

ORTADOĞU VE GÖÇ

Araştırmaları Dergisi

Journal of Middle East and Migration Studies

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen PANDIR
SOCIAL EXCLUSION OF WOMEN REFUGEES IN
PUBLIC IMAGINATION: UNDERREPRESENTATION
AND DEPERSONALISATION

Jafar POUYA
THE CAUSES OF AFGHAN IMMIGRATION TO
TÜRKİYE A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE

Prof. Dr. Mustafa Doğan KARACOŞKUN
Mehmet ATEŞ
GÖÇMEN SURİYELİ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK
SEÇİMLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Erkan KILLIOĞLU
ORTA ASYA YAHUDİLERİ'NİN TARİHİ

Rawan ALAEDDİN
Doç. Dr. Tuna BATUHAN
HATAY-ANTAKYA'DA YAŞAYAN SURİYELİ
NÜFUSUN SOSYAL UYUMUNUN ÖLÇÜLMESİ

Dr. Engin KARAMAN
SURİYELİ MÜLTECİLERE UYGULANAN AYRIMCI-
DIŞLAYICI TWİTLERİN BERT MODELİ İLE
SINIFLANDIRILMASI

Ali SARI
YEMEN'DE OSMANLI-İNGİLİZ SINIR GÖRÜŞMELERİ
GÖLGESİNDE YAPILAN ANLAŞMA:
DEAN(YEMEN) İ'TİLAFNÂMESİ VE OSMANLI
MATBUATI

Cilt/Volume 12
Sayı/Issue 02
Aralık/December 2022

p-ISSN: 2718-0980
e-ISSN: 2757-5144

ORTADOĞU VE GÖÇ

Journal of Middle East and Migration Studies

Cilt/Volume 12

Sayı/Issue 02

Aralık/December/2022

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, bilimsel ve süreli bir yayındır. Yayınlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Journal of Middle East and Migration Studies is a peer-reviewed, academic, periodical journal published twice a year. Facts and opinions published in the Journal of Middle East and Migration Studies express solely the opinions of the respective authors.

Eski Adı/Previous Title: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Eski Adla Yayınlanan Sayılar/Year Range of Publication with Former Title: 2011-2020 Vol. 1, no. 1 – Vol. 10, no. 19

Eski ISSN/Formal ISSN: 2146-4561

ORTADOĞU VE GÖÇ

JOURNAL OF MIDDLE EAST AND MIGRATION STUDIES

p-ISSN: 2718-0980

e-ISSN: 2757-5144

SAHİBİ / OWNER

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü adına/on behalf of Kilis 7 Aralık
University Graduate Education Institute DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDİNÇ GÜLCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / RESPONSIBLE MANAGER

DR. ÖĞR. ÜYESİ BİLAL GÖRENTAŐ/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

EDİTÖRLER KURULU / EDITORS

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH ALTUNCU (BaŐkan)/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

DOÇ. DR. İBRAHİM EFE/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

DR. OSMAN ÜLKER/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

PROF. DR. M. DOĞAN KARAOŐKUN/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MUSA YILDIZ/GAZİ ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. CENGİZ TOMAR/AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN

PROF. DR. HALİL İBRAHİM ZEYBEK/GÜMÜŐHANE ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. M. RUHAT YAŐAR/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NUH ARSLANTAŐ/MARMARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. ALİ BALCI/SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET SAİT TOPRAK/MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. TİM JACOBY/THE UNIVERSITY OF MANCHESTER/İNGİLTERE

PROF. DR. AYTAÇ YILDIZ/ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET ALİ YILDIRIM/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. ELĐAR HASANOĐLU/İZMİR KÁTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ/SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. MURAT YEŐİLTAŐ/ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. MAHMUT KAYA/HARRAN ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. YASSER TARSHANY/ALMADİNAH INT. UNIVERSITY/MALEZYA

DR. ÖĞR. ÜYESİ MÜZEYYEN PANDIR/IŞIK ÜNİVERSİTESİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH YAMAN/İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

DR. MOHAMMED SULİMAN SHBAİR/ALAZHAR UNIVERSITY/GAZZE/FİLİSTİN

DR. FOUAD BENDİFALLAH/UNIVERSITY OF MONTRÉAL/KANADA

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

ARŐ. GÖR. GÜLTEN SİLİNDİR KERETLİ/İNGİLİZCE

ARŐ. GÖR. HAMİDULLAH GENÇ/İNGİLİZCE

ÖĞR. GÖR. MURAT YILMAZ/ARAPÇA

ÖĞR. GÖR. ENVER BURAK BADİN/ARAPÇA

ARŐ. GÖR. ENES FURKAN ÖMEROĞLU/ARAPÇA

DOÇ. DR. MUHARREM ŐAHİNER/FRANSIZCA

ARŐ. GÖR. SAFİYE MERVE ÖZKALDI/İBRANİCE

ARŐ. GÖR. EMİNE ZEYTUNLU/FARŐA

SEKRETARYA / SECRETARIES

ARŐ. GÖR. M. YASİN ÇAKIR

ARŐ. GÖR. M. MÜCAHİD DALKILIÇ

ARŐ. GÖR. MUSTAFA KOYUNCU

ARŐ. GÖR. YELİZ SAYGILI SAVAŞ

ARŐ. GÖR. SEFA ALTAY

GRAFİK TASARIM / GRAPHIC DESIGN
ÖÇR. GÖR. KADİR POLAT

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

PROF. DR. ŞİNASİ GÜNDÜZ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MUHİTTİN ATAMAN/ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. NURETTİN GEMİCİ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. İSMAİL DEMİREZEN/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. ENVER ÇAKAR/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. SAMİ KILIÇ/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. M. FATİH KANTER/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. HALİL ALDEMİR/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. YAŞİN MERAL/ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MUAZZEZ HARUNOĞULLARI/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. LÜTFİ SUNAR/İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. ZEYNEP SAĞIR/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. OMAR HASAN ALAMERİ/KUWAIT INTERNATIONAL LAW
SCHOOL/KUVEYT
DR. MONA MOHAMMED YOUNES/LEBANESE UNIVERSITY/LÜBNAN
DR. ENAS M. I. ALQODSI/ABU DHABI UNIVERSITY/BAE

KAPSAM / SCOPE Sosyal Bilimler/Social Sciences

BASIM YERİ / PLACE OF PUBLICATION Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası

BASIM TARİHİ / PUBLICATION DATE Aralık 2022 / December 2022

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDENCE Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü KİLİS

e-posta: ortadoguvegoc@kilis.edu.tr

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi, uluslararası bir dergi olup en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır. Journal of Middle East and Migration Studies, an international journal, it uses a double-blindreview carried out by at least two reviewers. Referee names are kept strictly

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN/ FROM EDITOR/ كلمة رئيس التحرير
-----256-249-----

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen PANDIR
SOCIAL EXCLUSION OF WOMEN REFUGEES IN PUBLIC IMAGINATION:
UNDERREPRESENTATION AND DEPERSONALISATION
-----260-284-----

Jafar POUYA
THE CAUSES OF AFGHAN IMMIGRATION TO
TÜRKİYE A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE
-----286-310-----

Prof. Dr. Mustafa Doğan KARACOŞKUN & Mehmet ATEŞ
GÖÇMEN SURİYELİ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
MESLEK SEÇİMLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER
-----312-344-----

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Erkan KILLIOĞLU
ORTA ASYA YAHUDİLERİ'NİN TARİHİ
-----346-377-----

Rawan ALAEDDİN & Doç. Dr. Tuna BATUHAN
HATAY-ANTAKYA'DA YAŞAYAN SURİYELİ NÜFUSUN
SOSYAL UYUMUNUN ÖLÇÜLMESİ
-----378-426-----

Dr. Engin KARAMAN
SURİYELİ MÜLTECİLERE UYGULANAN AYRIMCI-DİŞLAYICI
TWİTLERİN BERT MODELİ İLE SINIFLANDIRILMASI
-----428-456-----

Ali SARI
YEMEN'DE OSMANLI-İNGİLİZ SINIR GÖRÜŞMELERİ GÖLGESİNDE YAPILAN ANLAŞMA:
DEAN(YEMEN) İTİLAFNÂMESİ VE OSMANLI MATBUATI
-----458-494-----

EDİTÖRDEN

Değerli okuyucular;

İnsanlık tarihinde kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Orta Doğu coğrafyasında meydana gelen tarihsel ve güncel gelişmeler ve siyasal, sosyal ve ekonomik boyutu olan göç olgusu ile ilgili nitelikli çalışmaları okuyucu kitle ile buluşturmayı hedefleyen “Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi’nin yeni sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından Haziran ve Aralık aylarında yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası niteliğe sahip “Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi, EBSCO Host veri tabanında taranmaktadır. Buna ek olarak, nitelikli yayınları daha geniş okur kitlesine ulaştırabilmek amacıyla çıktığımız bu yolda dergimizin önümüzdeki sayılardan itibaren dergimize katkı sunan bilim insanlarının çabaları ve siz değerli okuyucularımızın da göstermiş olduğu teveccühün bir neticesi olarak daha önemli yerlere ulaşacağını ve başarılarla imza atacağını umuyoruz. “Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi’nin bu sayısında toplam 7 araştırma makalesi yer almaktadır.

“Social Exclusion of Women Refugees in Public Imagination: Underrepresentation and Depersonalisation” başlıklı çalışmada Müzeyyen Pandır, Suriyeli kadın mülteci haber görsellerini ve görsellerde kullanılan temsil pratiklerinin kadın mültecileri nasıl konumlandırđını ve bu temsil pratiklerinin kadın mültecilerin toplumsal dışlanmasına yönelik işleyişlerini ele almaktadır. İçerik analizi ve görsel analiz yönteminin uygulandığı bu çalışmada 2015 yılı içerisinde en çok tiraja sahip olan dört Türk gazetesi mercek altına alınmıştır.

Jafar Poya tarafından kaleme alınan “The Causes of Afghan Immigration to Türkiye: A Sociological Perspective” başlıklı makalede son birkaç yıl içerisinde Afganistan’dan Türkiye’ye yönelik olarak gerçekleşen kitlesel göçün nedenleri sosyolojik olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’de Suriyeli göçmenlerden sonra en büyük ikinci göçmen ve sığınmacı konumuna sahip olan grubun Afganlılar olduğuna dikkat çekilen çalışmada Afganistan’dan Türkiye’ye doğru yaşanan göçler göçe neden olan avantaj ve dezavantajları

derinlemesine irdeleyen itme-çekme kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Mustafa Doğan Karacoşkun ve Mehmet Ateş tarafından kaleme alınan “Göçmen Suriyeli Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimlerini Etkileyen Faktörler” başlıklı makalede, Suriye’den Türkiye’ye göç eden lise öğrencilerinin hangi meslekleri tercih ettikleri araştırılmış ve bu tercihlerinin sebepleri ele alınarak ulaşılan bulgular sunulmuştur. Sosyal Öğrenme Kuramı çerçevesinde saha bulgularının değerlendirildiği çalışmada, Suriyeli Lise öğrencilerinin meslek seçiminde; cinsiyet, ilgi alanı, sosyal çevre, rol model alınan kişi, iş fırsatı gibi hususların önemli rol oynadığı tespit edilmiş ve literatüre katkı sunulmuştur.

“Orta Asya Yahudileri’nin Tarihi” başlıklı çalışmada ise Mehmet Erkan Kılıoğlu, Orta Asya bölgesine göç eden Yahudiler’in tarihsel süreç içerisindeki durumunu irdelemiştir. Çalışmada, coğrafi olarak Orta Asya bölgesine göç eden Yahudilerin, dünyanın diğer bölgelerine göç eden Yahudilerden farklı olarak bölgede hâkim olan kültürel iklimin de etkisiyle kendi kültürel ve dini pratiklerini geliştirmiş olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca çalışmada, özellikle Orta Asya bölgesinde Sovyetler Birliği’nin hâkimiyeti sonrasında Yahudilerin büyük bir bölümünün ekonomik, kültürel ve dini sebeplerle Orta Asya bölgesinden başka bölgelere göç ettiği dile getirilmiştir.

Rawan Alaeddin ve Tuna Batuhan, “Hatay-Antakya’da Yaşayan Suriyeli Nüfusun Sosyal Uyumunun Ölçülmesi” başlıklı çalışmada, Türkiye’de en yoğun Suriyeli nüfusa sahip olan şehirlerden biri olan Hatay-Antakya’daki sosyal uyumun genel durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Nicel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada sosyal uyumu ölçmek amacıyla eşit sayıda Türk ve Suriyeli katılımcıya anket uygulanmıştır. Hatay-Antakya örneğinde Suriyelilerin sosyal uyum sorununu irdeleyerek, Suriyeli varlığını toplumsal boyutlarıyla doğru anlamak ve karşılaşılan sorunlara doğru çözümler üretebilmenin gerekliliğine vurgu yapılan çalışmada Türk ve Suriyelilerin birbirlerine yönelik algıları hakkında önemli bulgular elde edilerek literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

“Suriyeli Mültecilere Uygulanan Ayrımcı-Dışlayıcı Tweetlerin Bert Modeli İle Sınıflandırılması” başlıklı çalışmada Engin Karaman, Suriyeliler temasının Türk halkında uyandırdığı imajı ayrımcılık-ötekileştirme bağlamında sınıflandırmayı amaçlamıştır. Analiz için gerekli olan verileri Twitter adlı

sosyal ağdan toplayan Karaman, elde ettiği verilerden model oluşturma aşamasında ise dönüştürücü (transformer) mimarisini kullanan BERT modeli tercih edilmiştir. Türkiye’de mültecilerin baş aktör olarak konumlandırıldığı iki vaka üzerine paylaşılmış olan twitlerin incelenmesi sonucunda ölkemizde mültecilere yönelik olumsuz duygu ve tutumların endişe verici bir düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak dergimizin bu sayısında Ali Sarı’nın yazmış olduğu “Yemen’de Osmanlı-İngiliz Sınır Görüşmeleri Gölgesinde Yapılan Anlaşma: Dean(Yemen) İ’tilafnâmesi ve Osmanlı Matbuatı” başlıklı çalışma yer almaktadır. Sarı, Osmanlı Devleti’nin özellikle son dönemlerinde birtakım yerel isyanlarla karşı karşıya kaldığını, bu isyanlardan birinin de Yemen’de başlayan İmam Yahya İsyanı olduğunu dile getirmiştir. Bu çalışmada 1911 yılında imzalanan, bazı gizli maddeleri olduğu öne sürölen ve tarihte Dean (Yemen) Anlaşması olarak bilinen belgenin Osmanlı Matbuatı’nda nasıl ele alındığını tarihsel belgeler işığında irdelenmiştir.

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi’nin yeni sayısının ortaya çıkmasında makaleleriyle katkı sağlayan yazarlarımıza, görüşlerini bildiren hakemlerimize, dergimizin yayımlanması aşamasında emeği geçen bilim insanlarına teşekkürlerimizi sunuyor ve bu çalışmaların kıymetli okuyucularımıza katkı sunmasını temenni ediyoruz. Saygılarımızla...

Dr. Abdullah ALTUNCU

FROM EDITOR

Dear Readers;

We are happy to bring you the new issue of the Journal of Middle East and Migration Studies, which aims to bring together the readers with qualified studies on historical and current developments in the Middle East geography, which hosted ancient civilizations in the history of humanity, as well as on immigration phenomenon with its political, social and economical dimensions.

The international the Journal of Middle East and Migration Studies, published twice a year in June and December by Kilis 7 Aralık University Postgraduate Education Institute, is scanned in the EBSCO Host database. In addition, we hope that our journal is to reach most prestigious standards and achieve success in the coming issues, on the coattails of the efforts of the scientists who contributed to our journal and the favor shown by you, our esteemed readers. There are a total of 7 research articles in current issue of the Journal of Middle East and Migration Studies.

In the study titled "Social Exclusion of Women Refugees in Public Imagination: Underrepresentation and Depersonalisation", Müzeyyen Pandir deals with news images covering Syrian women refugees and how representation practices used in images position women refugees and how these representation practices work towards the social exclusion of women refugees. In this study, in which content analysis and visual analysis methods were applied, four Turkish newspapers with the highest circulation in 2015 were examined.

In the article titled "The Causes of Afghan Immigration to Turkey: A Sociological Perspective" by Jafar Poya, the reasons for the mass migration from Afghanistan to Turkey in the last few years have been sociologically evaluated. In the study, which draws attention to the fact that Afghans are the second largest (im)migrant and asylum seeker group in Turkey after Syrian immigrants, migration from Afghanistan to Turkey has been evaluated within the framework of push-pull theory, which examines, in depth, the advantages and disadvantages that cause migration.

In the article titled "Factors Affecting the Vocational Choices of Migrant Syrian High Schoolers" written by Mustafa Doğan Karacoşkun and Mehmet Ateş, it is aimed to obtain information about the professions the high school students who migrated from Syria to Turkey prefer, and the reasons behind these preferences and to reveal the related findings. In the study, in which field findings were evaluated within the framework of Social Learning Theory, it was determined that the factors such as gender, field of interest, social environment, role model, job opportunity, had a significant impact on Syrian high schoolers' choice of profession, and this conclusion contributed to the literature.

In the study titled "History of Central Asian Jews", Mehmet Erkan Killioğlu examined the status of the Jews who immigrated to the Central Asian region in the historical process. In the study, it was pointed out that the Jews who immigrated to the Central Asian region geographically developed their own cultural and religious practices with the influence of the cultural climate prevailing in the region, unlike the Jews who immigrated to other parts of the world. In addition, it is stated in the study that after the domination of the Soviet Union, especially in the Central Asian region, a large part of the Jews immigrated from the Central Asian region to other regions for economic, cultural and religious reasons.

Rawan Alaeddin and Tuna Batuhan, in his study titled "Measuring the Social Cohesion of the Syrian Population Living in Hatay-Antakya", aimed to reveal the context of social cohesion in Hatay-Antakya, one of the cities with the highest Syrian population in Turkey. In the study, in which the quantitative research method was adopted, a questionnaire was applied to an equal number of Turkish and Syrian participants in order to measure social cohesion. By examining the social cohesion problem of Syrians in the case of Hatay-Antakya, the study emphasized the necessity of understanding the Syrian existence correctly with its social dimensions and producing correct solutions to the problems encountered, and it was tried to contribute to the literature by obtaining important findings about the perceptions of Turks and Syrians towards one another.

In the study titled "Classification of Discriminatory-Exclusionary Tweets Posted on Syrian Refugees with the Bert Model", Engin Karaman aimed to classify the image of the Syrians in the context of discrimination-othering.

Karaman, who collected the data required for analysis from the social network Twitter, preferred the BERT model, which uses the transformer architecture, in the process of creating a model from the data he obtained. As a result of the analysis of the tweets posted on two cases in which the refugees in Turkey are positioned to had played the chief part, it has been concluded that the negative emotions and attitudes towards refugees in our country are at an alarming level.

Finally, in this issue of our magazine, there is a study titled "The Agreement Made in Yemen under the Shadow of the Ottoman-British Border Negotiations: Dean (Yemen) Agreement and the Ottoman Press" by Ali Sarı. Sarı stated that the Ottoman Empire faced with some local rebellions especially in the last period, and one of these rebellions was the Imam Yahya Rebellion that started in Yemen. In this study, how the document, known as the Dean (Yemen) Agreement, which was signed in 1911 and claimed to have some secret articles, was handled in the Ottoman Press was examined in the light of historical documents.

We would like to thank our authors who contributed with their articles to the publication of the new issue of the Journal of Middle East and Migration Studies, our referees who delivered their opinions, and the academicians who contributed to the publication of our journal, and we hope that these studies will bear fruit for our valuable readers.

Regards...

Dr. Abdullah ALTUNCU

كلمة رئيس التحرير

المحرر

الى القراء الأعزاء،

يسعدنا أن نقدم لكم العدد الجديد من مجلة "الشرق الأوسط والهجرة" والتي تهدف إلى جمع القراء مع التطورات التاريخية والحالية في جغرافيا الشرق الأوسط التي استضافت الحضارات القديمة في تاريخ البشرية، وظاهرة الهجرة بأبعادها السياسية والاجتماعية والاقتصادية.

يتم تقويم مجلة "الشرق الأوسط والهجرة" التي تنشر مرتين سنويًا في يونيو وديسمبر من قبل معهد جامعة كيليس 7 أربك للتعليم العالي، في قاعدة بيانات "إبيسجو هوست". بالإضافة إلى ذلك، نأمل أن تصل مجلتنا إلى أماكن أكثر أهمية وتحقق النجاح نتيجة جهود الباحثين الذين ساهموا فيها اعتبارًا من الأعداد الماضية، ونتيجة للفضل الذي أظهرتموه، أيها القراء الكرام؛ فهناك سبع مقالات بحثية في هذا العدد من مجلة دراسات "الشرق الأوسط والهجرة".

في الدراسة المعنونة "الاستبعاد الاجتماعي للاجئين في المخيلة العامة: نقص التمثيل وتبديد الشخصية"، تتعامل مزين باندبير مع الصور الإخبارية للاجئين السوريين وتبين من خلالها كيفية أوضاعهم نتيجة الممارسات المستخدمة من خلال الصور وكيف تؤثر هذه الممارسات في الإقصاء الاجتماعي للاجئين. في هذه الدراسة، التي تم فيها تطبيق أساليب تحليل المحتوى والتحليل البصري، تم فحص أربع صحف تركية كانت الأكثر تداولًا في عام ٢٠١٥.

في مقال بعنوان "أسباب الهجرة الأفغانية إلى تركيا: منظور اجتماعي" بقلم جوفر بويبا، تم تقييم أسباب الهجرة الجماعية من أفغانستان إلى تركيا في السنوات الماضية من الناحية الاجتماعية. هذه الدراسة لفتت الانتباه إلى حقيقة أن الأفغان هم ثاني أكبر مجموعة من المهاجرين وطالبي اللجوء في تركيا بعد المهاجرين السوريين، وقد تم تقييم الهجرة من أفغانستان إلى تركيا في إطار نظرية الدفع والجذب التي تبحث في المزايا والعيوب العميقة التي أدت لهذه الهجرة.

وفي المقال الذي يحمل عنوان "العوامل المؤثرة في الخيارات المهنية لطلاب المدارس الثانوية السوريين المهاجرين" بقلم مصطفى دوغان قره جوشكون ومحمد آتش، يهدف إلى الحصول على معلومات حول المهن التي يفضلها طلاب المدارس الثانوية الذين هاجروا من سوريا إلى تركيا وأسباب ذلك. ومن خلال هذه التفضيلات وكشف النتائج في الدراسة، التي تم فيها تقييم النتائج الميدانية في إطار نظرية التعلم الاجتماعي، فقد تم تحديد كثير من القضايا مثل: الجنس، والاهتمام، والبيئة الاجتماعية، والنموذج الأعلى، وفرص العمل والتي لعبت دورًا مهمًا في اختيار مهنة المدرسة الثانوية السورية، كما ساهم هذا البحث بمحتواه في الأدب.

في دراسة بعنوان "تاريخ يهود آسيا الوسطى"، درس محمد أركان كلبأوغلو وضع اليهود الذين هاجروا إلى منطقة آسيا الوسطى في العملية التاريخية. وقد تمت الإشارة في الدراسة إلى أن اليهود الذين هاجروا إلى منطقة آسيا الوسطى جغرافيًا طوروا ممارساتهم الثقافية والدينية مع تأثير المناخ الثقافي السائد في المنطقة، على عكس اليهود الذين هاجروا إلى أجزاء أخرى من العالم. بالإضافة إلى ذلك، فقد ورد في هذه الدراسة أنه بعد هيمنة الاتحاد السوفيتي، وخاصة في منطقة آسيا الوسطى هاجر جزء كبير من اليهود من منطقة آسيا الوسطى إلى مناطق أخرى لأسباب اقتصادية وثقافية ودينية.

تونا باتوخان وروان علاء الدين، في دراستهما بعنوان "قياس التماسك الاجتماعي للسكان السوريين الذين يعيشون في هاتاي أنطاكيا"، تهدف إلى الكشف عن الوضع العام للتماسك الاجتماعي في هاتاي - أنطاكيا، وهي إحدى المدن الأعلى نسبةً سكانية من السوريين في تركيا. في هذه الدراسة- التي تم فيها اعتماد أسلوب البحث الكمي- تم تطبيق استبيان على عدد متساوٍ من المشاركين الأتراك والسوريين من أجل قياس مدى الترابط الاجتماعي بينهم. ومن خلال دراسة حالة الترابط الاجتماعي للسوريين في حالة هاتاي أنطاكيا، فقد حاولت المساهمة من خلال الأدب للحصول على نتائج مهمة حول تصورات الأتراك والسوريين تجاه بعضهم البعض في هذه الدراسة، مما يؤكد على ضرورة فهم الوجود السوري بشكل صحيح بأبعاده الاجتماعية وإيجاد الحلول الصحيحة للمشاكل التي تواجهه.

في الدراسة التي حملت عنوان "تصنيف الحزم التمييزية-الإقصائية المطبقة على اللاجئين السوريين ببرنامج بيرت"، هدفت أنكين كرمان إلى تصنيف الصورة التي يثيرها موضوع السوريين في الشعب التركي في سياق التمييز والتهميش. جمع كرمان البيانات المطلوبة للتحليل من الشبكة الاجتماعية المسماة بتوتير، وتم تفضيل النموذج (بيرت) الذي يستخدم العمارة التحويلية خلال مرحلة النمذجة من البيانات التي حصل عليها. نتيجة فحص التغريدات التي تمت مشاركتها حول حالتين تم وضع اللاجئين فيهما على أنهم الفاعل الرئيس في تركيا، وتم التوصل إلى أن المشاعر والمواقف السلبية تجاه اللاجئين في بلدنا في مستوى يندر بالخطر.

أخيرًا في هذا العدد من مجلتنا دراسة بعنوان "الاتفاق الذي تم في ظل مفاوضات الحدود العثمانية البريطانية في اليمن: ميثاق العميد (اليمن) والصحافة العثمانية" بقلم علي ساري. ذكر ساري أن الدولة العثمانية واجهت بعض التمردات المحلية خاصة في الفترات الماضية، ومن هذه الثورات تمرد الإمام يحيى الذي بدأ في اليمن. تمت هذه الدراسة في ضوء الوثائق التاريخية، وكيف تم التعامل مع الوثيقة، التي تم توقيعها عام ١٩١١، والتي ادعت أنها تحتوي على بعض المقالات السرية والمعروفة في التاريخ باسم اتفاقية العميد (اليمن)، في المطبعة العثمانية.

نود أن نشكر مؤلفينا الذين ساهموا بمقالاتهم في نشر العدد الجديد من مجلة "الشرق الأوسط والهجرة"، وحكامنا الذين قدموا آراءهم، وكذلك الباحثين الذين ساهموا في نشر مجلتنا، ونأمل أن تقدم هذه الدراسات الفائدة المرجوة لقرائنا الكرام.

مع تحياتنا.....

د. عبد الله التونجو

المحرر

ORTADOĞU VE GÖÇ

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Journal of Middle East and Migration Studies

2022/2 | CİLT: 12 | SAYI: 02

SOCIAL EXCLUSION OF WOMEN REFUGEES IN PUBLIC IMAGINATION: UNDERREPRESENTATION AND DEPERSONALISATION

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen PANDIR

Işık University, Humanities and Social Sciences Department
muzeyyen.pandir@isikun.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1590-4689>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1188207

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12 Ekim/ 12 October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Aralık / 28 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

Atıf / Cite: Pandir, M. (2022). Social Exclusion of Women Refugees in Public Imagination: Underrepresentation and Depersonalisation. Ortadoğu ve Göç, 12(2). ss. 260-284.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Abstract

This paper studies the news images of Syrian women refugees and the representational practices employed in them to question how these portraying practices position women refugees, and how they actually act as ways of socially excluding them in the host community. Analysed are the newspaper photographs of Syrian women refugees published in top-selling four Turkish newspapers in 2015. Using a content analysis fed by visual analysis, the ways of visually portraying women refugees is studied by investigating the representational elements and practices in the images, which are subject, theme, camera distance, camera angle and location. The findings reveal that Syrian women refugees are underrepresented and in the rare cases of their appearance, the way they are portrayed position them as distant, passive and depersonalised subjects as part of the masses. The underrepresentation and depersonalisation of women refugees, who are among the vulnerable women group 1) erase the individual life stories and varied lived experiences of women refugees from public imagination and deny the female refugee agency, 2) prevent the emergence of the public talk on the women refugee problems, which in turn 3) prevent the formation of a social understanding and empathy towards women refugees. Thus, it is argued that the ways in which Syrian women refugees are portrayed in the media act as barriers for their social inclusion.

Keywords: Representation, Women Refugees, Syrians, Social Inclusion, Social Exclusion, News Photographs.

KAMU TAHAYYÜLÜNDE KADIN MÜLTECİLERİN TOPLUMSAL DIŞLANMASI: YETERSİZ TEMSİL VE KİŞİLİKSİZLEŞTİRME

Öz

Bu çalışma, Suriyeli kadın mülteci haber görsellerini ve görsellerde kullanılan temsil pratiklerinin kadın mültecileri nasıl konumlandığını, ve bu temsil pratiklerinin kadın mültecilerin toplumsal dışlanmasına yönelik işleyişlerini ele almaktadır. Çalışmada, 2015 yılında en çok okunan dört Türk gazetesinde yayınlanan Suriyeli kadın mülteci fotoğrafları incelenmektedir. İçerik analizi ve görsel analiz yöntemleri kullanılarak görsellerdeki temsil öğeleri - özne, tema, kamera uzaklığı, kamera açısı, yer/meکان - incelenmiş ve kadın mültecilerin görselleştirilme şekilleri ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın bulguları, Suriyeli kadın mültecilerin yetersiz temsil edildiğini ve temsil edildikleri nadir anlarda da temsil edilme şekillerinin onları uzak, pasif, ve kitleler arasında kişiliksizleştirilmiş özneler olarak konumlandığını ortaya koymaktadır. Kırılgan kadın grubu içerisinde yer alan kadın mültecilerin yetersiz temsili ve kişiliksizleştirilmesi, 1) kadın mültecilerin bireysel hayat hikayelerini ve çeşitli yaşam deneyimlerini kamunun tahayyülünden silmekte ve kadın mülteci eylemliliğini reddetmekte, 2) kadın mültecilerin karşılaştıkları sorunların kamusal alanda tartışılmasını önlemekte, bunun sonucunda da 3) kadın mültecilere yönelik toplumsal anlayış ve empati oluşumunu engellemektedir. Bu açıdan çalışma, Suriyeli mülteci kadınların temsil şekillerinin toplumsal kabulleri için bir engel teşkil ettiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Temsil, Kadın Mülteciler, Suriyeliler, Sosyal İçerme, Sosyal Dışlama, Haber Fotoğrafları.

Introduction

One of the problems of humanity today concerns people forcibly displaced due to war and persecution. What is named as the “Syrian refugee crisis” in the international arena began in 2011 with the displacement of Syrians fleeing the civil war in their countries. It was reported that more than 5.6 million Syrians had to leave their country and became refugees, while more than 3.6 million of them (more than 65%) remained in Turkey (UNHCR, 2022). Ensuring the wellbeing and inclusion of such a big group in society and facilitating their social acceptance and inclusion among local communities are fundamental for maintaining social peace in society. Among many other social and political tools such as implementing the right policies and social activities, media representations are also significant elements in the processes of constructing public opinion about refugees which would help towards their social acceptance and inclusion.

Many of the studies on the representation of refugees explore the themes and topics in representations to understand how the refugee problem is framed and discussed (Pickering, 2000; Nyers, 2006; Johnson, 2011; Erdoğan, 2015; Doğanay and Keneş, 2016a; Efe, 2019). Fewer of them focus on how other vulnerable groups within refugee communities, such as women, are further victimised through representation (Doğanay, 2016b; Mert Elmas and Paksoy, 2020; Narlı et al. 2020; Narlı and Özaşçılar, 2021). And much less of them consider the specific representational practices employed in portraying women refugees, which some studies did for refugee groups in general (Malkki, 1997; Mannik, 2012; Bleiker et al., 2013; Greenwood and Thomson, 2019). This article aims to make a contribution to the second and third group of studies, by studying the ways of visualising Syrian women

refugees in Turkish newspaper photographs in 2015, when the number of Syrian refugees peaked in Turkey. Building on a previous research about the photographic representations of Syrian refugees (Pandir, 2019), this analysis focuses on Syrian women in the photographs and specifically investigates which representational practices are employed and how they construct a public image and perception of Syrian women refugees. Finally, the paper discusses in which ways this constructed perception works through the social exclusion of women refugees in the hosting society.

Considering that media representations are tools for initiating social acceptance among and between social groups, it is important that representations should provide support for a positive public perception of refugees. Refugee representations matter not only for the wellbeing of refugees but also for the social peace in the hosting society. Therefore, this study, informed by the literature on refugee studies and the politics of representation, aims to question how media functions positively and/or negatively towards the social inclusion of refugees.

The paper briefly summarises the studies on representations of (women) refugees in the media, introduces the methodology conducted in the analysis, and then discusses the findings about the representation of Syrian women refugees in newspaper photographs. The paper concludes by considering whether media representations facilitate women refugees' inclusion or act as barriers in front of their inclusion in the host community.

1. Framing Refugees in the Media

Identity, including refugee identity, is constructed partly in media representations. Correspondingly, the rise of negative

and positive opinions and attitudes towards asylum seekers, refugees and immigrants in society are also associated with the media coverage of new migrants and refugees (Breen et al., 2006). Literature focusing on the media coverage of migrants and refugees largely repeat that refugees are predominantly represented as victims and/or threats (Breen et al., 2006; Mannik, 2012; Chouliaraki and Stolic, 2017; Amores et al., 2019). The differences among these studies appear in their discussion of in which specific ways refugees are portrayed as victims and/or threats.

Breen et al. (2006), for example, reveals several negative and positive frames used in covering asylum seekers and refugees in Irish print media. The negative frames act to “other” these groups and they represent them as 1) illegitimate (not genuine refugees) and threat to the social order, 2) threat to the so-called homogeneity of the nation and local communities, 3) morally and physically contaminating the Irish body, 4) economic threat to the national prosperity, 5) a criminal threat to the safety of the people. On the other hand, the positive frames used in covering asylum seekers and refugees challenge the us and them divide and 1) represent them as contributors to the society, 2) show them support by challenging racist discourses, and 3) show them a humanly interest, by telling individual refugee stories to evoke a sympathetic reaction among the readers.

Chouliaraki and Stolic (2017) reiterate the similar arguments about positive coverage of refugees, in their analysis of visual representation of Syrian refugees in European media during the time of the so-called refugee crisis in 2015. They argue that Syrian refugees are visualised in news images in various forms (associated with survival, empathy and charity, threat, hospitality, and self-reflexivity), to mobilise a moral responsibility towards these vulnerable people among the

public. Nevertheless, they argue that these representations fail to humanise Syrian refugees because they fail “to portray them as human beings with lives that are worth sharing” (Chouliaraki and Stolic, 2017).

The question of how refugees can be humanised in visual representation is considered in an earlier study by Bleiker et al. (2013). In their study of the refugee photographs in Australian media, they demonstrate that refugees are represented as medium or large groups, through a focus on boats, and from distance. This visual framing and the absence of images that depict individual refugees with recognisable facial features associate refugees not with a humanitarian responsibility but cover them as a threat to national security. Thus, these portrayals dehumanise refugees and do not support a humanitarian political response towards them.

About the representation of women refugees in the media, studies commonly point at the problem of underrepresentation (Amores et al., 2020) and marginalisation of refugee women (Alhayek, 2014), as it happens to be the case for the representation of women in general (Ross and Carter, 2011; Humprecht and Esser, 2017; Global Media Monitoring Project, 2020, p. 5). In their study of the representation of women refugees in five western European countries between 2013 and 2017, Amores et al. (2020) reveal the differences in the portrayals of male and female refugees. They demonstrate that male refugees are represented as a burden or threat to society more than female refugees. This is a negative representation but portrays males as active subjects. Female refugees, on the other hand, are underrepresented in comparison to male refugees, and when they are portrayed in the media, they appear as inoffensive, vulnerable and submissive subjects. The authors conclude that through underrepresentation and through more passive

frames, female refugees are represented in secondary roles, which contributes to the symbolic annihilation of women by the media.

Underrepresentation leads to the marginalisation of women refugees too, as it causes the invisibility of women refugee voices in the media. Alhayek (2014) discusses this issue by studying women refugee portrayals in social media and she makes a case that social media promotes the stereotypical understandings of Syrian refugee women in the global media. Social and the mainstream global media marginalise Syrian refugee women's voices by not covering the realities and perspectives of these women, also excluding the voices of the activist groups directly working with them.

Being informed by the aforementioned studies, this study is concerned with the question how Syrian refugee women are represented in Turkish media, and to what extent the representational practices employed in portraying them (de)personalise and (de)humanise them.

2. Methodology

News photographs are commonly perceived by the readers as documenting reality (Bock, 2017). However, more than being records of reality, refugee photographs are the records of how the photographers decide to photograph refugees and how the newspaper editors decide to contextualise the refugee issue. As Berger writes: "Every time we look at a photograph, we are aware, however slightly, of the photographer selecting that sight from infinity of other possible sights ... The photographer's way of seeing is reflected in his choice of subject" (Berger, 1972, p. 10). It is within this perspective that this paper questions how the photographers' decisions on portraying women refugees and the visual elements in the

photographs construct an identity for Syrian women refugees and influence our perception of them.

2.1. Data Set

The paper analyses the news photographs of Syrian woman refugees published in four Turkish newspapers (Hürriyet, Posta, Sabah, and Sözcü) in 2015. The newspapers are chosen because they are the ones with the top circulation figures and they have a greater potential to reach wider audiences and influence the public perception on refugees. The analysed time period, 2015, marks the highest peak of Syrian refugees entering Turkey, after 2014 (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Due to the increased levels of refugee arrivals, the topic was on the country's agenda and the media's attention was on the topic too. Considering the dense refugee representations during this time period, it will provide us with adequate data to analyse refugee women's portrayals. Photographs are selected for the analysis because they are important as they are the first point of information about the subject-matter of the news. Images call attention of the readers to the information shared and make them spend time reading the text (Bock, 2017). In other words, images in general form an understanding of the subject on their own or contribute to the understanding of the news text by acting as a visual information.

For the analysis of women refugee representations, all the photographs accompanying news items about "Syrian(s)", "Syrian refugee(s)" and "Syrian asylum seeker(s)" are collected and analysed. The total number of these photographs is 882. The number of photographs that portray only women refugees are less than this number, however all the 882 refugee photographs are investigated to be able to

make comparisons between the portrayals of women refugees and other refugee actors.

The research questions for this paper are formulated as: Who are the main subjects/actors in Syrian refugee photographs? How are Syrian women refugees represented? Around which themes and subjects-matters are they represented? Which representational practices are used to (de)personalise and (de)humanise them? What possible effects do the representations have for the construction of Syrian women refugee identity and their social inclusion?

2.2. Method of Analysis

The content of each photograph is examined using a content analysis method described by Philip Bell (2001) and a visual analysis inspired by Bleiker et al. (2013). The latter has been particularly informing about the reading of the representational practices such as the use of camera angle, positioning the subject in the visual and their effect for the people represented in the visual.

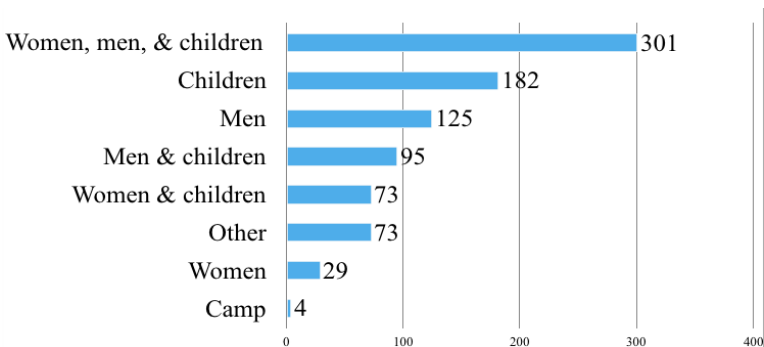
For the content analysis, elements and features that would be examined in the photographs to be able to answer the research questions are decided. The representational elements that are surveyed in this paper are subjects/actors, themes and topics, the number of people in the photograph, camera distance, camera angle, and location. Then, on an MS Excel sheet, a coding table is prepared and these elements are added on the table as coding categories. The photographs are surveyed searching the values of these elements and they are coded on the coding table. The coding of the elements are then counted and evaluated to interpret the meanings and perceptions they produce about the represented subjects.

3. Findings

3.1. Who Are Represented and Made Visible in the Photographs, Around Which Themes?

One of the main questions asked to the analysed 882 photographs concerns the main subjects represented in the photographs. The consideration of who appears the most in the visuals reveals who is made visible or invisible in representation and whose problems are covered the most. It is seen that the main subjects in the photographs are refugee children. The total number of photographs in which children are photographed alone (n: 182, 20.63%), with men (n: 95, 10.77%) or with women (n: 73, 8.27%) is 350 (39.68%). After children, the mixed group photographs which feature women, men and children together take the second place (n: 301, 34.12%). The importance of these group photographs is that they represent refugees as a general category, without focusing on the gender or age specific experiences, circumstances or problems of refugees. The third most represented subjects are men. With men-only (n: 125, 14.17%) and men-with-children (n: 95, 10.77%) photographs, men appear in 220 (24,94%) photographs (Table 1).

Table 1: Subjects in Syrian refugee photographs

Refugee women are underrepresented in the photographs, in comparison to children and men. The total number of photographs which feature only women refugees is 29 (3.28%). In 73 photographs women are seen with children (8.27%). Refugee men's photographs are four times more than refugee women's photographs and women's portrayals increase when they are with children. This indicates that newspapers attribute more space to draw attention to children and men related issues, while women refugees are made invisible by the newspapers, and they are made visible only through their traditional roles as mothers. The underrepresentation of women by the media is not a new finding since media in general underrepresent women; however, it was expected that the vulnerability of the refugees would be represented through children and women, who are commonly represented as "ideal victims" and preferred to portray vulnerable situations by the media (Greer, 2007).

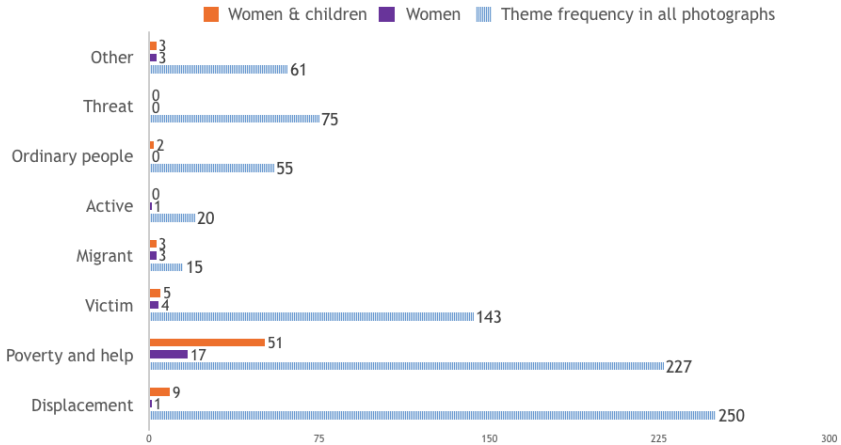
Another question concerns which themes and topics are covered in Syrian refugee photographs and around which themes women are represented the most (Table 2). Since they are mostly portrayed with children, these photographs are included in the analysis too. In the photographs published in 2015, the most recurring theme is displacement (n: 250, 28.24%). 2015 is one of the years with the highest number of Syrians entering Turkey, therefore the majority of the visuals depict Syrians on the move, leaving their living places or crossing the borders in mixed groups of young and old people. Although the majority of displacement photographs portray Syrians in groups (n: 160, 64%), still women are almost invisible in comparison to men and children. There is only one photograph focusing on women and 9 photographs focusing on women with children; while there are 25 photographs

focusing on men and 21 photographs focusing on men with children.

In which photographs do women appear, then? In 29 photographs that feature women as the main subject, almost half of them (n: 15) feature the theme of poverty. The photographs depicting poverty show the refugees in difficult living conditions and the lack of basic needs such as food and shelter. Moreover, in the 73 photographs of women with children, more than half of them represent the theme of poverty (n: 33). In all 882 photographs, the theme of poverty is the second recurring theme (n: 227, 25.73%) after displacement, therefore it is no surprise that women are represented around the theme of poverty.

The third and fourth recurring themes in the analysed photographs of Syrian refugees are found to be victimhood (n: 143, 16.21%) and threat (n: 75, 8.5%). This finding demonstrates that Turkish media promotes the stereotypical refugee image, which is represented in international media. However, the same finding is not relevant for Syrian women refugees. While women refugees are portrayed as poor, they rarely appear as victims or threats. Victimhood is portrayed through the images of refugees who have lost their lives, who are in pain or who have just survived a boat tragedy. In 143 victim photographs, 56 of them feature children, 28 of them feature men with children, and 17 of them feature men alone. Only 4 victim photographs feature women, and 5 of them feature women with children. And among the 75 threat photographs, which feature refugees causing disorder, there is no portrayal of women refugees as a threat (Table 2).

Tablo 2: Syrian women refugees and the themes observed in the photographs

The studies which explore women refugee representations in news texts argue that women refugees are made news when they are dead or killed, or when they are involved in prostitution, rape, or in marriage as a second wife, as well as they appear in relation to poverty (Doğanay and Çoban, 2016b, pp. 274-289). Although this study of the photographs published in 2015 has not observed the appearance of negative representations around prostitution, rape or second wife themes, this may be due to the difference between representations in text and visuals, or it may be an effect of the year of 2015, in which displacement and forced migration had been a more urgent topic at the time.

Not to be stereotyped as a victim and/or threat in photographs may seem to be an example of positive representation. Stereotypical victim portrayals pacify the subjects and reduce them to the image of incapable desperate people in need of our help; while threat portrayals position the refugee as a threat for social order, blame them for crimes, and aim for the

exclusion of the subject from society. However, the absence of Syrian women images in these themes is not for a good reason. The underrepresentation of women in the photographs reach such a great level that even in the stereotypical representations they are not seen. They are even underrepresented in their traditional roles as mothers. As they are made invisible, their coping mechanisms with problems related to poverty, housing, education, cohesion, exclusion and their efforts for themselves and for their families are made invisible too. Women are not seen in an active role, their more positive and productive actions are not represented. In other words, these photographic representations do not represent the female agency and women's capacity to produce actions and results, and they make refugee women invisible in public imagination.

3.2. How Are Syrian Women Refugees Represented in the Photographs?

Investigating the representational practices used in the photographs is important to discuss how they function in constructing an identity and public perception for women refugees. The analysed representational practices concern the number of subjects in the photograph, camera distance, camera angle, and the context/location of the photograph.

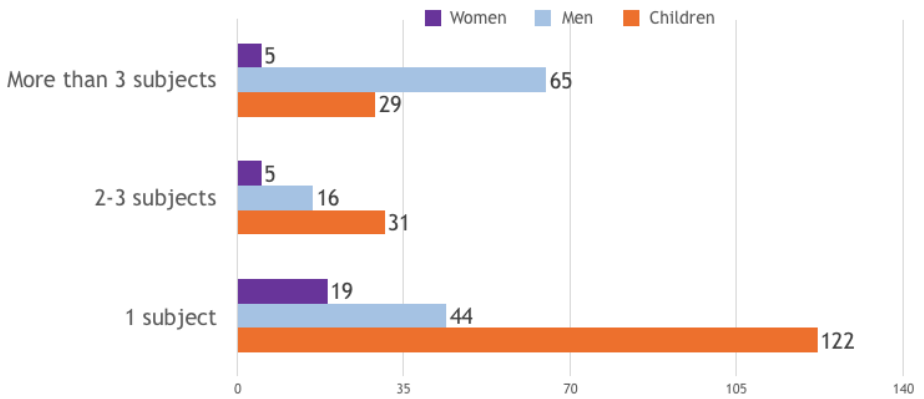
Inspecting the number of represented subjects in the photographs looks into whether the subjects are represented as individuals or as groups. When the photograph represents only one individual or smaller groups of two or three, it becomes possible to portray the individual and facial features that separate people from one another and personalise them (Bleiker et al., 2013). In this way, they are represented not as a homogenous group under a generic term like "Syrians", "refugees", or "women", but through their own personal

characteristics as an individual like “us”. This visual framing associates refugees with a humanitarian challenge. On the other hand, when the photograph represents subjects in medium or large groups, their individual features that separate them from each other become less visible and they are perceived as belonging to the same group of “refugees” or “Syrians”. In this visual framing people are seen as part of masses and it becomes easier to frame them as security threats (Bleiker et al., 2013).

Among 882 photographs published in 2015 in four newspapers, in 70 (7,93%) of them there are no images of refugees. These are the photographs that feature refugees' living places and camps. More than half of the photographs (n: 455, 51.58%) portray Syrian refugees as large groups. 186 (21.08%) of them portray only one refugee, 126 (14.28%) of them portray two refugees, 45 (5.10%) of them portray three refugees. This reveals that more than half of the photographs portray refugees as a mass of people, while 40 percent of them have the potential to personalise and humanise them (Table 3).

Who are those humanised and personalised in the photographs? It is seen that photographs mostly focus on children, featuring them alone (n: 122 out of 186, 65.59%). Men appear alone in 44 photographs (23.65%) and women in 19 photographs (19.21%). This indicates that newspapers pay the least attention to women not only by representing them less frequently, but also not focusing on them while portraying them (Table 3).

Tablo 3: Photos by number of subjects

Personalising and humanising refugees through visual framing is also about the use of the camera angle (distance/positioning) in the photographs (Bell, 2001; Kress and van Leeuwen, 2006). It is seen that refugees are dominantly photographed from distant (n: 506, 57.36%) and mid-distant camera angles (n: 284, 32.19%). Whereas, the number of close-up shots is only 18 (2.04%) and 11 of these portray children. There are only 2 images of women portrayed from close-up shots. The numbers reveal that refugees, including women, are photographed from distant and mid-distant camera angles. Distant camera angles cannot show the details in the photographs, they do not let us notice the personal features and the differences between refugees, they depersonalise refugees and work to represent them as homogenous groups of people looking similar to each other. On the other hand, close-up shots display the unique facial features and expressions of the refugee, personalise them, and give them agency. It is helpful to discuss the effect of these different representational practices in the photograph (Picture 1).

İŞİD'in kaybetmesi İYİ PYD'nin kazanması KÖTÜ

✓ İŞİD'in geriletilmesi, Türkiye'nin içinde bulunduğu koalisyonla önemli bir mevzi kazandı. Olusturulacak bir tampon bölgeyle Esad rejiminin zayıflatılması da kısa vadeli kazanımlar arasında.

✓ Türkmen ve Arap nüfusun okarılmasıyla bölgenin Kürtleştirilmesi, Suriye'nin toprak bütünlüğünün bozularak bir Kürt devletinin kurulması ise uzun vadeli endişeler arasında.

ANKARA
S ANLURFA'nın Akçakale şehrinin güneyindeki Tel Abyad kerit, Kürtlerin eline geçti. Frensi İŞİD'den temyizlenen PYD De Burkan el Furat grubu, ANL'nin tam desteğiyle sınırdan geçti. Türkiye, İŞİD'in yenilgisine ve koalisyonun bir hedefine daha yaklaşmasına seviniyor. Birlikte Suriye-Irak sınırından işine koyulmuş bir kordonda Kürtler tarafından ele geçirilmesinden rahatsız. Zira Ankara, PYD'nin bölgeyi Türkmen ve Araplardan arındırarak Suriye'nin kuzeyinde bir 'kaki gili' bir devlet kurmasından endişeli.

SİMDİNİN KAZANCI

Tel Abyad'da bir hafta önce yaşanan çatışmalar, siviller Türkiye sınırına dayanınca Ankara'nın da birinci gündem maddesi haline dönüştü. Ankara'da yapılan güvenlik stratejilerinde, yaşanan gelişmelerin nasıl okunması ve birinci tarafa serilemesi soruları konuşuldu.

Picture 1: Hürriyet, 17.06.2015

In the bigger photograph on the left, a refugee woman and two kids are seen. It is a mid-distant shot, showing half of their bodies and half of the woman's face is not visible because of the load she is carrying on her head. From her outlook and the headline it is realised that she is a refugee. The smaller photograph on the right is a close-up headshot of the same woman. The camera focuses only on her and although it is a smaller photograph, we can see the details of her face, her facial expression and can make a guess about her emotional condition. She is staring directly into the camera, at us, and it is as if she speaks to us with her eyes. We can interpret this as she is saying something about being a woman, being a mother, being a refugee. Several meanings can be produced from her stare, but the most important point is that: she is a subject with a message and she gains agency in this image. In this way, the smaller photo personalises and humanises the subject, giving her power and impact. We can even empathise with her and her condition. This is a positive representation which gives power to the subject and forms a positive relationship

between the represented subject and the viewer (Bell, 2001). However, as mentioned above, in the whole analysed data, the number of close-up women photographs is just 2. Women refugees are depersonalised in representations and this is a common tendency in all other refugee photographs.

One last representational element to investigate is the location featured in the photographs. Location concerns the place and context in which the women refugees are depicted and this may tell something about whether they are separated from society in the camps, or shown among people as others (Bell, 2001).

It was not able to identify the location in almost 30 percent of all the photographs (n:242, 27.43%). And the majority of the photographs are taken at the borders (n: 358, 40.58%). These are the images that depict refugees as they are walking towards the borders or crossing the borders/sea or the images that picture the borders only. Since displacement is the most featured theme in the photographs, it is no surprise that borders are the main featured location in them. However, featuring borders in refugee representations produce some meanings too. Borders separate nations, people and places. Depicting refugees at the borders signifies them as foreigners, as outsiders and highlights their difference. Although refugee camps appear at a lesser frequency (n:36, 4.08%), they produce a similar meaning to the borders. Camps are temporary accommodation places for refugees, but they are also the places that symbolically and physically separate, distance and exclude refugees from “us”/society. Whereas, portraying refugees in the city (n: 153, 17.34%) and at their living places like home (n: 93, 10.54%) is a more positive practice which brings refugees closer to the common social life, and position them in the same context with us, depicting them more like ordinary people. However, how they are portrayed

in the city is also important. In some of these images refugees are seen sleeping in the street or in public spaces like parks or mosques. Such portrayals in the city position them as disrupting the social order and a problem for the common social life.

Speaking about where Syrian women refugees are photographed the most is difficult due to their overall low appearance (n: 29). The frequency results in no particular location becoming more meaningful than the other. The most featured locations are the city (n: 7, 24.13%), camp (n: 5, 17.24%) and border (n: 4, 13.79%). When the images of women with children are added (n: 102), only slight differences emerge: City (n: 20, 19.60%), border (n: 19, 18.62%), camp (n: 15, 14.70%), home (n: 6, 5.88%) and n/a (42, 41.17%). Overall, women refugees are mostly portrayed at the borders and in camps (33.32%), sharing different social places and spaces with us, which constructs them as a different and separate social group from us.

Conclusion

While studying the media representation of Syrian women refugees, the analysis considered the photographs of women with the overall Syrian refugee photographs, in order to provide a comparative framework. However, the paper will be concluded focusing on Syrian women refugees.

The two main conclusions drawn from the analysis above point at the underrepresentation and depersonalisation of Syrian women refugees in the images. Regarding the first argument, it must be noted that a visual analysis of Syrian women refugee photographs was difficult because of the lack of data. Syrian women find so little space in the newspapers and there is so little data about them that it becomes almost impossible or not meaningful to make comments about the

way they are portrayed. Nevertheless, this is the most important finding about their representation: they are underrepresented, and almost invisible in the newspapers.

When they are portrayed, Syrian women refugees appear the most in association with the theme of poverty, to represent the deprivation of the refugee. There was no portrayal of Syrian women refugees as threats. This finding fits with the previous studies (Amores et al., 2020) and it seems to be a positive finding initially. However, the absence of portrayals of Syrian women as threats is also linked to their underrepresentation. Their invisibility reaches such a great level that Syrian women are not portrayed even in stereotypical refugee images.

The invisibility of women refugees in the media is an important problem because as they are made invisible, all the other stories about them are also made invisible to the public. Stories such as their coping mechanisms with daily problems, their positive roles in building new lives for themselves and for their families, the efforts they make for cohesion and integration, and other individual stories which may require the public's attention and so on. Making their actions and survival skills invisible in the media means erasing them from the public imagination. This is an act of erasing the female refugee agency and their productive roles in public space, which constructs the refugee women as passive and submissive. When the stories and perspectives of the refugee women are not told, opportunities to raise awareness and sympathies for their conditions among the public are also erased. Therefore, their invisibility in the media acts as a barrier in front of their social inclusion.

Considering the second conclusion drawn from the findings, analysing the practices of representing Syrian women (also

Syrian refugees) has revealed that Syrian women refugees are distantly portrayed, within large groups of refugees, not as individuals. This representation practice encourages to perceive them as a generic group such as “refugees” or “Syrians” and prevents the personalisation and humanisation of Syrian women refugees. It fails to portray them, their lives and their struggles as worthy just like any other human being. Therefore, depersonalisation also works as a barrier for their social acceptance, affecting their inclusion negatively.

Overall, studying the representational practices applied in Syrian women refugee photographs, this paper discusses that the choices made in photographing refugees portray these people in ways which do not encourage us to establish an identification, empathy or a relationship with the represented people. On the contrary, the photographs portray refugees as outsiders with specific needs and highlight their difference from “us”, positing them as an outgroup or Other. To facilitate the social acceptance and inclusion of refugees, it is necessary to increase the ethical and positive representation of this vulnerable group which would raise an awareness about their conditions and their stories. Such an awareness is crucial not only for the wellbeing of the refugees but also for maintaining social understanding and social peace among groups in society.

References

- Amores, J.J., Arcila-Calderón, C. and González-de-Garay, B. (2020). The Gendered Representation of Refugees Using Visual Frames in the Main Western European Media. *Gender Issues*, (37), 291–314.

- Amores, J. J., Arcila, C., and Stanek, M. (2019). Visual Frames of Migrants and Refugees in the Main Western European Media. *Economics & Sociology*, 12(3), 147–161.
- Alhayek, K. (2014). Double Marginalization: The Invisibility of Syrian Refugee Women’s Perspectives in Mainstream Online Activism and Global Media. *Feminist Media Studies*, 14(4), 696–700.
- Bell, P. (2001). Content Analysis of Visual Images. in *Handbook of Visual Analysis* (pp. 10-34). London: Sage.
- Berger, J. (1972). *Ways of Seeing*. London: Penguin Books
- Bleiker, R.; Campbell, D.; Hutchison, E. and Nicholson, X. (2013). The Visual Dehumanisation of Refugees, *Australian Journal of Political Science*, 48(4), 398-416.
- Bock, M. A. (2017). Visual Communication Effects: Photography. In *The International Encyclopedia of Media Effects*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Breen, M. J., Haynes, A., and Devereux, E. (2006). Fear, Framing and Foreigners: The Othering of Immigrants in the Irish Print Media. *International Journal of Critical Psychology*, 16, 100–121.
- Chouliaraki, L., and Stolic, T. (2017). Rethinking Media Responsibility in the Refugee ‘Crisis’: A Visual Typology of European News. *Media, Culture and Society*, 39(8), 1162–1177.
- Doğanay, Ü. and Çoban Keneş, H. (2016a). Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası. *Mülkiye Dergisi*, 40(1), 143-184.
- Doğanay, Ü. and Çoban Keneş, H. (2016b). Hak Temelli Bakış Açısının Yokluğu ve Ayrımcı Söylemler Açısından Gazete

Haberlerinde Mülteci Kadınlar. In *Haber Okumaları* (pp. 252-294). İstanbul: İletişim Yayınları.

Efe, İ. (2019). A Corpus-Driven Analysis of Representations of Syrian Asylum Seekers in the Turkish Press 2011–2016, *Discourse & Communication*, 13(1), 48–67.

Erdoğan, M. (2015). Syrians in Turkey: Social Acceptance and Integration Research. *Hacettepe University Migrations and Politics Research Center*. Retrieved online at <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46184> on 05.10.2022.

Global Media Monitoring Project (2020). *Who Makes the News?* Retrieved online at https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/11/GMMP2020.ENG_FINAL_.pdf on 29.12.2022.

Geçici Koruma (2022) Göç İdaresi Başkanlığı. Retrieved online at <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> on 05.10.2022.

Greenwood, K. and Thomson, T. (2019). Framing the Migration: A Study of News Photographs Showing People Fleeing War and Persecution. *International Communication Gazette*, 1-24.

Greer, C. (2007). News Media, Victims and Crime. in *Victims, Crime and Society*. (pp. 20-49). London: Sage Publications.

Humphrecht, E., and Esser, F. (2017). A Glass Ceiling in the Online Age? Explaining the Underrepresentation of Women in Online Political News. *European Journal of Communication*, 32(5), 439–456.

Johnson, H. L. (2011). Click to Donate: Visual Images, Constructing Victims and Imagining the Female Refugee. *Third World Quarterly*, 32(6), 1015-1037.

- Kress, G. and van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design* (2nd ed.). London: Routledge.
- Malkki, L. H. (1997). Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism and Dehistoricization. in *Siting Culture: The Shifting Anthropological Object*. (pp. 223-254). New York/London: Routledge.
- Mannik, L. (2012). Public and Private Photographs of Refugees: The Problem of Representation. *Visual Studies*, 27(3), 262-276.
- Mert Elmas, Ş. and Paksoy, A. F. (2020). Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Kadınların Temsili. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (35), 184-210.
- Narlı, N., and Özaşçılar, M. (2021). Representation of Syrian Women and Children Refugees' Health in Turkish Daily Newspapers. *Journal of International Migration & Integration*, (22), 167-181.
- Narlı, N., Özaşçılar, M and Turkan Ipek, I.Z. (2020). Turkish Daily Press Framing and Representation of Syrian Women Refugees and Gender-Based Problems: Implications for Social Integration. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. 18(1), 1-21.
- Ross, K., and Carter, C. (2011). Women and News: A Long and Winding Road. *Media, Culture and Society*, 33(8), 1148-1165.
- Syria Regional Refugee Response. (2022). *United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)*. (2022). Retrieved online at <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> on 25.12.2022.

THE CAUSES OF AFGHAN IMMIGRATION TO TÜRKİYE

Jafar POUYA

Ph.D. Condidate

Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of
Sociology

Jafarpouya@hotmail.com

orcid: 0000-0001-5999-890X

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1161495

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12 Ağustos/ 12 Auguste 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Aralık / 29 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

Atıf / Cite: Pouya, J. (2022). The Causes of Afghan Immigration to Türkiye a Sociological Perspective. Ortadoğu ve Göç, 12(2). ss. 286-310.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Abstract

The aim of this article is to find out the causes of Afghan immigration to Türkiye. Because of the fact that Afghan migrants move to Turkey all together as a group recently. Afghan migrants and refugees are second largest group in Türkiye after Syrian refugees. Therefore, this study examines the socio economic and cultural, historical and safety causes of Afghan immigration. Prolonged conflicts, civil war and ethnical tension in Afghanistan forced Afghans to migrate in different stages mostly to neighbouring countries and beyond. Therefore, Afghanistan's history intertwined with migration and mobility to become parts of its history. Moreover, in this article the reasons of Afghan immigration to Türkiye will be discussed based on pull and push factors on both countries of origin and destination. In the last couple of months, Afghan migrants are faced with challenges of deportation and uncertainty while the extremist group Taliban took power in Afghanistan. Finally, this article is also a contribution to the field of immigration and for those who research on this issue.

Key words: Afghan, immigration, reasons, Türkiye, push and pull factors.

AFGANLARIN TÜRKİYE'YE GÖÇ ETME NEDENLERİ

SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ AÇISI

Öz

Bu makalenin amacı, son zamanlarda kitlesel halde Türkiye'ye gelen Afgan göçünün nedenlerini anlamaya çalışmaktır. Afganlı göçmenler ve sığınmacılar, Suriyeli sığınmacılardan sonra Türkiye'deki en büyük ikinci gruptur. Dolayısıyla bu çalışma, Afgan göçünün sosyo-ekonomik, kültürel, tarihsel nedenleri ile güvenlik boyutuna odaklanır. Afganistan'da uzun süren çatışmalar, iç karışıklıklar ve etnik gerilimler, Afganlıları çeşitli şekillerde, çoğunluğunu komşu ülkelere ve ötesine olmak suretiyle göç etmeye mecbur bırakmıştır. Bu nedenle, Afganistan'ın tarihi, göç ve hareketlilik ile iç içe geçmiş ve tarihinin bir parçası olmuştur. Dahası, Afgan göçünün nedenleri, kaynak ülkedeki ve hedef ülkedeki koşulların itme ve çekme faktörleri kuramı üzerinden ele alınması suretiyle tartışılacaktır. Özellikle son birkaç ayda, aşırılık yanlısı Taliban Afganistan'da iktidarı ele geçirdiği için Afgan göçmenler sınır dışı edilme ve belirsizlik durumlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Nihayetinde bu makale, göç alanındaki çalışmacılara ve göç meselelerine çözüm bulmaya katkı sağlamaya çalışmaktadır. Son birkaç ayda, aşırılık yanlısı Taliban Afganistan'da iktidarı ele geçirdiği için Afgan göçmenler sınır dışı edilme ve belirsizlik durumlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Afgan, göç, Türkiye, itme, çekme faktörleri kuramı.

Introduction

Afghanistan is the only country where all its citizens have experienced displacement and one third of its citizens have migrated to foreign countries once or several times in their lifetime. “Mobility has been a fundamental coping and survival strategy for Afghans over the last 35 years. 10 million Afghans – or about one in three of the population – has been a refugee at least once during this period (Koser, 2014, p. 9). “Records show that Afghans have been migrating to the Islamic Republic of Iran and Pakistan for centuries” (Marchant, et al., 2014, p. 29). Afghanistan is a country that has consistently originated immigrants for centuries due to its geographical location, ethnic structure and constant internal disturbance (Şimşek, 2021). Protracted ethnic conflicts and wars, terrorism and most important social exclusion forced Afghans to flee their country in different phases and took refuge in neighbouring countries and beyond.

After the Soviet occupation of Afghanistan, the first wave of Afghan forced migration occurred in 1979, and in 1989 more than 6.2 million Afghans fled to neighboring countries Iran and Pakistan. As a result of the Soviet withdrawal from Afghanistan in May 1989, 4 million Afghan refugees voluntarily returned to Afghanistan (UNHCR, 1999).

The second wave of Afghan migration took place after the withdrawal of Soviet forces, which led to a civil war between various jihadist groups in 1989-1998 years, and according to the International Migration Organization report (Koser, 2014, p. 11), 6 million Afghans migrated to Pakistan and Iran.

After the Taliban took power over Kabul in 1995 and rule Afghanistan (1996- 2001) hundred thousand Afghan fled Afghanistan (Goodson, 2001) with 1.5 million internally displaced persons. “Pakistan closed its border to prevent another massive refugee flow, which led to a dramatic swelling of the IDP1 population in Afghanistan” (Goodson, 2001, p. 94).

There have been waves of refugee flows and returns from and back to Afghanistan since the Communist coup in April 1978, broadly paralleling the phases of conflict in that country. According to the International Organization for Migration, (Koser, 2014, p. 10;11) after the overthrow of the Taliban regime in September 2001, Afghanistan experienced a wave of reverse migration with more than 5.7 million Afghan refugee returned to Afghanistan.

The third wave of immigration from Afghanistan began gradually after former US President Barack Obama announced in 2014 (Landler, 2014) that he would withdraw US troops from Afghanistan by 2016. As a result of treacherous so-called peace agreement under the name of “Doha peace agreement”² was signed between USA government and Taliban Hundreds of thousands of Afghans were fleeing Afghanistan to Iran every day, and a big number of them entered Türkiye through Iran. Due to its geographical location, Türkiye acts as a transit country as

1 Internal displacement population.

2 Under the so-called Doha 2020 peace agreement signed in February 2020 between the United States and the Taliban, set date for the US withdrawal troops from Afghanistan, and the Taliban have pledged not to attack US and not to allow the Islamic State, al-Qaeda and other affiliated terrorist group to attack USA and its allies from Afghanistan.

well as a destination country for Afghan refugees and immigrants. “Aghan migration to Türkiye commenced during the early 1980s ater the Russian invasion of Afghanistan and the downfall of the monarchic regime. A limited number of Afghan migrants were officially invited in Türkiye by the Turkish government in the early 1980s. These were Afghans of Uzbek and Turkmen ethnicity, individuals were officially settled in various regions of the country” (İçduyugu and Kirişci, 2009, p, 445-446).

The fourth wave of Afghan migration was massive when the Taliban extremist group captured Kabul in mid-August 2021 without a single shot, causing the nation, from ordinary citizens to Afghan leaders, to flee Afghanistan. According to the recent Gallop survey (Ray, 2022) 53% of Afghans want to leave their country and Türkiye is their top favorite destination for Afghan potential immigrants, flowed by Germany Canada and the United States of America. In this study the causes of Afghan immigration to Türkiye as a push factor in the country of origin (Afghanistan) and pull factor in the country of host (Türkiye) are evaluated in detail.

Theoretical framework

Push- pull model

In the field of migration studies, there is no common theory of migration among scholars because “research on migration is interdisciplinary: sociology, anthropology, political science, history, economics, geography, demography, psychology, cultural studies, law, archaeology and the humanities are all relevant” (de Haas et al, 2020, p. 44). “Sociology’s foundation

as an academic discipline coincided with waves of mass migration at the turn of the twentieth century. Sociology is a discipline based on the classic works of social thinkers (Karl Marx, Emile Durkheim and Marx Weber) and social relations tend to be emphasized as central to understanding the processes of immigration and migration. However, sociology is interested in the causes of emigration. According to sociology studies begin with the question of why people migrate who migrates and what will be happened to immigrants on their arrival in the country of origin” (Brettell and Hollifield, 2015, p. 115).

“The migration theory consists of a microlevel and a macrolevel of consideration. The microlevel consists of single individuals moving from an origin to a destination region at certain times, and the macrolevel is defined by a few aggregate variables: regional population numbers and interregional population flows” (Weidlich and Haag, 1988, p. 7). As the causes of Afghan immigration to Türkiye are the main topic of this study, the theoretical framework of this research is based on the push-pull model of migration theory, which examines the factors (causes) of migration in a functional and macro level both in the country of origin and in the host country. “Push-pull model identify economic, environmental, and demographic factors which are assumed to push people out of places of origin and pull them into destination places 'Push factors' usually include population growth and population density, lack of economic opportunities and political repression, while 'pull factors' usually include demand for labour, availability of land, economic opportunities, and political freedoms” (Castle et al, 2014, p. 29).

Method, data collection and field of study

In this essay quantitative and qualitative methods are applied. The research was conducted for data collection in three provinces of Istanbul, Trabzon and Konya where large numbers of Afghan immigrants and refugees are living. Istanbul with a high number of Afghan migrants' population is followed by Konya and Trabzon. The geographical distribution and identification of Afghan migrants is unclear, as most of them are illegal immigrants who are not registered to be traced for conducting the research based on most populated areas.

The primary data were collected personally from 25 Afghan interviewers based on in-depth interviews with Afghan migrants in three above mentioned cities. At the same time, a questionnaire consists of 300 respondents distributed randomly among Afghan immigrants, consists of illegal Afghan migrants, Afghan refugees and asylum seekers in the three cities of Istanbul, Konya and Trabzon. Secondary data were used from books, magazines, newspapers and reports and all data were analyzed by SPSS program and used in this article.

Push factors: The reasons of Afghan immigration to Türkiye

Migration is often a collective action, arising out of social, economic and political change and affecting entire communities and societies in both origin and destination areas (de Haas, Castles & Miller, 2020, p. 42). The causes of Afghan immigration to Türkiye which push Afghans out of their homeland and country are security, economic, political and

religious reasons. These push factors of Afghan immigration to Türkiye considered based on macrolevel of migration study, because every day big numbers of Afghans are fleeing their country by any route and means. “Every day, thousands of people are fleeing the Taliban through the last open route out of Afghanistan. It's their last hope to escape poverty and desperation” (Reuter & Busch , 2022).

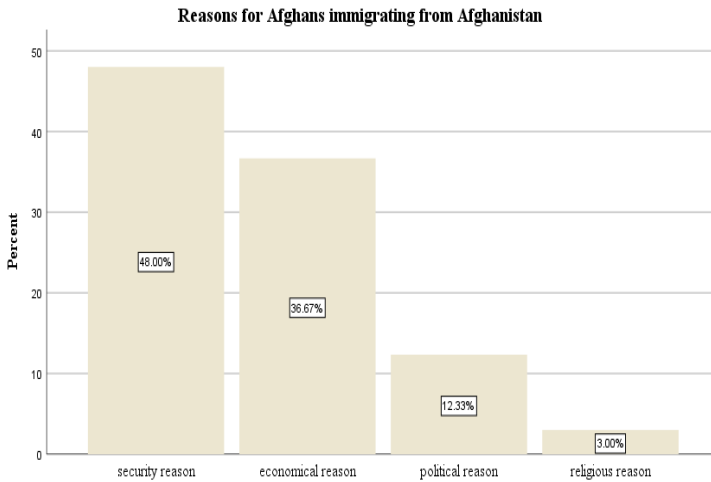

Figure 1. Source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon March-June 2021

According to Figure 1, security is the most important reason for Afghans migrating from Afghanistan. The data show that more than 40% of Afghan migrants and refugee have migrated from Afghanistan due to insecurity in Afghanistan. Prior to the fall of Kabul to the radical Taliban group, Afghanistan's rural areas were the most insecure place in Afghanistan, and majority of Afghan migrants immigrated to Türkiye from rural areas of Afghanistan. “Since the Taliban took overpower last August, they have been joined by farmers, engineers, public servants and entire families with children seeking to make it to Iran or beyond” (Reuter & Busch , 2022).

“My hometown in Afghanistan is Nahrin Baghlan province, which is the most insecure and dangerous area in the north. Due to the war and conflict in our area, I left there and immigrated to Türkiye. My father, who is an intelligence officer, has also left and intends to immigrate to Türkiye” (P1, male, 25, 2021).

Based on data provided, the economy has been the second leading cause of Afghan migration from Afghanistan to Türkiye. More than 36% of Afghan migrants are driven by economic factors to emigrate. Afghanistan's economy was heavily dependent on international aid and funding, so when NATO forces announced³ their withdrawal from Afghanistan in 2014, security deteriorated alongside the economic situation, caused to widespread Afghan migration.

According to Asian Development Bank data (ADB, 2020), 49.4% of Afghanistan's population lived under the national poverty line in 2020. It is noteworthy that poverty rose sharply after the government collapsed in August 2021, and the International Monetary Fund (Rice, 2021) warned that Afghanistan's economic situation could lead to a refugee crisis, impacting its neighbouring countries, as well as Türkiye and Europe.

³ On May 27, 2014, former President Barack Obama announced a timetable for the withdrawal of more US troops from Afghanistan by the end of 2016. US troops remained beyond the timetable until August 29, 2021, when Major General Chris Donahue the last US soldier boarded a C-130 military aircraft at Kabul airport, while the Taliban control Kabul, the capital of Afghanistan.

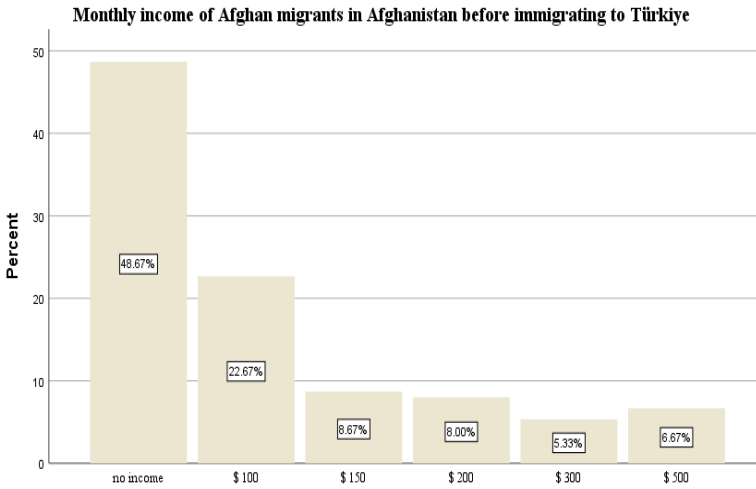

Figure 2. Source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, March - June 2021.

Field data from Figure 2 shows that more than 48% of Afghans had no income before migrating to Türkiye. The second largest group, 22%, earned only 100 dollar a month. And followed by 8.67 percent had \$ 150, 8 percent \$ 200, 5 percent, \$ 300 and the last group more than 6 percent had the highest income with \$ 500 per month.

Political reason is the third factor that forced Afghan immigrants to flee Afghanistan. According to Figure 1, more than 12% emigrate for political reasons. Political causes include political affiliations and former police officers, Afghan National Army and government intelligence officers who were on the Taliban's target list to be hunted down. The Reuters News Agency reported (Stewart et al, 2021) the assassination of Afghan Air Force pilots by the Taliban extremist group in July 2021.

The fourth reason for Afghans migrating from Afghanistan is religious. According to the data, 3% of Afghans have emigrated

for religious reasons. Those Afghans who have migrated for religious reasons are Shiite Hazaras who are regularly attacked by suicide bombers because of their faith. After the Taliban took power, they are being targeted regularly in mosques and schools as well.

Occupations of Afghans in Afghanistan

It is very difficult to classify jobs in a society, but since Afghanistan is not an industrialized country, most Afghans are engaged in white-collar jobs such as farming, labor, and some as employees in private and governmental organizations.

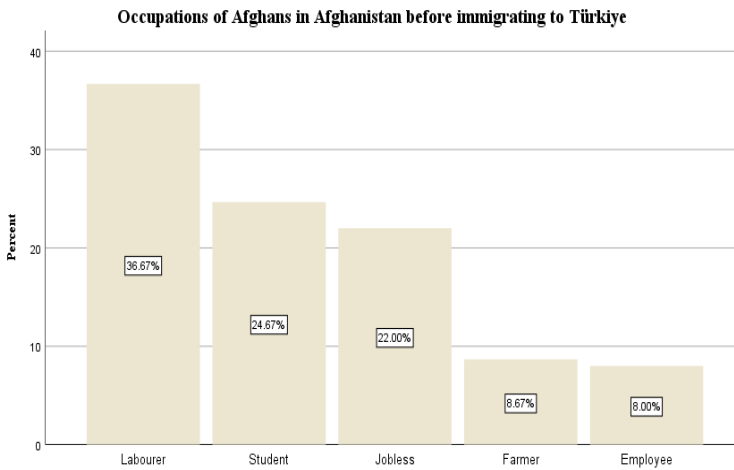

Figure 3. Source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, March -June 2021.

According to the data, a majority of 36% of Afghans in Afghanistan worked as laborers before migrating to Türkiye. The second largest group are students, who make up more than 22% of Afghan migrants, some of whom have dropped out of school and some who have graduated and then emigrated to Türkiye. Based on data, 22% of Afghans were unemployed

before migrating to Türkiye. More than 8% of Afghans were farmers and 8% were employees of public and private organizations. According to the provided data and interviews, most of Afghan migrants were dissatisfied with their jobs in Afghanistan due to low wages and salaries.

The age of Afghan migrants

Apart from African countries, Afghanistan has the youngest population in the world due to high fertility rate. More than 70% of Afghanistan's population are under the age of 25 (Glass & Salih, 2013). In Afghanistan, when the son in a family reaches the age of eighteen, in some cases even at a younger age, his parents encourage him to emigrate to support the family in the future.

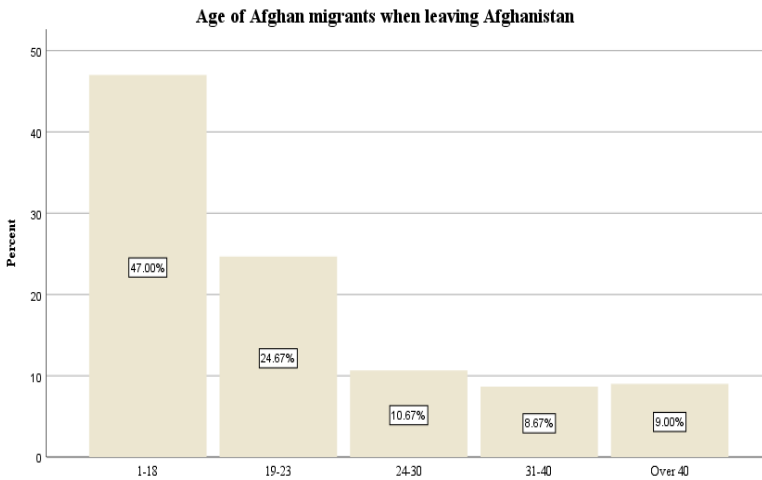

Figure 4. Source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, March -June 2021.

As the data in Figure 4 shows, 47% of Afghan refugees and migrants are sixteen years old or under sixteen. When the

younger generation of Afghans, after graduating from school, could not enter university and find the job they wanted, their only way was [is] to emigrate. According to the above data, more than 24% of Afghans were between 19 and 23 years old when migrating from Afghanistan. More than 10% of Afghans were between 24 and 30 years old at the time of leaving Afghanistan. And more than 8% were between 31 and 40 years old. The last group, 9% who were over 40 years old while leaving Afghanistan.

Pull factor: Causes of Afghan immigration to Türkiye

Afghanistan's migration history dates back to the 1980s, when Afghanistan was occupied by the former Soviet Union and millions of Afghans took refuge to Pakistan and Iran. The history of Afghan migration to Türkiye dates back to when more than 4,000 Afghan Turkish origin (Uzbeks, Turkmen, Kazakhs and Kyrgyz) were brought to Türkiye legally and collectively under 1982 year's settlement law (İskan Kanunu) passed by the Turkish Grand National Assembly (Şimşek, 2021). "Türkiye, known as a sending country in the second half of the twentieth century, has transformed into a receiving and transit country in the last few decades" Until 2010, "Türkiye has become a destination and a transit country for asylum seekers since the early 1990s" (Olga and Saskia, 2020, p. 144; 160) Türkiye has been a transit country or gateway to European countries for Afghans but has recently become an ideal destination and place for Afghan politicians, traders, investors and artists and ordinary Afghans for residing. The mass migration of Afghans to Türkiye in recent years has raised concerns among politicians and Turks about how to deal with the large numbers of Afghan refugees and

undocumented migrants. There are no exact statistics on Afghan undocumented migrants in Türkiye, as there is no record due to can not be tracked. President Recep Tayyip Erdogan, once rejecting the claim of his political opponent CHP political leader claim that there are 1.5 million Afghan migrants in Türkiye, President Erdoğan said, “There are currently 300,000 registered and unregistered Afghan migrants in our police records in Türkiye” (Sevinç et al, 2021). In case of registered Afghan migrants “There are more than 170,000 Afghan refugees registered here in Türkiye and Afghan refugees are the second biggest group after Syrians” (Olga & askia, 2020).

Apart from the fact that Türkiye acts as a transit country for Afghan immigrants and refugees, the question is why Afghans migrate to Türkiye and what factors pull Afghans to migrate to Türkiye? In answering to this question, first “conventional wisdom holds that migration is driven by geographical differences in income, employment and other opportunities” (de Haas et al, 2020, p. 42). Second if “persistent inequalities in wealth between rich and poor countries will continue to impel large numbers of people to move in search of better living standards” (Castles et al, 2014, p. 7). Then, what are the motivations and opportunities for Afghans to migrate to Türkiye, finally, pull factors are examined based on provided data in detail hereinafter:

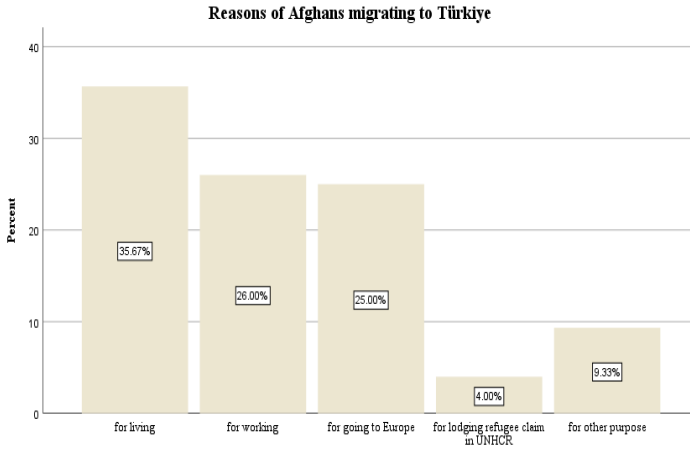

Figure 5. Source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, March -June 2021

The reason of migration for living

According to the data provided, 40% of Afghans left their country for security reasons, in other words, insecurity was the first main reason forcing Afghan people to flee their country. Based on Figure 5 data, more than 36% of Afghans immigrated to Türkiye for the purpose of living in Türkiye. The purpose of migration depends on the economic and social conditions of the host country. Sometimes the target country become a transit country after migration or vice versa. Four decades of war and conflict in Afghanistan have created a situation where everyone is trying to flee Afghanistan to find a place to reside with their families.

Do you think there will be security and peace in near future in Afghanistan?

Table 1. source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, March - June 2021.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
yes	107	35.7%	35.7%	35.7%
no	193	64.3%	64.3%	100.0%
Total	300	100.0%	100.0%	100.0%

In a questionnaire of 300 Afghan migrant participants in the three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, from March to June 2021, Afghan migrants were asked whether security and peace would be established in Afghanistan. According to Table 1 data, out of 300 participants, 193 respondents (64.3%) answered "no" there will be no security in Afghanistan in near future, and 107 respondents (35.7%) answered "yes" security and peace will be established in Afghanistan.

The reason of migration for working

According to the data, more than 48% of Afghans were unemployed in Afghanistan before migrating to Türkiye, which shows that almost half of the population was unemployed. According to Figure 5, 26% of Afghans have migrated to Türkiye for work. Contrary to popular belief in Türkiye that Afghan migrants are mostly economic migrants, the data shows that only 26% of Afghan migrants are economic migrants. Most of the Afghans who came to Türkiye to work are those whose fiancées, spouses, children and parents are in Afghanistan. They came just to Türkiye to work and intend to return to Afghanistan after saving or sending an amount of money.

If peace and security achieved in Afghanistan, will you return to your country?

Table 2. source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, March - June 2021.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
yes	107	35.7%	35.7%	35.7%
no	193	64.3%	64.3%	100.0%
Total	300	100.0%	100.0%	100.0%

According to Table 2, more than seventy-five (75.7%) respondents believed that if security and stability were restored, we would return to Afghanistan, while (24.3%) believed that they would not return to Afghanistan even after security was restored there. It is noteworthy that the data collected before the fall of the government. After the Taliban seized power in Afghanistan in mid-August 2021, Afghans are not reluctant to return to Afghanistan anymore.

Reason for migration of Europe

According to Figure 5, 25% of Afghans have migrated to Türkiye to reach to European countries. In another words, 25% of Afghan migrants are transit migrants. It is very difficult to determine what percentage of Afghan migrants in Türkiye prefer to go to European countries, because most migrants do not easily express their intention going to European countries based on some reasons. The first main reason why Afghan migrants do not prefer to go to European countries is the tightening of border controls by Frontex⁴ with the adoption of pushbacks⁵ migrants at sea.

“My two children (daughter 10 and son 12) and I tried to cross the sea and land 7 times to reach Greece, but we could not get there because all the time we were intercepted in the middle of the sea by Greek and

⁴ The European Border and Coast Guard Agency- tasked with border control of the European Schengen zone in coordination of coastal guard.

⁵ Pushbacks are illegal violation of human rights violation that Greek coastal police have used in recent years to force migrants back over sea and land border. There have even been numerous reports of migrants being released in the middle of the sea, which has been condemned by human rights organizations.

Turkish coastal guards and police and then returned to Türkiye” (P2, female, 35, 2021).

After seven-month contacting her through phone call, participant said, she arrived in Germany with her two children living in a refugee camp. The participant was able to reach Germany after paying large sums of money to smugglers who went directly to Italy instead of Greece after several unsuccessful attempts. Hundreds of thousands of Afghan immigrants are stranded in Türkiye because they cannot afford to pay for human traffickers to reach European countries.

Transit migrants from Asian and African countries in their waiting period to reach European countries, they start working for affording the human trafficking cost, as a result, they become part of informal employment in different sectors of economic activities. In case of no success in going to Europe continent, Türkiye slowly becomes a country of destination (Olga & Saskia, 2020).

The cost of human trafficking has increased in recent years after tightening border controls by Greece and Türkiye. The cost of human trafficking from Türkiye to Greece \$2500 and from Türkiye to Italy \$10,000 per person. Only those who have a sponsor in one of the western countries come to us for game (P3, male, 39, 2021). (Game is a term used among migrants for going to Greece and Italy)

It is very difficult to provide an accurate figure for the percentage of Afghan migrants willing to go to Europe, because the results of the statistics depend on the types of questions and conditions.

If you granted permanent residential permit, would you stay in Türkiye or go to Europe?

Table 2. source: 300 questionnaires of Afghan migrant participants in three cities of Istanbul, Konya and Trabzon, March - June 2021.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
I prefer to go	126	42.0%	42.0%	42.0 %
I prefer to stay	174	58.0%	58.0%	100.0%
Total	300	100.0%	100.0%	100.0%

According to the collected data, 58% of the participants prefer to stay in Türkiye if granted a residence permit, while 42% prefer to go to European countries even if they have been granted a residence permit. In a two-choice question despite having permanent residence in Türkiye, more than 48% of Afghan immigrants if they have the opportunity prefer to go to European countries.

Reason of migration for other purposes

According to the data in Figure 5, more than 9% of Afghan migrants have immigrated to Türkiye for other purposes. The other purposes include obtaining a residence permit, increasing income, obtaining Turkish citizenship, and receiving medical treatment in Türkiye. During the data collection and interviews, there were many Afghan migrants who came to Türkiye only for treatment because Afghanistan had no general health insurance with the weakest health care sector before the fall of government in mid-August 2021.

“My age is 60 and I was in Taliban’s prison in Baghlan Province in a very bad condition under Taliban torture, two of my spines were fractured, I could not stand in Afghanistan. Luckily after a year and a half of treatment in Türkiye, I can stand and now it's getting better day by day. I came to Türkiye only for my treatment” (P4, male, 60, 2021).

The reason of migration for asylum seeking

Applying for asylum at the UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) is another goal of Afghans migrating to various countries. According to Figure 5 data, 4% of Afghan refugees have come to Türkiye to apply for asylum seeking at the United Nation High Commissioner for Refugees office. Based on (UNCHR-Turkey, 2022) data, more than 115,000 Afghan asylum seekers have been registered in Turkey as refugee at UN High Commissioner for Refugees office in Türkiye.

Afghans have traditionally sought asylum in Pakistan and Iran over the past four decades, but in recent years, they have increasingly sought asylum in Türkiye and Malaysia and India due to the lack of processing of their cases in Pakistan and Iran. There are 1.4 million Afghans have been registered in Pakistan as refugee, and 780,000 (UNCHR, 2022) Afghans have also registered as refugee in Iran.

Conclusion and Suggestions

Migration is an integral part of Afghanistan people's history, and mobility is a survival strategy for Afghans during the war and conflicts in Afghanistan. Prolonged multifactorial conflict, war and ethnic tensions in Afghanistan have forced Afghans

to leave their country with multiple waves of immigration, from the Soviet invasion to the last Taliban extremist group that came to power in Afghanistan in mid-August 2021.

The main driving factors forcing the people of Afghanistan to leave their country are insecurity, bad economic situation, instability and political tension and restriction and terrorist attack on certain religious group and social hospitality respectively.

The main reason for the mass exodus of Afghan people was the announcement and withdrawal of NATO troops from Afghanistan in 2014. After the sociopolitical situation deteriorated, Türkiye became the main destination of migration for Afghans. Meanwhile, Türkiye remains a crucial transit country for many nationalities including Afghan illegal immigrants enroute to Europe.

The micro and individual objectives of migration are diverse, but at the macro level the reasons for Afghan migration to Türkiye are settling in for long term, job opportunities and Turkey's geographical location for the entry of Afghan immigrants to European countries. In addition to that, another reason for migration is to apply for asylum at the UNHCR Turkey-based UNHCR office to seek short-term refugee status and resettle in a third country as a long-term goal.

According to statistics, Türkiye experienced the largest illegal immigrants between 2019-2020, mostly from Afghanistan, Syria and Pakistan. Recently the number of illegal immigrants has decreased after tightening border control, identity checks in cities and deportation of illegal immigrants. Türkiye

deported more than one hundred thousand illegal immigrants in 2022, the largest numbers in its history, most of them from Afghanistan.

Türkiye is one of the main supporters of Afghanistan especially under the umbrella of TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency), which carried out many developmental humanitarian projects in Afghanistan. To support those deportees or voluntarily returnees to Afghanistan, Türkiye can create job opportunities by establishing micro-businesses in Afghanistan. At the same time, Türkiye with world community can cooperate more on bringing lasting peace and stability in Afghanistan.

Bibliography

ADB, A. D. (2020). Retrieved from www.adb.org:
<https://www.adb.org/countries/afghanistan/poverty>

Brettell , C., & Hollifield, J. (2015). *Migration theory: Talking across disciplines* (Vol. 3th edition). New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Castles, S., Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (Vol. 5th edition). London: Palgrave Macmillan.

de Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2020). *The age of migration: International population movements in the modern world* (Vol. 6th edition). London: Red Globe Press.

Glass, a., & Salih, S. (2013, Jun 24). Retrieved from www.wilsoncenter.org:

<https://www.wilsoncenter.org/event/afghanistan-beyond-the-headlines-women-youth-and-war>

Goodson, L. P. (2001). *Afghanistan's endless war: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban*. Seattle and London: University of Washington Press.

Interviewee, female, 35. (2021, September 20). The Challenges of Afghan immigrants in Turkey. (J. Pouya, Interviewer)

Interviewee, male, 39. (2021, October 12). The Challenges of Afghan Migrants in Turkey. (J. Pouya, Interviewer)

Interviewee, male, 58. (2021, June 9). The Challenges of Afghan Migrants in Turkey. (J. Pouya, Interviewer)

Koser, D. K. (2014). *Transition, Crisis And Mobility in Afghanistan: Rhetoric and Reality*. Geneva: International Organization for Migration.

Landler, M. (2014, May 27). Retrieved from U.S. Troops to Leave Afghanistan by End of 2016, New York Times: <https://www.nytimes.com/2014/05/28/world/asia/us-to-complete-afghan-pullout-by-end-of-2016-obama-to-say.html>

Marchant, K., Siegel, M., Kuschminder, K., Majidi, N., Vanore, M., & Carla, B. (2014). *Afghanistan Migration Profile*. IOM. Kabul: International Organization for Migration Afghanistan.

Mirzai, male, 25. (2021, May 29). The challenges and opportunities of Afghan migrants in Turkey: Interviewed in Trabzon city. (J. Pouya, Interviewer)

- Olga , J., & Saskia, S. (2020). *Migration, Diasporas and Citizenship: Women, migration and asylum in Turkey*. (L. Williams , E. Coşkun , & S. Kaşka, Eds.) Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Ray, J. (2022, April 4). *www.gallop.com*. Retrieved from Gallop: <https://news.gallop.com/poll/391499/taliban-returns-majority-afghans-seek-exit.aspx>
- Reuter , C., & Busch , J. (2022, May 13). Retrieved from www.spiegel.de: <https://www.spiegel.de/international/>
- Rice, G. (2021, September 16). Retrieved from www.imf.org: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/09/16/tr091621-transcript-of-imf-press-briefing>
- Sevinç, H., Özkan, B., Rakipoğlu, Z., & Küçük , E. (2021, 08 20). Retrieved from www.aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-turkiyede-su-anda-emniyet-kayitlarimizda-ve-kayit-disi-300-bin-afganistanli-gocmen-soz-konusudur/2341249>
- Şimşek, D. A. (2021). *From Past to Present: History of Afghan Migration and Turk-Origin Migrants*. Ankara: Ankara Center for Crisis and Policy Studies.
- Stewart, P., Ali, I., & Shalizi, H. (2021). *Afghan pilots assassinated by Taliban as U.S. withdraws*. Kabul: Reuters News Agency.
- UNCHR. (2022, May 29). Retrieved from www.unhcr.org: <https://www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/>
- UNCHR-Turkey. (2022, May 29). Retrieved from [unhcr.org](http://www.unhcr.org): <https://www.unhcr.org/tr/en/unhcr-turkey-stats>

- UNHCR. (2022, May 29). Retrieved from www.unhcr.org:
<https://www.unhcr.org/pk/wp-content/uploads/sites/103/2021/04/RAHA-Factsheet.pdf>
- UNHCR, s. (1999). Afghanistan 10 years after Soviet pull-out. *Press briefing*. Geneva: UNHCR.
- Weidlich, W. H., & Haag, G. (1988). *Interregional Migration: Dynamic theory and comparative analysis*. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.
- İçduygu, A, Kirişçi, K. (2009). Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigratin in Türkiye. Istanbul Bilgi University Press.

GÖÇMEN SURİYELİ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK SEÇİMLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER *

Prof. Dr. M. Doğan KARACOŞKUN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

mkaracoskun@kilis.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7413-340X

Mehmet ATEŞ

Orta Doğu ve Göç Bilim Uzmanı

Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü

mehmet_ates_1995@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1854-8205

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1214236

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 4 Aralık / 4 December 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 27 Aralık / 27 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

* Bu makale, Prof. Dr. Mustafa Doğan Karacoşkun danışmanlığında hazırlanan “Ateş, M. (2022). Suriyeli Göçmen Lise Öğrencilerinin Meslek Tercihini Etkileyen Faktörler Kilis İli Örneği” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Atıf / Cite: Karacoşkun, M. D., Ateş, M. (2022). Göçmen Suriyeli Lise ğrencilerinin Meslek Seçimlerini Etkileyen Faktörler. Ortadoğu ve Gç, 12(2). ss. 312-344.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Bu çalışmanın amacı Suriye'den Türkiye'ye göç eden lise öğrencilerinin hangi meslekleri tercih ettiklerini ve bu tercihlerinin sebeplerini belirlemektir. Bu çalışma nitel araştırma türünde yapılmış olup nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgu bilim) deseninde yürütülmüştür. Çalışma, Kilis ilinde ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 3 okulda 19 kız 21 erkek olmak üzere 40 öğrenciyle yapılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak görüşme ve gözlem tekniğinden yararlanılmış olup verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmada verilerin sınıflandırıldığı temalar Sosyal Öğrenme Kuramına göre oluşturulmuştur.

Çalışmanın sonunda Suriyeli erkek göçmen öğrencilerin daha çok sağlık ve mühendislik alanlarına yöneldikleri, kız öğrencilerin ise daha çok sağlık ve hukuk alanına yöneldikleri görülmüştür. Bireylerin tercihlerine en çok ilgiler, aile, yetenek, sosyal çevre ve rol modeller, iş fırsatları ve para, cinsiyet, savaş, çevrede etkide bulunmak ve mesleğin konumunun etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meslek tercihi, Suriyeli öğrenciler, Etkili faktörler, Göç.

FACTORS AFFECTING THE PROFESSIONAL CHOICES OF MIGRANT SYRIAN HIGH SCHOOLS

Abstract

The aim of this study is to determine which professions high school students who migrated from Syria to Turkey prefer and the reasons for these preferences. This study was conducted in the qualitative research type and was carried out in the phenomenology (phenomenology) pattern, which is one of the qualitative research methods. The study was conducted with 40 students, 19 girls and 21 boys, in 3 schools determined by criterion sampling method in Kilis. Interview and observation technique was used as data collection method and descriptive analysis technique was used in data analysis. The themes in which the data were classified in the study were created according to the Social Learning Theory.

At the end of the study, it was seen that Syrian male immigrant students tended to the fields of health and engineering more, while female students tended to the fields of health and law. It has been concluded that the preferences of individuals are mostly affected by interests, family, talent, social environment and role models, job opportunities and money, gender, war, influence in the environment and the position of the profession.

Keywords: Vocational choice, Syrian students, Effective factors, Migrated.

Giriş

2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sonrasında ÷lkemize milyonlarca Suriyelinin göç ettiği bilinmektedir. O dönemde Türkiye’nin uygulamış olduğu “Açık Kapı Politikası” ile Türkiye savaştan kaçan göçmenleri kamplarda misafir etmeye başlar. Savaşın bu kadar uzun süreceği beklenmediğinden Türkiye’ye gelen Suriyelilerin ilk aşamada sadece sınır illerinde ve kamplarda ikamet ettikleri ancak iç savaşın uzaması ve kamp sayısının yetersiz kalmasıyla birlikte kamplar dışında yerleşmeyi tercih ettikleri gör÷lmektedir (Yıldırım, İslamoğlu ve İyem, 2017, s. 109). Şu an geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin, gelecekte ÷lkelerine dönüşlerinin yakın zamanda mümkün olamayacağına yönelik görüşler mevcuttur. Hem Türkiye hem de Orta Doğu’nun farklı ÷lkelerine dağılmış Suriyelilerin memleketlerine dönüşlerinin bilinmez bir zamana ertelendiği hatta belki birçoğu için dönüşün artık hiç söz konusu olmayacağı ise gün geçtikçe netleşmektedir (Kutlu, 2015, s. 1). Savaş bitecek olsa bile Suriye yeniden inşa edilmeden Türkiye’de hayat kuran insanların tekrardan Suriye’ye dönmesi düşük bir ihtimaldir (Bayrak, 2018, s. 2). Benzer biçimde Suriyelilerin dönüşlerinin kısa vadede mümkün görünmediğini Khalef ve Ilgar belirtmektedir (Khalef ve Ilgar, 2017, s. 48). Bununla beraber “Sağır’ın Suriyelilerin uyumuna ilişkin yaptığı araştırmasında savaşın bitmesiyle birlikte geri dönmek isteklerinin olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu geri dönüş isteğinin uyum önünde bir zorluk oluşturduğu da gözlemlenmiştir (Sağır, 2018, s. 14).”

Kısa vadede geri dönüşleri mümkün görünmeyen Suriyeli bireyler, ÷lkemizde ekonomik ve sosyal yaşama katılmaktadırlar. Göçmenlerin; eğitime erişimi, eğitime devam edebilmeleri uyumları açısından önemlidir. Göçmenlerin göç ettikleri ÷lkenin dilini öğrenmesi, niteliklerinin artması, sosyal

hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini sağlayacak bilgi ve beceriler kazanması gerekmektedir. Çocukların okullarını, erken yaşlardan itibaren karşılıklı ve olumlu bir etkileşim içinde olmaları kısacası eğitime erişim büyük önem arz etmektedir. Eğitimden mahrum kalmaları, uyum sağlama oranını düşürmekte ve riskleri arttırmaktadır (TBMM, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Mülteci Alt Komisyonu, 2018, s. 254). GİGM'nin Kasım 2020 verilerine göre toplam Suriyeli nüfusunun (3.638.288) 1.197.124'ü eğitim çağındaki nüfustur. Yine GİGM'nin Kasım 2020 verilerine göre 1.197.124 olan eğitim çağındaki nüfusun 768.839'ünün eğitime erişimi sağlanmıştır. Eğitime devam eden bu öğrenciler zamanla okullardan mezun olup zamanla meslek tercihi yapmaktadırlar. Lise öğrenimi gören binlerce Suriyeli öğrenci şuanda meslek seçimi aşamasındadır ve bu göçmen öğrencilerin hangi meslekleri seçeceği Türkiye Cumhuriyetini birçok alanda etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Çünkü kişinin seçtiği meslekteki başarısının, üretkenliğinin ve veriminin o toplumun gelişim hızını etkilemesi bu seçimin sadece birey değil, aynı zamanda toplum açısından da önemli olduğunun bir göstergesidir. Dolayısıyla meslek seçimi bireyi ilgilendirdiği gibi kamu politikaları açısından devletleri de ilgilendiren bir konudur. Mesleklerin nitelik ve nicelik yönünden arttığı her ülkede, mesleğe yönelme bir ihtiyaç haline gelir. Dolayısıyla mesleğe yönelme ile ülkelerin eğitim sistemleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Gelişmiş sanayi ülkelerinde mesleğe yönelme görevini resmi kurumlar üstlenmiştir (Aydemir, 2018, s. 714).

Meslek, kuralları toplumca belirlenen, eğitimler sonucunda kazanılan ya da kazandırılan bilgi ve yeteneklere dayandırılan eylemlerdir (Yanikkerem vd., 2004, s. 61-62). Sosyal öğrenme kuramına göre bireylerin meslek tercihleri bir faktöre değil, birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler çevre, okul, aile, arkadaş,

yaşantılar gibi birçok etkenden oluşur. Bireyin mesleki karar tercihi bütün faktörlerin etkileşimi sonucunda oluşur. Bu faktörler 4 ana başlıkta toplanmaktadır.

1. Kalıtımsal özellikler
2. Çevresel koşul ve olaylar
3. Öğrenme yaşantıları
4. Göreve yaklaşım becerileri (Ünsal, 2014, s. 120-122).

İlgili literatür incelendiğinde lise öğrencilerinin meslek tercihiyle alakalı çalışmaların olduğu ancak Suriyeli lise öğrencilerinin meslek tercihleri üzerine çalışmanın olmadığı görülmüştür. Hâlbuki Suriyeli göçmen öğrencilerin sosyo-ekonomik, kültürel ve geçmiş yaşantıları göçe maruz kalmamış kendi ülkesinde yaşayan öğrencilerden daha farklıdır. Bununla beraber sosyo-ekonomik, çevresel ve kültürel faktörler meslek seçimlerinde etkili olmaktadır (Aytekin, 2005, s. 180-183). Türkiye’de lisede öğrenim görmekte olan Suriyeli lise öğrencilerinin kariyer gelişimini desteklemek amacıyla onların kariyer seçimlerinde etkili olabilecek faktörlerin belirlenip bu faktörlere dönük kariyer danışması programlarının geliştirilmesi, yardım programlarının düzenlenmesi ve önleyici, geliştirici, problem çözücü etkinliklerin planlanması önem kazanmaktadır. Bu kapsamda ilgili araştırmanın sonuçları doğrultusunda politika yapıcılara, öğretmenlere ve ailelere birtakım önerilerde bulunulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı, lisede öğrenim görmekte olan Suriyeli göçmen öğrencilerin meslek seçimine ilişkin durumları ile meslek seçiminde etkili olan faktörleri ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma nitel araştırma türünde yapılmış olup nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgu bilim) desende yürütülmüştür. Çalışmada nitel araştırma yönteminin tercih edilme sebebi, Suriyeli öğrencilerin meslek seçimlerine etki eden faktörleri net, açık ve ayrıntılı şekilde kendi koşulları içerisinde herhangi bir müdahale olmaksızın açıklayabilmektir. Fenomenolojik desende yürütülen araştırmalar, bireylerin bizzat deneyimlediği olgulara ilişkin yorumlarına yakından bakarak, zihinlerindeki bilişsel yapıları açığa çıkarmayı amaçlamaktadır (Creswell, 2014, s. 124; Creswell, 2015, s. 193; Lodico, Spaulding ve Voegtler, 2006, s. 270). Bu çerçevede araştırma, Suriyeli göçmen lise öğrencilerinin seçmek istedikleri meslekler ve bu meslekleri seçmelerindeki faktörlerin üzerindeki görüşlerini daha doğru bir şekilde ortaya koymayı sağlayacağı düşüncesiyle fenomenolojik desende yürütülmüştür.

Örneklem

Bu araştırma Kilis ilindeki Suriyeli göçmen lise öğrencilerinin meslek seçimi ve buna etki eden faktörleri tespit etmeye yöneliktir. Bu araştırmada örneklem olarak Kilis ilinde bulunan 3 okul seçilmiştir. Araştırmada katılımcılar 19 kız 21 erkek olmak üzere toplamda 40 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya Kilis Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinden 11 erkek öğrenci, Kilis Hacı Mehmet Koçarslan Anadolu Lisesi öğrencilerinden 6 kız 5 erkek öğrenci, Kilis Öncüpınar Hürriyet Anadolu İmam Hatip Lisesinden 13 kız 5 erkek öğrenci katılmıştır.

Bu araştırmada örneklem olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden önceden belirlenmiş bir takım ölçütleri

karşılıyan durumların çalışılmasını sağlayan ölçüt örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 84) kullanılmıştır. Örneklemler seçilirken Suriye'den göç etmiş olmak, Türkiye'de lisede okuyor olmak, Türkiye'deki meslekleri ve eğitim sistemini tanıyor olmak ve Türkçe okuyup anlayabilir olmak şartlarına dikkat edilmiştir. Araştırma yapılacak okullar belirlenirken okul türünün yanı sıra okulun koşullarının uygunluğu, Suriyeli öğrenci sayısı, okul yönetiminin araştırmaya yönelik tutumu, öğrencilerin Türkçe konuşma ve anlama becerileri ve öğrencilerin niteliği gibi faktörler göz önünde bulundurulmuştur.

Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırmada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırma için yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirme sürecinde ise araştırma konusu hakkında alan yazın incelenmiş, yapılan çalışmaların görüşme ve anket formlarına bakılmış, bunların dışında mesleki ilgi envanteri ve meslek karar verme yetkinlik ölçeği soruları dikkate alınarak ve görüşme soruları oluşturma aşamaları dikkate alınarak çok geniş ve genel bir taslak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma tasarlanırken temel alınan sosyal öğrenme kuramına göre yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu daha sonra Gaziosmanpaşa Üniversitesinden Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında iki akademisyen ve devlet okulunda görev yapan yüksek lisansını tamamlamış dört psikolojik danışmana gösterilmiş ve onlardan gelen geri dönüşlere göre düzenlemeler yapılarak süreç tamamlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda öğrencilerin hangi meslekleri, hangi amaçla seçtiklerini ve bu meslekleri seçerken hangi faktörlerin etkili olduğunu bulmak amacıyla on iki soru hazırlanmıştır. Görüşmede önceden hazırlanmış soruların yanı

sıra verilerin daha detaylı ve açık bir şekilde anlaşılabilmesi için görüşmenin akışına göre ek sorularda sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Elde edilen nitel verilerin incelenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler sonucunda Sosyal öğrenme kuramının ortaya koyduğu belirli temalara göre, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular da dikkate alınarak temalar oluşturulmuştur. Araştırmada toplanan veriler oluşturulan temalara göre özetlenip yorumlanmıştır. Neden-sonuç ilişkileri sorgulanıp tartışılarak birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde öncelikle katılımcıların tercih ettiği meslekler verilmiştir. Daha sonra seçilen meslekleri bireylerin hangi faktörlerden etkilenecek tercih ettikleri verilmiştir.

Katılımcıların Tercih Ettiği Meslekler

Aşağıda görüşme sorusu olan “İleride hangi mesleği tercih etmek istiyorsunuz?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Tercih Ettikleri Mesleklere Yönelik Dağılımları

ÖĞRENCİ KODU	SEÇTİĞİ MESLEK	ÖĞRENCİ KODU	SEÇTİĞİ MESLEK
MES1.E	DOKTOR	ANAD10.E	ECZACI
MES2.E	TELEFON TAMİRİ	ANAD11.E	DOKTOR
MES3.E	BİLGİS. MÜH.	İMAMH1.K	PSİKOLOG
MES4.E	YAZILIM MÜH.	İMAMH2.K	DİŞ HEKİMİ
MES5.E	İNŞAAT MÜH.	İMAMH3.K	HEMŞİRE
MES6.E	WEB PROG.	İMAMH4.K	AVUKAT
MES7.E	ECZACI	İMAMH5.K	ACİL TIP TEKN.
MES8.E	HEMŞİRE	İMAMH6.K	BİLGİS. MÜH.
MES9.E	WEB PROG.	İMAMH7.K	RESİM ÖĞR.

MES ₁₀ .E	ELEKTRİK MÜH.	İMAMH ₈ .K	DOKTOR
MES ₁₁ .E	İMAM	İMAMH ₉ K	SOS. HİZM. UZM.
ANAD ₁ .E	DİŞ DOKTORU	İMAMH ₁₀ .K	GÖZ DOKTORU
ANAD ₂ .E	DOKTOR	İMAMH ₁₁ .K	POLİS
ANAD ₃ .K	ÖĞRETMEN	İMAMH ₁₂ .K	SAVCI
ANAD ₄ .K	HUKUK	İMAMH ₁₃ .K	İNGİLİZCE ÖĞR.
ANAD ₅ .E	FUTBOL	İMAMH ₁₄ .E	POLİS
ANAD ₆ .K	ECZACI	İMAMH ₁₅ .E	FUTBOL
ANAD ₇ .K	ECZACI	İMAMH ₁₆ .E	MAKİNE
ANAD ₈ .K	HEMŞİRE	İMAMH ₁₇ .E	SAVCI-HAKİM
ANAD ₉ .K	MİMAR	İMAMH ₁₈ .E	BİLGİS. MÜH.

Katılımcıların tercih ettiği meslekler Tablo 1. de verilmiştir. Katılımcıların %12,5'i doktor, %5'i diş doktoru, %10'u hemşire ve acil tıp teknisyeni, %10'u eczacı, %5'i polis, %5'i futbolcu, %10'u hukuk ile alakalı, %7,5'i öğretmenlik, %17,5'i mühendislik, %5'i bilgisayar programcılığı geriye kalan %7,5 ise diğer meslekleri seçmişlerdir. Kız öğrencilerin %42,15'i sağlık alanına, %15,78'i ise hukuk alanına yönelmiştir. Katılımcıların %37,5'inin sağlık alanını seçmesi dikkatleri çekmektedir. Erkek öğrencilerin %33,33 ile en fazla sağlık alanını tercih ettikleri daha sonra sağlık alanından sonra en çok %28,57 ile mühendislik alanını tercih ettikleri görülmüştür. Katılımcıların en çok sağlık alanını seçmelerinde Suriyeli lise öğrencilerinin yaşadıkları savaş ve şahit oldukları ölüm-yaralanma olaylarının etkili olduğu aynı zamanda Suriye'de ailelerin en çok sağlık alanına yönlendirmeleri ve sağlık alanını statüsü yüksek meslek gruplarında görülmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

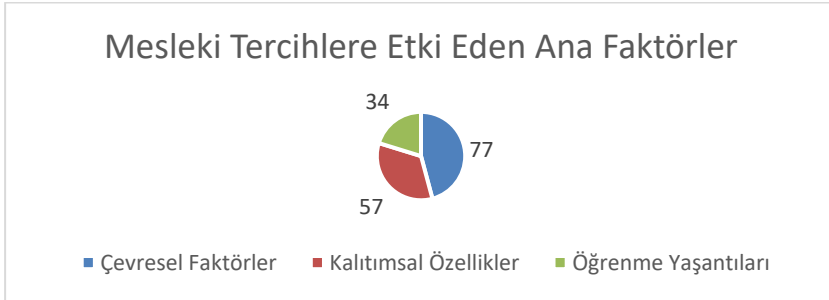
“Orta Öğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Tercihlerini ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler- Sakarya İl Merkezi Örneği” adlı çalışmada, Sakarya il merkezindeki 593 öğrenciye uygulanan anket sonucunda mesleki tercihlerin cinsiyete göre farklılık gösterdiği buna paralel olarak da sayısal mesleklere kızlara oranla erkeklerin daha fazla ilgi gösterdiği ve kız

öğrencilerin daha çok düzenli çalışma koşulları ve iş ortamının bulunduğu memurluk, öğretmenlik gibi mesleklere yöneldiği görülmüştür (Yelken, 2008, s. 81-87). Yapılan bu çalışmanın Yelken'in çalışmasını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Mesleki Tercihlerine Etki Eden Faktörler

Bu bölümde katılımcıların seçtikleri mesleklere etki eden faktörler verilmiştir. Aşağıda verilen pasta grafiğinde bireylerin mesleki tercihlerine etki eden faktörler yer almaktadır. Katılımcıların meslek tercihleri, 3 ana tema da sınıflandırılmıştır. Bu temalar: Kalıtımsal özellikler, Çevresel faktörler ve Öğrenme yaşantılarıdır. Araştırma da mesleki tercihlere en çok çevresel faktörlerin, 2. olarak kalıtımsal özelliklerin etki ettiği ve 3. olarak ise öğrenme yaşantılarının etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ana faktörlerin katılımcıların mesleki tercihlerine etkilerinin dağılımları Grafik 1'de verilmiştir.

Grafik 1. Mesleki Tercihlere Etki Eden Ana Faktörlerin Dağılımları

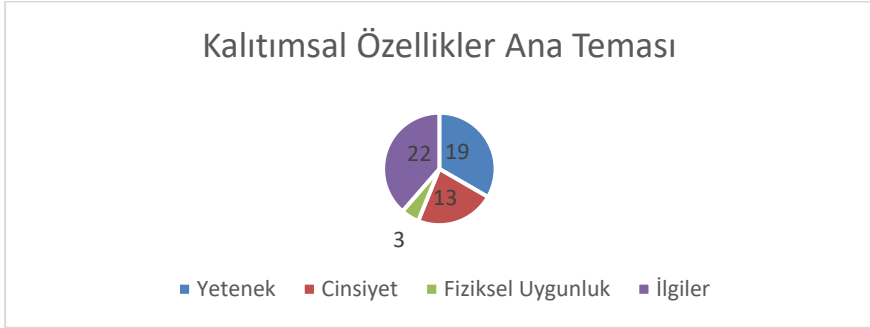
Kalıtımsal Özellikler

Çalışmada oluşturulan birinci tema kalıtımsal özellikler temasıdır. Katılımcıların meslek tercihlerinde en çok dikkate aldıkları ikinci ana tema kalıtımsal özellikler ana temasıdır.

Bireylerin doğuştan getirmiş oldukları bazı özellikleri dikkate alarak kendilerine uygun meslekleri seçtikleri ve bu mesleği bu doğrultuda mantıklı bulup yöneldikleri katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcıların meslek seçimine ilişkin görüşlerinden kalıtımsal özelliklere uygun olan cevaplar aşağıdaki verilen alt temalar altında aktarılmıştır. Kalıtımsal özellikler 4 alt temada verilmiştir. Bu temalar ve katılımcıların ifadeleri aşağıda anlatılmıştır.

Aşağıdaki pasta grafiğinde kalıtımsal özellikler ana teması içerisindeki alt temaların katılımcılar tarafından mesleklerine etki etme grafiği Grafik 2’de verilmiştir.

Grafik 2. Mesleki Tercihlere Etki Eden Kalıtımsal Faktörlerin Dağılımları

Yetenek

Araştırmada 40 katılımcıdan 19’u “bu mesleği tercih ederken yeteneklerini dikkate aldıklarını ve bu mesleğe yetenekli olduklarını düşündükleri için tercih ettiklerini” ifade etmiştir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 9’u, 21 erkek öğrenciden 10 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken yetenek faktörünü göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir. Grafik 2’de de görüldüğü gibi yetenek faktörü kalıtımsal özellikler temasının

en çok dikkate alınan ikinci alt temasıdır. Katılımcıların meslek tercihi yaparken dikkate aldıkları faktörlerden en çok göz önünde bulundurulmuş olan üçüncü faktör yetenek faktörüdür. Katılımcılardan yetenek faktörünü seçen bireylerin yetenek faktörünü tam olarak bilmedikleri ve ilgileri olan alanlarda kendilerini yetenekli atfettikleri katılımcıların ifadelerinden çıkarılmıştır.

Lise öğrencilerinin meslek tercihleri ve bu tercihlerine etki eden faktörler adlı çalışmada bireylerin mesleki tercihlerinde yeteneklerinin önemli bir rol oynadığı, bireyler mesleki tercihlerinde yeteneklerini de göz önünde bulundukları ortaya konmuştur (Atli ve Gür, 2019, s. 14). İki çalışmada benzer sonuçlar ortaya koyulduğu, yeteneklerin mesleki tercihler üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir.

Cinsiyet

Araştırmada katılımcılardan 13 kişi mesleklerini tercih ederken “cinsiyetlerini dikkate alarak bu mesleğe yöneldiklerini, kız öğrenciler kadınların güçsüz olarak görüldüklerinden güçlü olmak için ve bunu göstermek için; erkek öğrenciler ise seçtikleri mesleklerin erkeklere uygun olduğunu ve kendilerinin güçlü olduğunu” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 8’i, 21 erkek öğrenciden 5 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken cinsiyet faktörünü göz önünde bulundukları tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin mesleki tercihlerinde cinsiyetlerini dikkate almalarının altında kadınların dezavantajları, kültürel kadına bakış açısı gibi etkenlerin yattığı, erkeklerin ise daha çok güç gerektiren mesleklerde kendilerini yeterli gördüğü, kadınları güçsüz gördükleri düşünülmektedir. Grafik 2’ye bakıldığında cinsiyet faktörünün kalıtımsal faktörler içerisinde mesleki tercihlere en çok etki eden 3. faktör olduğu görülmektedir.

Meslek seçimini etkileyen faktörlerin demografik değişkenler ile ilişkisinin araştırılması: İstanbul ilinde bir uygulama adlı çalışmada bireylerin meslek seçiminde, cinsiyet faktörünün etkili olduğu ve bu değişkenlerine göre mesleki tercihlerin farklılık göstermediği belirlenmiştir (Ensari ve Kalay, 2017, s. 420). Yapılan iki araştırmanın farklı sonuçları olduğu cinsiyet faktörünün mesleki tercihlerde –bilhassa kızlarda- etkili olduğu bu çalışmada saptanmıştır.

Fiziksel Uygunluk

Araştırma da 40 katılımcı içerisinde yalnızca 3 katılımcı meslek tercihlerini yaparken “fiziksel uygunluklarını dikkate aldıklarını, fiziki özelliklerine uygun mesleklere daha çok yönediklerini ve bu mesleği bu sayede daha rahat yapacaklarını” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 1’i, 21 erkek öğrenciden 2 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken fiziksel uygunluk faktörünü göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir. Kalıtsal Özellikler Teması içinde en az tercih ettikleri alt temalardan bir tanesi fiziksel uygunluk alt teması olduğu bulunmuştur.

İlgiler

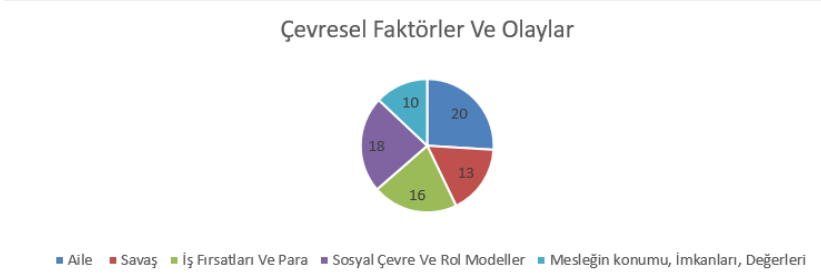
Araştırmaya katılan 40 katılımcıdan 22 tanesinin “mesleklerini tercih ederken dikkat ettikleri faktörlerden biri olarak ilgilerini de dikkate aldıklarını, bu mesleklere daha önceden ilgili oldukları ve bu sayede meslekleri araştırıp mesleği seçtikleri” katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 11’i, 21 erkek öğrenciden 11 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken ilgi faktörünü göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir. Grafik 2’ ye bakıldığında araştırmada katılımcıların mesleklerini tercih ederken en çok katılımcı tarafından dikkate alınan birinci temanın ilgiler teması olduğu bulunmuştur.

Lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçiminde karşılaştığı sorunlar ve bu sorunların anksiyete ve depresyonla ilişkisi tarafından yapılan ve lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçiminde karşılaştıkları sorunların belirlendiği bir çalışmada da öğrencilerin mesleki tercihlerini en önemli ikinci sırada ilgi ve yeteneklerine uygunluk faktörlerine göre tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Kars vd., 2014, s. 188-190). Yapılan bu çalışmada da mesleki tercihleri en çok etkileyen birinci faktörün ilgiler, üçüncü faktörün ise yetenek faktörü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çevresel Faktörler

Çalışmada oluşturulan ikinci ana tema çevresel faktörler ve olaylar temasıdır. Araştırmaya katılan 40 katılımcının mesleklerini tercih ederken en çok katılımcı tarafından dikkate alınan 1. ana tema çevresel faktörler ve olaylar ana teması olduğu bulunmuştur. Katılımcıların meslek seçimine ilişkin görüşlerinden çevresel faktörler ve olaylara uygun olan cevaplar aşağıdaki verilen alt temalar altında aktarılmıştır. Kalımsal özellikler 5 alt temada verilmiştir. Ebeveyn etkisinin çocukların kariyer seçimlerine etkisi adlı çalışmada çevresel faktörlerin bireylerin mesleki tercihlerinde önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Clutter, 2010, s. 74). Ebeveyn etkisinin çocukların kariyer seçimlerine etkisi adlı çalışma ile yapılan bu çalışmanın birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Grafik 3. Mesleki Tercihlere Etki Eden Çevresel Faktörlerin Dağılımları

Aile Faktörü

Araştırmaya katılan 40 katılımcıdan 20 tanesi “seçtikleri mesleği tercih ederken ailelerinin bu mesleği tercih etmelerinde rolleri olduğunu, ailelerinin kendilerini bu mesleği seçerken desteklediklerini ve bu mesleğin olumlu yanlarını anlattıklarını” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 8’i, 21 erkek öğrenciden 12 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken ailelerinin etkisini göz önünde bulundurdukları tespit edilmiştir. Grafik 3’e bakıldığında çevresel faktörler ve olaylar ana teması içerisinde en çok katılımcı tarafından mesleklerini seçerken dikkate aldıkları alt tema aile faktörü alt teması olduğu bulunmuştur. Suriye kültüründe sağlık alanının önemli olması ve ailelerin çocuklarının doktor olmalarını istemelerinin bireylerin mesleki tercihlerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Ebeveynlerin Kariyer Etkisi Üzerine Gençliğin Perspektifleri” adlı çalışmada lise öğrencileri kariyer planlaması yaparken anne babalarının görüşlerine önem vermektedirler, sonucuna ulaşılmıştır (Otto, 2000, s. 111-118). Özellikle annelerin görüşlerine önem veren gençlerin tercihleri cinsiyete göre de farklılaşmaktadır. Yapılan bu araştırma sonuçlarının Otto’nun çalışmasını destekler nitelikte olduğu ve aile faktöründen

erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla etkilendikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Savaş

Grafik 3 incelendiğinde araştırmaya katılan 40 katılımcıdan 13'ü bu mesleği “savaşta yaşadıkları ve savaşın onların üzerinde bıraktığı etki sonucunda tercih ettiklerini, savaşın onların mesleklerini tercih etmelerinde etkili bir faktör olduğunu” ifade etmektedirler. Katılımcılardan meslek tercihlerini yaparken yaşadıkları savaş durumundan etkilenerek mesleki tercihlerini yaptıklarını ifade eden katılımcıların oranının %32,5 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 6'sı, 21 erkek öğrenciden 7 tanesi mesleki tercihlerini yaparken savaş faktörünün kendisini etkilediğini ifade ettiği tespit edilmiştir.

İş Fırsatları ve Para

Araştırmaya katılan 40 katılımcıdan 16'sı “mesleklerini tercih ederken mesleklerin kolay iş bulma kriterini ve mesleğin maaşının iyi olduğu için seçtiklerini” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 5'inin, 21 erkek öğrenciden 11 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken mesleğin iş fırsatlarını ve mesleğin gelirini göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerde özellikle mühendislik-teknoloji alanında, kadınlarda ise sağlık alanında bireyler daha çok iş fırsatları ve paraya önem verdikleri görülmüştür. Grafik 3 incelendiğinde çevresel faktörler içerisinde mesleki tercihlere en çok etki eden 3. faktörün iş fırsatları ve para faktörünün olduğu görülmektedir.

“Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Gelecek ile İlgili Mesleki Beklentilerinin Bazı Özlük Nitelikleri Açısından İncelenmesi” adlı araştırmada cinsiyet farkı olmadan öğrenciler kolay iş bulabilen, lüks yaşam sağlayacak, kazancın bol olduğu, çalışma

saatlerine uygun işlerde çalışmak isterler (Elmacı, 2007, s. 90-94). Yapılan bu araştırma ile “Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Gelecek ile İlgili Mesleki Beklentilerinin Bazı Özlük Nitelikleri Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada ortak sonuçlar olduğu görülmektedir.

Sosyal Çevre ve Rol Modeller

Araştırmaya katılan 40 öğrenciden 18’i mesleklerini etkileyen faktörler içerisinde sosyal çevre ve rol modellerin de etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar “Sosyal çevrelerindeki insanların kendilerini etkilemesinden ve çevrelerinde bu mesleği yapan insanları kendilerine örnek almalarından dolayı bu mesleği tercih ettiklerini” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 8’i, 21 erkek öğrenciden 10 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken çevresel faktörler ve rol modellerden etkilendikleri tespit edilmiştir. Sosyal çevre ve rol modeller alt teması katılımcıların mesleki tercihlerini yaparken en çok dikkate aldıkları 4. alt tema olduğu bulunmuştur. Çevresel faktörler ve olaylar ana temasının içinde ise katılımcıların mesleklerini etkilediklerini söyledikleri en çok katılımcı tarafından söylenen 2. alt tema olduğu ortaya konmuştur.

Konya il merkezinde bulunan temel lise son sınıf öğrencilerin meslek seçim sürecinde arkadaş görüşleri ve sosyal çevre faktörlerinden etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır (Bozgedik, 2017, s. 72). Yapılan bu iki çalışmada benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Mesleğin Konumu, İmkânları ve Değerleri

Araştırmaya katılan 40 katılımcıdan 10’u mesleklerini tercih ederken mesleğin konumunu, mesleğin imkânlarını ve mesleğin değerlerini dikkate aldıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar “Seçtikleri mesleğin statüsünün, halk arasında

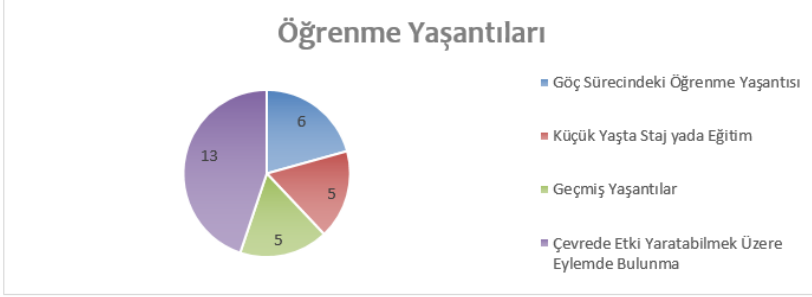
saygı görmesinin, kutsal bir meslek olmasının ve mesleğin yapmalarına fırsat verdiği şeylerin kendilerini bu mesleği seçerken etkilediğini” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 5’inin, 21 erkek öğrenciden 5 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken mesleklerin konumu, mesleklerin imkânı ve mesleklerin değerlerini göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların hem Suriye’de hem de Türkiye’de yaşadıkları ezilmişlik, geri kalmışlık duygusunun güç isteği doğurduğundan dolayı mesleğin bu yönüne dikkat ettikleri düşünülmektedir.

“Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Demografik Değişkenler İle İlişkinin Araştırılması: İstanbul İlinde Bir Uygulama” adlı çalışmada bir mesleğe karar vermede mesleğin statüsü, mesleğin konumu ve imkânlarının etkili olduğu görülmüştür (Ensari ve Kalay, 2017, s. 420). Ensari ve Kalay’ın araştırmasıyla yapılan bu araştırmanın benzer sonuçlar verdiği görülmektedir.

Öğrenme Yaşantıları

Çalışmada oluşturulan üçüncü tema öğrenme yaşantıları temasıdır. Katılımcıların meslek tercihlerini en çok etkileyen üçüncü ana tema, öğrenme yaşantıları ana temasıdır. Katılımcıların meslek seçimine ilişkin görüşlerinden öğrenme yaşantılarına uygun olan cevaplar aşağıdaki verilen alt temalar altında aktarılmıştır. Kalıtımsal özellikler 4 alt temada verilmiştir. Aşağıda verilen Grafik 4’te bu alt temalar verilmiştir.

Grafik 4. Mesleki Tercihlere Etki Eden Öğrenme Yaşantıları Faktörlerinin Dağılımları

Göç Sürecindeki Öğrenme Yaşantıları

Araştırmaya katılan 40 öğrenciden 6'sı seçtikleri meslekleri tercih etmelerinde göç sürecindeki öğrenme yaşantılarının etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar “Savaştan sonra kaldıkları kamp hayatının ve göç sürecinde yaşadıkları yoksulluk ve şahit oldukları anların, bu mesleği tercih etmelerinde kendilerini etkilediğini ve bu sayede bu mesleği seçtiklerini” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 3'ünün, 21 erkek öğrenciden 3 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken göç sürecindeki öğrenme yaşantılarını göz önünde bulundurdıkları tespit edilmiştir. Grafik 4'e bakıldığında öğrenme yaşantıları ana teması içerisinde katılımcıların mesleklerini tercih ederken kendilerini etkilediğini söyledikleri temalardan en çok ifade edilen ikinci alt tema “Göç Sürecindeki Öğrenme Yaşantıları” alt teması olduğu görülmektedir.

Küçük Yaşta Staj Ya Da Eğitim

Araştırmaya katılan 40 katılımcıdan 5 tanesi daha önce bu meslekte staj ya da eğitim aldığını ve bu sayede bu mesleğe yöneldiğini ifade etmiştir. Katılımcılar “Geçmişte akrabalarının yanında öğrendikleri mesleklerin ya da küçük yaşta para kazanmak için çalıştıkları işi sevdiklerini ve bu yüzden bu mesleği seçmeye karar verdiklerini” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 2’sinin, 21 erkek öğrenciden 3 tanesinin mesleki tercihlerini yaparken meslekte küçük yaşta staj ya da eğitim görmelerinin etkisiyle bu mesleğe yöneldiklerini söyledikleri tespit edilmiştir.

Endüstri meslek liselerinin bilişim teknolojileri alanındaki öğrencilerin mesleki ilgileri ile seçtikleri bölüm arasındaki ilişkiler adlı çalışmada bireylerin mesleki tercihlerinde daha önce bu mesleklerde eğitim- staj yapmış olmanın etkili olduğu ortaya konmuştur (Kütük, 2007, s. 78-79). Kütük’ün çalışması ile bu araştırmanın sonuçlarının bağdaştığı, sonuçların birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Geçmiş Yaşantılar

Araştırmaya katılan 40 öğrenciden 5’i seçtikleri meslekleri tercih etmelerinde geçmiş yaşantılar faktörünün etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar “Göç sürecinde yaşadıkları ve geçmişte yaşadıkları olayların kendilerini etkilediğini ve bu sayede bu meslekten etkilendiklerini, geçmişte yaşadıkları olayların kendisini çok etkilediğini ve bu yüzden bu mesleğe yöneldiklerini” ifade etmişlerdir. Katılımcılar içerisinde mesleki tercihlerini geçmiş yaşantılarından etkilenerik tercih edenlerin oranının %12,5’i olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 2’si, 21 erkek öğrenciden 3 tanesinin mesleki tercihlerini

yaparken geçmiş yaşantılarının etkisiyle bu mesleğe yöneldiklerini söyledikleri tespit edilmiştir. Bireylerin savaş ve Suriye zamanında yaşadıklarının oluşturduğu travmatik duygular ve anlar ile mesleki tercihlerde buldukları düşünülmektedir.

Çevrede Etki Yapabilmek Üzere Eylemde Bulunma

Araştırmaya katılan 40 katılımcıdan 13' ü bu mesleği tercih ederken “insanlara yardım etmek istedikleri ve bir şeyleri değiştirmek amacıyla bu mesleği seçtiklerini, dünyada adaletsizlik olduğunu ve insanların yardıma ihtiyacı olduğunu” ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 19 kız öğrenciden 5'inin, 21 erkek öğrenciden 8 tanesinin mesleki tercihlerini bu faktöre göre yaptıkları görülmüştür. Grafik 4'e bakıldığında öğrenme yaşantısı ana temasının içerisinde bireylerin mesleklerini seçerken kendilerini etkilediklerini söyledikleri faktörlerden en çok katılımcı tarafından ifade edilen faktörün çevrede etki yaratabilmek üzere eylemde bulunma faktörü olduğu görülmüştür. Katılımcıların şahit oldukları olumsuz anların, yardıma muhtaç insanlar ve durumların etkisiyle değiştirme amacıyla mesleklere yöneldikleri düşünülmektedir.

Genel Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimi Yaparken Temel Aldığı Kriterler adlı çalışmada öğrencilerin meslek seçimlerini etkileyen en önemli 2. faktör olarak insanlara faydalı olma-çevrede etkide bulunmak olarak belirlemiştir (Kıyak, 2006, s. 75-80). Kıyak'ın araştırması ile yapılan bu araştırmanın birbirini destekler nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmada elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada Suriyeli lise öğrencilerinin mesleki tercihlerinde çevresel faktörler, genetik-kalıtımsal özellikler, öğrenme yaşantılarının etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada meslek tercihlerine en fazla etki eden ana temalar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

- 1- Çevresel Faktörler
- 2- Kalıtımsal Özellikler
- 3- Öğrenme Yaşantıları

Araştırmada bireylerin mesleki tercihlerine en çok ilgiler alt temasının etkili olduğu daha sonra aile alt teması ardından sırasıyla yetenek, sosyal çevre ve rol modeller, iş fırsatları ve para, çevrede etki bırakma isteği, savaş, cinsiyet faktörlerinin belirgin şekilde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarında Suriyeli bireylerin mesleki tercihlerinde katılımcıların %37,5'inin sağlık alanını seçmesi dikkatleri çekmiştir. Katılımcıların geriye kalanlarının %5'i polis, %5'i futbolcu, %10'u hukuk ile alakalı, %7,5'i öğretmenlik, %17,5'i mühendislik, %5'i bilgisayar programcılığı, geriye kalan %7,5 ise telefon tamirciliği, mimarlık ve imamlık mesleğini seçmişlerdir.

Kız öğrencilerin en çok %42,105'i sağlık alanını, %15,78'i hukuk alanını, tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan kız öğrencilerin en çok sağlık alanına yönelmelerinde sağlık alanına kendi kültürlerinde verilen önemin ve ailelerinin istekleri, mesleğin ekonomik durumunun ve mesleğin kolay olduğunu düşünmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Kız katılımcıların en çok tercih ettikleri ikinci meslek grubunun

hukuk alanı olmasında kadınların dezavantajlarının, yaşadıkları adaletsizlik durumlarının etkili olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca bireylerin mesleki tercihlerinde ailelerinin rolünün büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ailelerin kız çocukları üzerinde erkek çocuklarından daha çok etkili oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sağlık alanını ailelerinin kız öğrenciler için daha çok istediği ve her meslek grubunda da kız öğrencilerin ailelerinin sözlerini, önerilerini, isteklerini önemsedikleri görülmüştür.

Erkek öğrencilerin %33,33 ile en fazla sağlık alanını tercih ettikleri, sağlık alanından sonra en çok %28,57 ile mühendislik alanını tercih ettikleri görülmüştür. Erkek öğrencilerin en çok sağlık alanına yönelmelerinde mesleğin konumunun, maddi durumunun ve çevrede etkide bulunma isteğinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkek öğrencilerin sağlık alanından sonra en çok mühendislik alanına yönelmelerinde çevrede etki bırakmak üzere planlar yapmak ve mesleğin ilerde yapabileceklerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkek katılımcıların ayrıca teknoloji alanına yönelmelerinde teknolojiye olan ilgilerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkek öğrencilerin %42,56'sının teknoloji-mühendislik alanlarına yönelmesinin altında yatan nedenlerin teknolojiye-mühendisliğe ilgi, mesleği ilerde yapabilecekleri ve maddiyat olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca erkek öğrencilerin futbolculuk mesleğini seçmelerinin en önemli sebeplerinin şöhret, para ve futbola yetenek ile ilgilerinin olması, polislik mesleğini seçmelerinde ise polislik mesleğinin gücü, silah kullanma istekleri, adalet arayışları ve haksızlığa karşı olma isteklerinin yattığı düşünülmektedir. Bireylerin mesleki tercihlerinde ailelerinin rolünün büyük olduğu ve her meslek grubunda da bireylerin ailelerinin sözlerini, önerilerini, isteklerini önemsedikleri ve mesleki tercihlerinde önemli derecede göz önünde bulundurdukları düşünülmektedir.

Ayrıca mühendislik-bilgisayar programcılığı-telefon tamiri mesleğini tercih eden 10 katılımcının 7 tanesinin meslek lisesi öğrencisi olduğu saptanmıştır. Yani -bilgisayar programcılığı-telefon tamiri meslek grubunu tercih eden bireylerin %70 i meslek lisesi öğrencisidir. Meslek lisesindeki 11 öğrencinin 7 tanesinin bu meslek grubunu seçtiği görülmüştür. Yani meslek lisesi öğrencilerinin %63,63 ünün en çok -bilgisayar programcılığı-telefon tamiri meslek alanını seçtikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna etki eden en önemli faktör de meslek lisesinde daha çok teknoloji-elektronik alanlarına yönelik eğitimler verilmesidir. Sonuç olarak mühendislik-teknoloji-telefon tamirciliği alanlarında okullara göre bir farklılık olduğu araştırmacı tarafından düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarında öğretmenlik mesleğini seçen bireylerin hepsinin kız öğrenci olduğu görülmüştür. Erkek öğrencilerin daha çok teknolojik-mühendislik alanlarına yönelmesi ve öğretmenlik mesleğini daha çok kadınlara yönelik meslek olarak görmelerinden dolayı erkek öğrencilerin öğretmenlik mesleğini seçmedikleri düşünülmektedir. Futbolculuk mesleğini seçen bireylerin hepsinin erkek öğrenci olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin futbolculuk mesleğini seçmemelerinin altında yatan sebebin; kızların daha çok fiziksel değil zihinsel mesleklere yönelmelerinin ve kadın futbolunun çok ünlü ve bilinir olmaması, ayrıca çevrelerinde kadın futbolcu modelinin ya da ilgilenen hiçbir kızın olmamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Araştırmada sosyal hizmet ve psikolog olmak isteyen bireylerin hepsinin kız öğrenci olduğu görülmüştür. Erkek öğrencilerin daha çok fiziksel ya da teknolojik alanlara yönelmeleri ve sözel-dilsel iletişim mesleki alanlarını tercih etmemeleri ve çevrelerinde genellikle akranlarının bu mesleğe yönelmemesi, duygusal olarak kızlardan daha az etkilenmiş olmamaları bu sonucun altında yatan sebep olarak düşünülmektedir. Araştırmada

hukuk alanını seçen bireylerin %75'inin kız öğrenci olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duygusal olması, savaşta yaşadıklarının daha çok etkisinde kalmaları ve bir adalet arayışları kızların erkeklerden daha çok hukuk alanına yönelmelerine sebep olduğu düşünülmektedir. Araştırmada mühendislik alanını seçen bireylerin %85,71'inin erkek öğrenci olduğu sonucuna varılmıştır. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha çok mühendislik alanına yönelmelerinin altında erkeklerin bazılarının meslek liselerindeki bölümlerinden ve gördükleri ders ve hocalarından etkilenmeleri, ayrıca kız öğrencilerin daha çok sözel-dilsel ya da sağlık alanına, erkek öğrencilerin ise teknolojiyle-mühendislikle ilgili olmalarının yattığı düşünülmektedir. Suriyeli öğrencilerin mesleki tercihlerinde öğretmenlik, futbolculuk, sosyal hizmet-psikolog, mühendislik, hemşirelik, hukuk mesleklerinde cinsiyete göre bir farklılık olduğu araştırmacı tarafından düşünülmektedir. Kız öğrencilerin daha çok duygusal-sözel ve sağlık alanlarına yönelip, fiziksel ya da teknolojik-mühendislik alanlarına daha az yönelmeleri, erkek öğrencilerin ise fiziksel ve teknolojik-mühendislik alanlarına daha çok yöneldikleri görülmektedir.

Öneriler

Öğretmenlere Yönelik Öneriler

- Araştırmada Suriyeli lise öğrencilerinin meslekler ve mesleklere etki eden faktörlerin neler olduğu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, kendilerini çok iyi tanımadıkları, meslekleri ve okulların işlevlerini bilmedikleri sonucuna ulaşıldığından dolayı bireylere yeterli mesleki kariyer çalışmaları yapıp kendilerini ve mesleklerini tanıyıp meslek seçimi yapmaları sağlanmalıdır.

- Araştırma, dışsal yönlendirmelerin diğer bir deyişle çevresel faktörlerin de öğrencilerin alan ve meslek seçimi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Alan ve meslek seçimi yapılırken okulun bulunduğu bölge-şehir de dikkate alınmalı bu doğrultuda yöneltme yapılması önerilir.
- Meslekler ile alakalı gerçekçi hayalleri olmayan ve amaçları olmayan öğrenciler için doğru yönlendirme ile gerçekçi amaçlar oluşturulması önerilir.
- Suriyeli göçmen öğrencilerin meslek tercihlerinde ailelerin etkisinin olduğu sonucuna ulaşıldığından dolayı aile eğitimleri verilip, okul-aile iş birliği sağlanabilir.
- Suriyeli göçmen öğrencilerin mesleklerin neler yaptıklarıyla alakalı yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşıldığından dolayı öğrencilere meslek tanıtım amaçlı geziler düzenlenmesi önerilir.
- Suriyeli göçmen öğrencilere mesleki tercihlerinde savaşın etkisiyle oluşan duygulardan dolayı mesleki tercih yaptıkları için rehber öğretmenler psikolojik destek sağlayabilir.
- Öğrencilere mesleki eğilim ölçeği ve mesleki kariyer ölçeği gibi mesleki eğilim ve yönelimleri belirlemeye yönelik ölçeklerle bireylere net hedef oluşturulması önerilmektedir.

Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler

- Suriyeli göçmen öğrencilerin mesleki tercihlerinde savaştan ve göç sürecinden kalma travmatik duygu ve düşüncelerin etkisiyle mesleki tercih yaptıkları ve hala o travmatik durumdan çıkamadıkları sonucuna ulaşıldığından dolayı bireylere psikolojik destek sağlanması önerilir.
- Ailelerin çocuklarını doğru destekleme ve doğru yönlendirmeleri için meslekler ile alakalı bilgilendirilmesi ve

çocuklarının mesleki yönlendirme üzerindeki etkileri anlatılması önerilir.

- Araştırmada bir meslekte staj yapmanın mesleki tercihlerde etkili olduğu sonucuna ulaşıldığından dolayı Suriyeli gençlerin staj uygulanabilmesi mümkün mesleklerde kısa süreli de olsa staj çalışmalarına katılması önerilir.
- Suriyeli göçmen öğrencilerin mesleki tercihlerinde rol modellerinin etkisi olduğu sonucuna ulaşıldığı için bireylerin doğru rol modeller edinmeleri sağlanmalı ve mesleğin önde gelen isimlerinin tanıtılması önerilir.
- Araştırmada meslek lisesine giden Suriyeli göçmen öğrencilerin bazılarının meslek lisesinde okudukları bölüm ile olmak istedikleri mesleklerin çok farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bundan dolayı meslek lisesinde okumak isteyen öğrenciler için okul seçmeden önce okullar ve bölümler ile alakalı kısa tanıtım dersleri ve misafir olarak bölüm öğrenciliği yapma fırsatlarının tanınması önerilir.
- Kız öğrencilerin mesleki tercihlerinde kendilerini güçsüz ve kültürel olarak erkeklerle aynı alanda ya da çok toplu alanlarda çalışmamalıym diye hissettiklerinden dolayı kolay olduğunu düşündükleri mesleklere ya da erkeklerin olmadığı mesleklere yönelebildikleri sonucuna ulaşılmış olup grupla psikolojik danışma ile bu algıları yıkılmalıdır.
- Politika yapıcılarının Suriyeli göçmen öğrenciler ile alakalı yapılacak müfredatta öğrencilerin dil problemlerini ve kültürel yapılarını ve öğrencilerin Suriye'deki geçmiş eğitimlerini de dikkate almaları önerilir.

Ailelere Yönelik Öneriler

- Suriyeli gençlerin meslek tercihlerinde bilinçli alan ve meslek seçimi yapabilmeleri için ailelerin öğrencilerin

yeteneklerini keşfi konusunda takip etmesi ve bu konularda imkân doğrultusunda bireysel özel dersler aldirmaları önerilmektedir.

- Suriyeli göçmen öğrencilerin, ailelerinin hobilerinden ya da fikirlerinden etkilendikleri sonucuna ulaşıldığından dolayı ailelerin mesleki konularda bireylerin yeteneklerini ve ilgilerini dikkate alarak mesleki yönlendirme yapmaları önerilmektedir.
- Suriyeli göçmen öğrencilerin geçmiş yaşantılarındaki travmatik süreçlerin mesleki tercihlerini etkilediği sonucuna ulaşıldığından dolayı ailelerin çocuklarına psikolojik destek aldirmaları önerilmektedir.
- Ailelerin kız öğrencilere cinsiyetçi ya da mesleğin kızlara göre zor olmasıyla alakalı konularda yanlış konuşmalardan kaçınmaları ve destekleyici nitelikte hareket etmeleri hususu önerilmektedir.
- Suriyeli göçmen öğrencilerin ailelerinin çocuklarını gönderdikleri okulun eğitim sisteminden haberdar olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin çocuklarının mesleki tercihleri üzerindeki etkisi düşünüldüğünde ailelerin çocuklarını gönderdikleri okullar ile alakalı daha önceden detaylı araştırma yapmaları hususu önerilmektedir.

Kaynakça

- Atli, A. ve Gür, S. H. (2019). Lise Öğrencilerinin Meslek Tercihleri Ve Bu Tercihlerine Etki Eden Faktörler. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(1), 32-53.
- Aydemir, L. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Meslek Tercihlerini Belirleyen Faktörlere Yönelik Bir İnceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 713-723.

- Aytekin, A. (2005). *Meslek Seçimini Etkileyen Ekonomik ve Kültürel Faktörler*. Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Bayrak, H. C. (2018). *Suriyeli Mültecilerin Sosyal Uyumunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Örneği*. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozgedik, A. (2017). *Eğitimde Yeni Bir Model Olan Temel Lise Öğrencilerinin Üniversite Ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Clutter, C. (2010). *The Effects Of Parental Influence On Their Children's Career Choices*. Kansas State University, Manhattan.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma Deseni*. (S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Elmacı, E. N. (2007). *Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Gelecek ile İlgili Mesleki Beklentilerinin Bazı Özlük Nitelikleri Açısından İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ensari, M. ve Kalay, H. (2017). *Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Demografik Değişkenler İle İlişkisinin Araştırılması: İstanbul İlinde Bir Uygulama*. *Hümanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 409-421.

Göç ve Uyum (2018, Mart). Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu. Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf

Kars, V., Arslan, N., Erik, L., Avcı, N., Bucaktepe, P. G., Celepkolu, T. ve Şahin, H. A. (2014). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Seçiminde Karşılaştığı Sorunlar ve Bu Sorunların Anksiyete ve Depresyonla İlişkisi. *Dicle Tıp Dergisi*, 41(1), 187-190.

Khalaf, S. ve Ilgar, R. (2017). Sistem Mülteciler ve Türkiye'de Mülteci Sorunu. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 40-51.

Kıyak, S. (2006). *Genel Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimi Yaparken Temel Aldığı Kriterler*. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kutlu, Z. 2015. Suriyeli Mülteciler- Bekleme Odasından Oturma Odasına; Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışma Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa bir Değerlendirme. Anadolu Kültür Vakfı, http://www.anadolukultur.org/images/UserFiles/Documents/Editor/Bekleme_Odasindan_Oturma_Odasina.pdf (Erişim tarihi: 07.10.2017)

Kütük, N. (2007) *Endüstri Meslek Liselerinin Bilişim Teknolojileri Alanındaki Öğrencilerin Mesleki İlgileri İle Seçtikleri Bölüm Arasındaki İlişkiler*. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Lodico, M. G., Spaulding, D. T. ve Voegtler, K. H. (2006). *Methods In Educational Research: From Theory To Practice*. USA: Jossey-Bass.
- Otto, L. B. (2000). Youth Perspectives On Parental Career Influence. *Journal of Career Development*, 27(2), 111-118.
- Sağır, Z. (2018). *Kültürel Uyum Ruh Sağlığı ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Ünsal, P. (2014). *Kariyer Gelişim Kuramları ve Kariyer Danışmanlığı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yanikkerem, E., Altınparmak S. ve Karadeniz, G. (2004). Gençlerin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler ve Benlik Saygıları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu E- Dergi*, 7(2), 61- 62.
- Yelken, K. (2008). *Orta Öğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Tercihlerini ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler “Sakarya İl Merkezi Örneği”*, Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E. ve İyem C., (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 107-126.

ORTA ASYA YAHUDİLERİ'NİN TARİHİ

Dr. Mehmet Erkan KILLIOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

mehmeterkan@comu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3146-2609>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1133115

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 20 Haziran/ 20 June 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Aralık / 28 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

Atıf / Cite: Killioğlu, M. E. (2022). Orta Asya Yahudileri'nin Tarihi. Ortadoğu ve Göç, 12(2). ss. 346-377.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Yahudiler, dünyanın dört bir tarafına dağılmış topluluklardan biridir. Kendi kaynaklarına göre Babil Sürgünü ile başlayan bu durum sonucunda bir kısım Yahudi bu olaydan sonra Kudüs havalisine geri dönmemiş ve Sasani/Pers İmparatorluğu idaresindeki topraklara göç etmiştir. Bu grubun bir kısmı önce Sasani İmparatorluğu'nun daha sonra da Maveraünnehir bölgesinin Müslümanlar tarafından fethedilerek tek bir idare altında birleştirilmesi sonucunda Orta Asya'ya da ulaşabilmiştir. Orta Asya'ya göç eden Yahudiler'in Ortadoğu ve diğer bölgelerdeki Yahudi toplulukları ile olan irtibatlarının oldukça azalması ve Orta Asya'nın hâkim kültürünün de etkisiyle kendi kültürel ve dini pratiklerini geliştirmiş ve diğer Yahudi gruplarından kısmen de olsa farklılaşmışlardır. Bu farklılaşma Mağrip bölgesinden gelen Haham Benjamin Tudela'nın bölgeye gelmesi sonrasında azalmıştır. Yahudiler, Orta Asya'da ticaret ve el sanatları ile iştigal etmiştir. Çarlık Rusyası'nın bölgeyi işgali sonrasında Orta Asya'da daha etkin ve güçlü hale gelmişlerdir. Bu dönemde bölgeye Aşkenazi Yahudileri de gelmiş, bu da kültürel farklılaşmanın bir kez daha fark edilmesine sebep olmuştur. Yine bu dönemde Orta Asya Yahudileri'nin bir kısmı Kudüs'e de göç etmiş ve burada bir mahalle dahi kurmuşlardır. Orta Asya Yahudileri'nin durumu Sovyetler Birliği'nin kurulması ile kötüleşmiş, ticaretle uğraşan bir grup, kolhozlarda işçi olarak çalışmaya zorlanınca Orta Asya'dan dışarı olan göç daha da artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Buhara Yahudileri, Benjamin Tudela, Roşnoi, Rahamin.

THE HISTORY OF CENTRAL ASIAN JEWS

Abstract

The Jews are one of the communities scattered all over the world. According to their own sources, that sprawl started with the Babylonian Exile. After the exile, some Jews didn't return to their homeland. They preferred to migrate to the Sassanid/Persian Empire. A part of this group was able to reach Central Asia after the conquest of the Sassanid Empire and then the Transoxiana by the Muslims. The Jews who immigrated to Central Asia developed their own cultural and religious practices and differed from other Jewish groups, albeit partially, with the decrease in their contact with the other Jewish. This differentiation decreased after Rabbi Benjamin Tudela, who came from the Maghreb region, came to the region. Jews also engaged in trade and handicrafts in Central Asia. After the occupation of the region by Tsarist Russia, they became more effective and powerful. During this period, Ashkenazi Jews also came to the region, which caused the cultural differentiation to be noticed once again. At that time, some of the Central Asian Jews immigrated to Jerusalem and established a neighborhood here. The situation of the Jews of Central Asia worsened with the establishment of the Soviet Union.

Keywords: Central Asia, Bukharan Jews, Benjamin Tudela, Roshnoi, Rahamin.

Giriş

Orta Asya eski zamanlardan beri önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmuş ve farklı bölgelerden insanları İpekyolu'nun sunduğu ticari ve kültürel avantajlar sebebiyle kendine çekmiştir. Yahudiler de bu çekim gücüne kapılan ve bu bölgeye gelen ve özellikle de İpekyolu üzerindeki şehirlere yerleşen gruplardan biridir. İlkçağlardan bu yana bu bölgede oldukları iddia edilmektedir. Ancak genel olarak Yahudilerin Orta Asya'ya gelişi ile ilgili olarak birbiri ile çelişen teoriler vardır.

Orta Asya Yahudileri'nin önemli bir kısmı, 20. yüzyılda İsrail'e göç etmeden önce Buhara'da yoğunlaşmıştır (Goldenweiser, 2005, s. 257). Bu yüzden de Buhara Yahudileri ve Orta Asya Yahudileri tabiri genellikle birbirinin yerine veya eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Loewenthal, 1961, s. 345). Buhara Hanlığı'nın himayesinde yaşayan bu Buhara/Orta Asya Yahudileri kendilerini "İsrail" veya "Yahudi" ismiyle tanımlamış ve Tacikçe'nin bir lehçesini konuşmuşlardır (Goldenweiser, 2005, s. 257; Kaye, 2001, s. 9). Buna 19. yüzyılın sonlarında ikinci dil olarak Rusça da eklenmiştir. Ayrıca Orta Asya bölgesindeki Yahudi nüfusu temelde Buhara, Semerkant, Hokand, Taşkent ve Duşanbe civarında yoğunlaşmıştır. Ancak genel olarak bakıldığı zaman Orta Asya Yahudileri'nin bugünkü Özbekistan, doğu Türkmenistan, kuzey Tacikistan ve doğu Kırgızistan başta olmak üzere tüm Orta Asya'ya dağıldığı görülmektedir (Kaye, 2021, s. 9). Ancak Orta Asya'da en önemli Yahudi merkezi Semerkant'tır (Kaganovich, 2011, s. 26).

Yahudiler, uzunca bir süre Orta Asya'da yaşamış, farklı bölgelere ve şehirlere dağılmışlardır. Bunun sonucunda her şehirde bulunan Yahudi topluluğu dahi birbirinden farklılaşmıştır. İşte bu çalışmanın amacı Orta Asya'daki az bilinen gruplardan birisi olan Orta Asya/Buhara Yahudileri'ne dikkat çekmektir. Ana akım Yahudi inancından uzunca bir süre

ayrı kalan ve Orta Asya'nın kendi kültüründen oldukça etkilenen bu Yahudi grubu kendine has bir tarihi seyir yaşamış ve Orta Asya'da meydana gelen gelişmelerden etkilenmiştir. Çalışma ile amaçlanan bu seyri ve etkilenmeyi tartışmaya açmaktır. Bu izole kalan grubun edebi ve kültürel gelişimi de olmuştur.

Yahudilerin Orta Asya'ya Gelişi

Orta Asya Yahudileri'nin tarihi tartışmalı ve karmaşık bir konudur. Bölgeye ilk kez ne zaman ve hangi tarihte geldikleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bu durumu Albert Kaganovich de doğrulamaktadır (Kaganovich, 2011, s. 23). Ancak Buhara Yahudileri'nin sözlü edebiyatına göre Yahudilerin Orta Asya'ya göçü Asurlular zamanında yaşanan Babil Sürgünü sonrasında olmuştur. Bu duruma delil olarak da Haham Büyük Gamaliyel'in Birinci Yüzyıl'ın ortalarında (M.Ö. 50'den sonra) "Babil sürgünlerinin bakiyeleri olan kardeşlerimize, Medyadaki kardeşlerimize ve diğer İsrail sürgünlerine" adıyla kaleme aldığı mektup gösterilmektedir (Pinkhasov, 2009).

Yahudilerin Orta Asya'ya gelişi ile ilgili olarak birbiri ile çelişen teoriler vardır. Genel olarak bu bölgeye M.S. 500'lü yıllarda İpek yolu'nu takip ederek geldikleri tahmin edilmektedir. Bu teorilerden bir diğerine göre Yahudiler Orta Asya'ya iki bin yıl kadar önce gelmiştir. Bir diğer iddiaya göre Yahudiler 1401 yılında Bağdat veya Şiraz'dan gelmişlerdir. 17. yüzyılda Çin'deki Farsça konuşan Yahudiler de bölgeye gelişleri ile ilgili bu hikâyenin bir benzerini anlatmışlardır. Bu rivayete göre de Yahudileri Çin'e Timur getirmiştir (Guandan, 1984, s. 72). Rus Oryantalist ve Türkolog V. Radloff ise daha farklı bir iddia ortaya atmıştır. Radloff'a göre Yahudilerin Orta Asya'daki mevcudiyeti oldukça yenidir; 100 ya da 150 kadar önce bölgeye gelmişler ve özellikle de Semerkant havalisine yerleşmişlerdir (Radloff, 1880, s. 33-90). Orta Asya'da Yahudi kolonilerinin

varlığına ait ilk kesin kanıt Babil Talmud’unda yer alan bir hikâyedir. Bu hikâyede Samud bar Bisna bir Amora’nın M.S. 4. yüzyılın ilk yarısında Marguan’da yaşadığı (Türkmenistan’daki bugünkü Mari-Merv şehri. Eski kayıtlarda adı Marguana olarak da geçmektedir.) anlatılmaktadır (Kaganovich, 2019, s. 923). Bu iddiayı destekleyen bir diğer durum ise 7. yüzyılın sonu ve 8. yüzyılın başında kaleme alınan Müslüman kaynaklarında bölgede Yahudilerin varlığından bahsedilmesidir. Ancak kendi kaynaklarına göre Orta Asya/Buhara Yahudileri’nin ataları Ortaçağın sonuna doğru İran’dan, özellikle de Meşhet havalisinden gelmiştir (Goldenweiser, 2005, s. 257). Alexander Burnes de bu görüşü destek çıkmaktadır. Burnes’in iddiasına göre de Orta Asya Yahudileri’nin İran Meşhet’ten geldiğini ve dokumacılıkla uğraştıklarını aktarmıştır (Burnes, 1834, s. 235). Burnes’u Macar Yahudisi ve Türkolog olan Arminius Vambery de verdiği bilgilerle teyit etmektedir. Vambery de Orta Asya Yahudileri’nin bölgeye 150 yıl kadar önce İran’dan (Kazvin veya Merv) geldiğini iddia etmiştir (Vambery, 1864, s. 423; Kaye, 2021, s. 19).

Orta Asya Yahudiler için bir umut ve güvenli bölge olmuştur zira Yezdigerd III (440-457) döneminde Yahudiler İran’dan sürülmeye başlanmıştır. Bu durum Yezdigerd’in oğlu Firuz döneminde de (458-485) devam etmiştir. Takip eden dönemde gelen Müslüman hâkimiyeti ise Yahudilerin %90’ının tek bir çatı altında toplanmasını sağlamıştır. Horasan bölgesinde yoğunlaşan Yahudi nüfusu bu sayede tüm Harezm’e dağılmıştır (Kaye, 2021, s. 14-15) Müslüman toplum modern zamanlara kadar, Müslüman olmayan Yahudi ve Hıristiyanları “Zımmi” statüsünde değerlendirmiş ve onlara bu bağlamda haklar tanımıştır. Fakat Yahudiler bunun yanında “Haraç” ve “Cizye” ödemeye mecbur kalmıştır, bu da Yahudilerin ziraattan soğumalarına sebep olmuştur (Tolmas, 2006, s. 112). Geriye ticaret ve el sanatları kalmıştır. Bunun sonucunda Orta Asya

Yahudileri'nin %30'u ticaretle iştigel etmiş, geri kalanı dokumacılık yapmış veya zengin Yahudilerin fabrikalarında işçi olarak çalışmıştır (Goldenweiser, 2005, s. 260).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler sonucunda, 9-12. Yüzyıllar arasında kalan zaman diliminde Orta Asya Yahudileri'nin önemli toplulukları bugünkü Özbekistan havalisinde toplanmıştır: Taşkent, Semerkant, Buhara, şehrisebz, Buhara ve Fergana Vadisi'ndeki kasabalar (Goldenweiser, 2005, s. 257). Geri kalanlar ise bugünkü Tacikistan sınırları içerisinde yer alan Zerefşan Vadisi'ndeki kasaba ve köylerde yaşamıştır. Az bir kısmı da Taşkent'te ve Fergana Vadisi'nde meskûndur (Pinkhasov, 2009).

Orta Asya Yahudileri ticaret yapmak için Rusya, Batı Avrupa ve Filistin'e dahi gitmişlerdir. Bu ticari faaliyetler sayesinde Orta Asya ve Rusya'da güçlü ticari bağlar kurmuşlardır. Bu bağlantılar sayesinde modern dünyayı da tanımuşlardır. Bu noktada Orta Asya Yahudileri bu bölgede Avrupa ve Rusya'da üretilen Batılı tarzda giysileri ilk giyen ve malları ilk kullanan kesim olmuşlardır (Goldenweiser, 2005, s. 260).

Orta Çağ döneminde Radanitler adı verilen Yahudi tüccarlar, İpekyolu boyunca koloniler kurmuşlar, Çin'e kadar gitmişlerdir. Örneğin Çin'in orta kısmında yer alan Kaifeng şehrinde 20. yüzyılın ortalarına kadar bir Yahudi topluluğu mevcudiyetini sürdürmüştür. Bu topluluk, 18. yüzyılda bölgede faaliyet gösteren Hıristiyan misyonerler tarafından keşfedilene kadar içine kapanık bir halde kalmıştır. Irak'taki ve İran'daki Yahudi merkezlerinden uzak ve izole oldukları için bazı Yahudi din adamları Yahudilik hakkında kendi yorumlarını geliştirmiştir. Bunlardan en önemlileri Hivi el Belhi ve Gazneli Menahim'dir (Pinkhasov, 2009). Adler'in aktardığına göre, 12. yüzyılda bölgeyi gezen Benjamin Tudela isimli bir Yahudi gezgini de bu durumu teyit etmektedir (Adler, 1907, s. 15).

13. yüzyılda yaşanan Moğol istilası Orta Asya'yı tahrip ederken, bölgedeki Yahudi kolonilerine de büyük zarar vermiştir. Coğrafi keşifler de durumu kötüleştirmiş, İpekyolu üzerindeki ticaret faaliyeti çökmüştür. Bu durum temelde ticaretle iştigal eden Orta Asya Yahudileri'ne de önemli derecede zarar vermiştir. Fakat Timur dönemi Yahudilere yeni bir başlangıç yapma imkânı sağlamıştır. Bu dönemde ve sonrasında Yahudilerin ticari ilişkileri oldukça gelişmiştir (Shterenhis, 2013, s. 45). Timur'un kendine yeni başkent olarak seçtiği Semerkant virane bir haldedir. Şehrin yeniden inşası için her yerden ustalar ve zanaatkârları bu şehre taşınmıştır.

16. yüzyılda İran da Safevilerin başa geçmesi ve Şiilliği kendilerine inanç ve mezhep olarak seçmeleri ile Orta Asya Hanlıkları ile arasındaki düşmanlığın artmasına sebep olmuş, bu da Orta Asya'nın özellikle Ortadoğu ile doğrudan bağlantının azalmasına sebep olmuş, bölge ticareti de bundan zarar görmüştür. Bu durumdan Orta Asya Yahudileri de zarar görmüş, Yahudilerin diğer bölgelerle olan irtibatı azalmıştır. Buhara bu dönemde bölge içine kapansa da özellikle Yahudiler açısından önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir. Bunun sonucunda, 16. yüzyılın sonlarına doğru Buhara'da Yahudi mahallesi kurulmuştur. (bugün "Eski Mahalle" adıyla bilinmektedir.) Kendilerine ait (Yeni Mahalle ve Emirabad) mahalleleri olması sebebiyle Yahudilerin bu mahalle dışındaki yerlere yerleşmeleri yasaklanmıştır (Goldenweiser, 2005, s. 257; Pinkhasov, 2009). Bunu 19. yüzyılın ilk yarısında Margilan, Semerkand ve Duşanbe'de de Yahudi mahallelerinin kurulması izlemiştir (Goldenweiser, 2005, s. 258). Bunlara ek olarak Şehrisebz ve Merv de Yahudi nüfusun yoğunlaştığı yerler arasındadır. 1840'lı yıllarda da bu şehirler de Meşhet'ten gelen Yahudiler iskân edilmiştir.

18. yüzyılın ortalarına doğru ise bölge Yahudilerin ihtida ettirilmeleri için girişimlere sahne oldu (Goldenweiser, 2005, s.

258). Yine 18. yüzyılda diğer Yahudi kültür merkezlerinden ayrı düşmeleri Orta Asya Yahudilerinin dini ve kültürel kimliklerinde aşınmaya sebep olmuştur. Bunun en temel göstergesi topluluğun kendi dini önderlerini dahi seçememesidir. Dini inançlardaki erozyon, liderlik eksikliği ve Orta Asya İslam kültürünün hâkim kültür olarak etkisi asimilasyona sebep olmuştur. Bunun sonucunda da “Çala” (“Yarım” manasında bir kelimedir.) topluluğu ortaya çıkmıştır. Orta Asya Yahudileri bu gruba Anusim adını vermiştir (Goldenweiser, 2005, s. 258). Müslüman nüfus ise Müslüman olduğunu söyleyen bu gruba güvenmemiştir (Babakhanov, 1951, s. 162; Sukhareva, 1966, s. 172-178).

Çala'lara dışarıdan bakıldığında oldukça ihlaslı Müslümanlar olarak görünmektedirler ancak onlar içten içe kendi inançlarını devam ettirmiştir (Tolmas, 2006, s. 114; Babakhanov, 1951, s. 162-163). Çalalar, Müslümanlar ve Yahudilerle karışmamış, kendi içlerinde evlenmeyi tercih etmiştir (Pinkhasov, 2009). Ancak bu iddianın aksi görüşü de savunanlar vardır. Bunlara göre Çalalar'la Orta Asya Yahudileri arasında gizli bir bağ hep var olmuştur (Tolmas, 2006, s. 114).

Kendi akrabaları ve dindaşlarından ayrı düşmüş olsalar da her şey Orta Asya Yahudilerinin aleyhinde gelişmemiştir. 1793 yılında Faslı bir Yahudi olan Haham Yosef ben Moşe Mamun Mağribi Buhara'ya gelmiş ve Safed topluluğunun temsilcisi olarak birkaç yıl burada kalmıştır. İkameti esnasında Orta Asya Yahudileri'nin vahim durumunu görmüş ve buraya yerleşmeye karar vermiştir. Bu kararı sonucundaysa Orta Asya ama özellikle de Buhara merkez olmak üzere, Orta Asya Yahudileri arasında bir dini uyanış, canlanma dönemi yaşanmaya başlamıştır. (Goldenweiser, 2005, s. 258). Mamun, dini eğitim veren okullar açmış (Torah eğitimi için Yeşiva ve Shohatim-yani Yahudi şeriatine göre kurban kesimi) ve dışarıdan dini kitaplar getirtmiştir. Mağribi Buhara Yahudilerine Sefardi tarzı ibadeti

öğretmiş, bu yeni tarz eski İran tarzı dua ve ibadetin yerini almaya başlamıştır (Pinkhasov, 2009; Goldenweiser, 2005, s. 258).

1876 yılında, Rus işgali sonrasında Orta Asya Yahudileri Fergana Vadisi'ne de göç etmiştir. İpeği ile ünlü olan Fergana Vadisi, bu ürüne ek olarak Rusya pazarı için pamuk üretimi ile de ön plana çıkmaya başlamıştır. Orta Asya Yahudileri Fergana'ya geldikten sonra buradan Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın yakın bölgelerine dağılmışlardır. Türkistan, Akmesic, Oş ve Bişkek'e önce tüccar olarak gitmiş, daha sonra yerleşmiş ve kalıcı hale gelmişlerdir (Pinkhasov, 2005, s. 21). Fakat Bağdat'ın otoritesini tanımayı bırakmamış ve Bağdat'taki dini idareleri ile irtibatlarını devam ettirmişlerdir (Goldenweiser, 2005, s. 257).

Orta Asya'da Yahudilerin ihtidası 19. yüzyılın başlarında da devam etmiştir. Çalaların sayısı da bu yüzden oldukça artmıştır. Fakat Orta Asya Çarlık Rusyası tarafından işgal edildiği zaman Çarlık idaresi, Çalaları Müslüman olarak kabul etmemiş, Yahudiliğin bir kolu olarak nitelendirmiş ve bu yönde muamele etmiştir (Goldenweiser, 2005, s. 258; Tolmas, 2006, s. 124). Orta Asya Yahudileri Rus idaresi altına girdikten sonra Çalaların büyük kısmı Yahudiliğe geri dönme yönünde girişimlerde bulunmuştur. Büyük bir kısmı asıl inançlarına dönmek için uğraşmış olsa da Çala topluluğunun bakiyeleri Orta Asya'da, özellikle de Buhara'da kalmış ve Rus idaresi sırasında da Tacik veya Özbek olarak tanımlanmıştır.

Orta Asya'nın Çarlık tarafından işgali 1853-1884 yılları arasında vuku bulmuştur. Bunun sonucunda Buhara, Hive ve Hokand Hanlıkları Çarlık Rusyası'nın siyasi idaresi altına girmiş ve ona bağımlı hale gelmiştir. Hokant Hanlığı 1876 yılında çıkan bir isyanın Çarlık ordusu tarafından bastırılması sonrasında ilhak edilmiş ve Türkistan Genel Valiliği'ne bağlanmıştır. Bu durum Yahudilerin statüsünde bir değişikliğe yol açmamıştır (Tolmas,

2006, s. 117). Ancak Rus işgali ve Türkistan Genel Valiliği'nin kurulmasından sonra Orta Asya'daki Çalalar eski inançlarına dönmek için girişimlerde bulunmuştur. Çalalara göre o dönemde bunun en kolay yolu Rus vatandaşı olmaktır. Ancak bu dönemde Yahudi göçmenler Rusya'da hiç hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden Çalalar'ın Rus vatandaşlığı talebi Türkistan Valisi tarafından reddedilmiş, Çalalar'ın girişimleri zora girmiştir (Tolmas, 2006, s. 119).

Rus işgalinden önce Yahudi nüfusunun kısmi bir özerkliği vardır. Orta Asya şehirlerinde Yahudi toplulukları “Kalantor/Yaşlı” denilen önderler tarafından temsil edilmiştir (Vishnevetski, 2004). Kalantorlar Yahudi topluluğu tarafından seçilmiştir. Fakat seçilen önderin Emir tarafından da kabul edilmesi gerekmiştir. Orta Asya Yahudi topluluğunun Başhahamı'nın Kalantor olarak seçildiğinin örnekleri de vardır. Kalantor'un Aksakal adı verilen iki tane yardımcısı vardır. Bu iki yardımcı Eski ve Yeni Mahalle'nin yöneticileri olmuştur. Bu idareciler ömürboyu görev yapmak üzere seçilmiştir ama topluluğun yaşlıları veya önemli bir kısmının istememesi halinde görevlerinden alındıkları da olmuştur. Yardımcılar ayrıca topluluk içindeki davalara da bakmıştır. Adli vakalar, Müslümanlarla olan anlaşmazlıklar, Müslüman mahkemelerine götürülmüştür (Vishnevetski, 2004).

Buhara Yahudileri ayrıca Rus Çarlığı'nın Avrupa topraklarında yaşayan Yahudilerin okul ve eğitim ağı olan “Heder”e benzeyen, onu örnek alan bir eğitim sistemi kurmuştur. Bu eğitim ağına “Hamle” adı verilmiştir (Vishnevetski, 2004). Bu okullara devam, sünnet (Bar-Mitzvah) yaşına kadar olan tüm erkek çocuklara mecburidir ama bu zorunluluk tam anlamıyla fiiliyata geçirilememiş, kâğıt üzerinde kalmıştır. Ayrıca bu okullar sadece erkek çocukları öğrenci olarak kabul edilmiş, kızlar bunun dışında bırakılmıştır (Goldenweiser, 2005, s. 258).

Diğer taraftan Orta Asya Yahudilerinin Rönesansı'nda önemli bir rol oynamış olan Haham Mağribi'nin kurmuş olduğu "Yeşiva" adlı okullar da mevcuttur. Tanınmış ailelerin ve yeni gelen göçmenlerin erkek çocukları bu okullara gönderilmiştir. Yeşiva okulların Hamle okullarından farklı olarak dua kitapları dışarıdan getirilmiştir ama bu kitaplarda yazılanların Farsça meali de bulunmuştur. Diğer kitaplar ise Kalfa (Öğretmen) tarafından yazılmış ve hazırlanmıştır. Hamle ve Yeşivalara ek olarak Orta Asya Yahudileri için Çarlık Rusyası, Rusça eğitimi verilen yerli (tuzemny) okulları da açmıştır (Goldenweiser, 2005, s. 258). Orta Asya Yahudileri de İslam Dünyası'ndaki tüm diğer Zimmiler gibi Cizye vergisi vermişlerdir. Fakat bu vergiler Kalantor'a karşı sorumlu olan Yahudi tahsildarlar tarafından toplanmıştır.

Rus işgali öncesindeki dönemde Orta Asya Yahudileri arasındaki en gözde meslek dokumacılık ve kumaş boyamacılığı olmuştur (Goldenweiser, 2005, s. 259). 19. yüzyılda bölgeyi dolaşan Avrupalı seyyahlar bölgedeki Yahudileri boyalı ellerinden tanıdıklarını ifade etmiştir. Fakat kumaş boyama Yahudiler'in iştigal ettiği tek iş değildir. Yahudiler ayrıca ipek ve pamuklu kumaş dokumacılığı, terzilik, el sanatları, kuyumculuk ve alkollü içki üretimi ile de iştigal etmiştir. Fakat bu işlerle uğraşan Yahudi sayısı oldukça azdır. Çünkü Buhara Yahudileri'nin ekonomik faaliyetlerine getirilmiş yasal sınırlamalar bulunmaktadır (Goldenweiser, 2005, s. 259).

1802 yılında Benjamin isimli Yahudi Shklov (Rusya) Yahudileri'ne yazdığı bir mektupta, Yahudilerin Müslüman tüccarlara borç para verip, bankerlik yaptıkları anlatılmaktadır. Yine bu dönemlerde Yahudiler bölge ticaretinde etkin olmaya başlamışlar; şehirde üretilen malların (özellikle de o dönemde katma değeri en yüksek mal olan pamuğun) ticaretini ve Rusya'ya satışını tekellerine almışlardır (Pinkhasov, 2009).

Yahudiler bu dönemde Rus Çarlığını sınır bölgelerindeki şehirlerle ticaret yapmış, Rus mallarını Orta Asya'ya taşımışlardır. Bunun karşılığında da 1833 yılında çıkarılan bir yasa ile Orta Asya Yahudileri'nin de aynen Rus Yahudileri gibi istedikleri yerlere yerleşmelerine izin verilmiştir. Yine 1842'de Orenburg ve Troitsk Fuarlarına, 1844 yılında ise ülkenin en büyük fuarı olan Nijniy Novgorod (bugünkü Gorki şehri) Fuarı'na katılma imtiyazını elde etmişlerdir.

Orta Asya'da Rus İşgali-Çarlık İdaresi Dönemi

Orta Asya Yahudileri Rusların bölgeye gelişini iyi karşılamış, hatta çoğu yerde desteklemiştir, aynen daha sonra yaşanacak olan Sovyet işgalinde olduğu gibi (Pinkhasov, 2009) Orta Asya Yahudileri Rusların ilerlemesine yardımcı olmuştur. Bu yeni ele geçirilen bölgelerde Ruslar kendilerine destekçi olarak sadece Yahudileri bulmuştur. Bu yakınlığın temelinde ise Rus ve Yahudi tüccarların kurmuş olduğu karşılıklı çıkar ilişkisi vardır (Vishnevetski, 2004). Yahudiler Semerkant'ın alınması sırasında (1868) Ruslara yardım etmiştir. Çünkü Yahudiler Rus işgali ile Haraç ve Cizye ödemekten kurtulacaklarını düşündükleri için Rusları kurtarıcı olarak görmüşlerdir. Yine aynı yıl yapılan anlaşma ile Buhara Hanlığı Çarlık Rusyası'nın koruması altına girmiştir. Bunun sonucunda Buhara Hanlığı sınırları içinde yaşayan Yahudiler de Rusya'nın koruması altına girmiştir. Buhara Hanlığı Çarlık Rusyası'nın Türkistan Valiliği'ne bağlanmıştır. Yahudiler, Buhara Hanlığı'nın Rus koruması altına girmesi ile kendilerini bağlayan pek çok yasaklamadan kurtulmuştur. Bunlardan biri de, daha önce de ifade edilmiş olan ikamet sınırlaması ve zorunluluğudur. Bu sınırlamanın kalkması ile Buhara'daki Yahudiler Semerkant, Taşkent, Kızıl Orda (Perovsk), Kazalinsk, Evliya Ata (Cambul) ve Fergana'ya (Skobelev) yerleşmişlerdir. Fakat bu hareketlilik Rusları ürkütmüş ve bunun sonucunda Yahudiler bazı şehirlerden çıkarılmıştır (Pinkhasov, 2009).

Çarlık, Türkistan/Orta Asya'yı ele geçirmiştir ama önemli merkezlerden birisi olan Buhara, Rus işgalinden sonra da 50 yıl kadar özerk olarak kalmaya devam etmiştir (Vishnevetski, 2004). İşgalin ilk yıllarında Ruslar Yahudilerin desteğini sağlamak için bazı girişimlerde bulunmuştur zira Yahudiler onlara göre Orta Asya'daki en güvenilecek gruptan birisidir. (Vishnevetski, 2004). Yeni yönetim de Yahudilerin özerkliğine dokunmamış ve resmi bir Haham (Kazyonny Ravzin) atamıştır. Bu yüzden 1868 tarihli Çarlık Rusyası ve Buhara Hanlığı arasında imzalanan anlaşma Yahudilerin haklarına da değinmektedir. Bu anlaşmaya göre Yahudiler, Buhara'da özgürce yaşayabilecek, serbest şekilde ticaret yapabilecek ve gayrimenkul edinebilecektir. 1866 ve 1872'de imzalanan kararnamelerle Buhara, Hive ve Hokant'taki Yahudilerin Rus vatandaşlığına alınacağı ilan edilmiştir. Bu da Orta Asya Yahudileri'nin ticari ilişkilerinde fazladan bir fayda sağlamalarına zemin hazırlamıştır. Bunun sonucunda da 1876-1916 yılları arasındaki dönemde bir düzineden fazla Yahudi banker, emlakçı, tüccar, fabrikatör, büyük toprak sahibi vb. olarak ortaya çıkmıştır. Bunlardan en bilinenleri ise: Vadiyayev Kardeşler, Potilahov, Davidov, Mullakandov, Kalantarov, Kalenderev, Pinhasov, Rubinov, Simhayev, Fuzailov, Iglanov ve Yagudaev aileleridir. Bunların çoğu dünya çapında tanınmaktadır, pek çok Batı ülkesi ve Avrupa Rusyası'ndaki şehirlerde yazıhaneleri, şubeleri ve fabrikaları vardır. Bu fabrikalar özellikle Orta Asya'da üretilen ve bu tüccarlar tarafından ucuza alınan pamuk ve ipeği işlemiştir. Bu türden işletmeler arasında en bilinenleri Vadiyayev, Potilahov ve Davidov'dur (Pinkhasov, 2009).

Orta Asyalı Yahudi tüccarlar bölgeyi ve bölgenin şartlarını daha iyi bildikleri için Rus rakiplerine göre daha avantajlıydılar. Bu avantaj sonucunda Orta Asya Yahudileri'nin kısa sürede hızla zenginleşmesi üzerine Buhara Hanı onlardan alınan vergilerin attırılmasına karar vermiştir. Fakat bu uygulamasında

unuttuğu veya gözardı ettiği bir nokta vardır, Yahudiler eskisi gibi belirli yerlerde ikamet etmek zorunda değildir ve bu fazla vergiyi ödememek için Orta Asya'nın diğer şehirlerine dağılmışlardır. Buhara'dan dışarı olan bu göç sonucunda özellikle Semerkant ve Taşkent gibi şehirlerdeki Yahudi nüfusu hızla artmıştır. Yaşanan bu göç yüzünden bozulan denge ve Yahudilerle Rus tüccarlar arasında yaşanan kıran kırana rekabet yüzünden Çarlık idaresi olaya müdahale etme ve bazı düzenlemeler yapma ihtiyacı duymuştur. Bu düzenlemelerin temel amacı ise yeni bölgelerde iş yapan Rus tüccarları korumaktır. Fakat Orta Asya Yahudileri bu durumun üstesinden gelmiş Ruslarla ilişkilerini yoluna koymuş ve onlara Çar'ın sadık bendeleri olabileceklerini ispatlamışlardır. Ancak daha önce de Buhara Hanı'na aynı sadakatle hizmet etmişlerdir. Aron Kandın bu duruma en iyi örneklerden biridir. Aron Kandın, 1865-1885 yılları arasında hüküm sürmüş olan Emir Muzafferiddin'in ve Seyid Ahmed Bahadır Han'ın Maliye Bakanlığını yapmıştır (Pinkhasov, 2009; Goldenweiser, 2005, s. 260; Tolmas, 2006, s. 119-120). Çarlık Rusyası idarecilerinin de güveninin kazanılması sonucunda içlerinden bazıları Orta Asya şehirlerine Çar'ın temsilcisi olarak dahi atanmışlardır. Buna en güzel örnek ise Semerkant'ın en zengin adamı olan Moşe Mullakandov'dur. (1839-1902) Şehirde II. Aleksandr'ın temsilciliğini ve Semerkant Rus Bankası'nın muhasebeciliğini yapmıştır (Goldenweiser, 2005, s. 260). Ancak Çarlık Rusyası'nın Yahudilere karşı olan sempatisi 1881 yılında cereyan eden Çar II. Aleksander suikastinden sonra değişmiştir. II. Aleksander'in yerine geçen III. Aleksander, Yahudi karşıtı bir dizi yasa çıkartmıştır. Örneğin 1882 yılında Türkistan'da yerleşik Yahudilerin idari görevlere getirilmesi yasaklanmıştır (Kaganovich, 2016, s. 28).

Orta Asya 1888 yılından sonra tamamen Rus kontrolüne girince, Yahudiler Trans Hazar Bölgesi'nden (Krai) çıkarılmaları

konusunda da bir emir yayınlanmıştır. Fakat bu emrin uygulanmasının bölgedeki Rus tüccarlara da zarar verebileceği gerekçesiyle, yerine getirilmesi ertelenmiştir. 1880'lerde ticarete artan rekabetin etkisiyle, Çarlık Rusyası kendi ticaret ve sanayisini korumak için sert tedbirler uygulama kararı almıştır. Bu da Ruslarla Orta Asya Yahudileri arasındaki konsensusu bozmuştur. Durumdan tedirgin olan Yahudiler, bu yasa hiçbir zaman uygulamaya konulmasa da başka bölge ve ülkelere göç etmiştir (Vishnevetski, 2004).

1887-1889 yıllarını kapsayan dönemde Orta Asya Yahudileri Rus idaresi tarafından iki gruba ayrılmıştır: Bölgenin yerlisi olan Yahudiler ve sonradan gelenler. Bu ayırmada esas alınan ölçüt ise Rus işgalinin başlangıcıdır. Türkistan Krai'nin yerlisi olarak kabul edilecek grup, bu bölgede Ruslar gelmeden önce yaşayanları kapsamıştır. İkinci grup ise bu bölgede kendisinin veya atalarının yaşamış olduğunu ispat edemeyenlerdir. İlk grup Müslüman ahali ile aynı haklara sahip olmuştur. İkinci grup ise yabancı statüsüne alınmıştır. Bu yüzden de hakları sınırlı olmuştur. Bu durum 1905 Devrimi esnasında düzeltilmiş ve bu gruptan olan Yahudilere 1905'ten sonra eski ikametgâhlarına dönme izni verilmiştir. Fakat bu tarihe kadar yabancı statüsündeki Yahudiler Oş, Katta-Kurgan, Törtköl'de (eski adı Petro-Aleksandrovsk) ikamete tabi tutulmuştur. Bu üç şehir de İpekyolu ve diğer ticaret yollarından uzaktır ve sanayisi de gelişmemiştir (Vishnevetski, 2004).

1866 ve 1872 düzenlemeleri ile Orta Asya Yahudileri'nin Rus vatandaşlığına kabul edilme ihtimali oldukça düşük olmuştur. 1892 yılında Türkistan Genel Valiliği yayınladığı gizli bir kararname ile Orta Asya Yahudileri'nin Valilik sorumluluğundaki bölgeye girmesini yasaklamıştır. Buna ek olarak Çar II. Nikola 20 Kasım 1898'de yapılan bir hükümet toplantısı kararına Orta Asya Yahudilerine karşı takınılacak tavır ve tutumu açıklayan bir karar ekletmiştir. Bu karara göre

Çarlığın Orta Asya'daki öncelikli amaçlarından biri de Türkistan ve Bozkır Genel Valiliği'ni Yahudilerin zararlı faaliyetlerinden mümkün olduğunca korumaktır (Vishnevetski, 2004). Zira Yahudiler Rusya'da Yahudilerin genel olarak büyü vb. karanlık işlerle uğraşan ve Hıristiyanlığı ifsad etmek için çalışan ahlak düşmanı olarak görölmüştür (Dubnow, 2001, s. 37). Yahudilerin ek olarak "Mesih'in Katili" olarak görölmeleri, Yahudilerin Çarlık yönetimini etki altına almak için Jidovsta Hareketi örneğinde olduğu gibi idareye yönelik kulis faaliyetleri ve son olarak da sahip oldukları ticari ve ekonomik güç de bu olumsuz algının güçlenmesine sebep olmuş, Hıristiyan nüfus tarafından rakip olarak algılanmalarını beraberinde getirmiştir (Topçu, 2020, s. 896).

Bu saiklerin etkisi ile hazırlanan Kararname tüm girişimlere rağmen ölü doğmuş ve uygulamada oldukça sınırlı kalmıştır. Bu kararnamenin uygulanamamasında bölgedeki Rus idaresinin zaafı ve özellikle de rüşvet, oldukça etkili olmuştur. Bu yüzden kararnamenin yürürlüğe girmesi önce 1909, daha sonra da 1910 yılına ertelenmiştir. Bu sürede Türkistan Yahudileri'nin Baş hahamı Salamon Tajer bu konu ile özel olarak ilgilenmiştir. Zengin Buharalı tüccarlar ve avukatlar vasıtasıyla hükümete başvurmuş ve kararnamenin uygulanmasını ertelemeye muvaffak olmuştur. Üstüne üstlük Hokant, Margelen ve Semerkant'ı da Yahudi ikametine uygun yerler listesine ekletmeyi başarmıştır (Vishnevetski, 2004).

1910 yılında Türkistan bölgesindeki durumu yerinde tetkik etmek için kurulan Kont Pahlen Komisyonu bölgedeki Yahudilerle ilgili ek kararnamelerin yayınlanmasını önermiştir. Bunun üzerine Çarlık idaresi ile Yahudilerin arası açılmış, Yahudiler, Çarlık İdaresi tarafından "halkın malını çalan hırsızlar" olarak tarif edilmiştir. Bunun da temel sebebi ekonomik ve ticari açıdan güçlenen Yahudilerin, elde ettikleri ekonomik gücü kötü yönde kullanarak zamanla birçok şehirde

tekelleşme yoluna gitmeleri, şehir ticaretini kontrol altına alarak rakiplerine yaşama hakkı vermemeleridir. Bu konuda alkol ve tütün ticaretinde yaşananlar en güzel örnektir. Yahudiler piyasayı kontrol ettikleri için fiyatları istedikleri gibi belirleyebilmiş ve ucuza aldıkları bu emtiaları oldukça yüksek fiyatlardan satmıştır (Topçu, 2020, s. 896).

Bu dönemde Orta Asya Müslümanları arasında kültürel ve eğitim alanında yenilenme ile yenilenmeyi savunan Cedidciler de Yahudiler ve Ermenilere, olumsuz faaliyetleri yüzünden, düşmanca bir tavır takınmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile Yahudi konusu gündemden düşmüştür (Vishnevetski, 2004).

Orta Asya'da Rus işgali sayıları oldukça az ama iktisadi güçleri oldukça fazla olan Orta Asya Yahudileri'nin bölgede etkinliklerini arttırmalarına, geleneksel tüccarlıktan çıkıp işadamı ve sanayici olmalarına imkân sağlamıştır. Fakat bu yeni durum kumaş boyama vb. işlerde çalışan Yahudilerin işsiz kalması ve fakirleşmesini de beraberinde getirmiştir. Bu yüzden de dokumacılık ve kumaş boyama işi ile uğraşan Yahudiler başka işlere yönelmiştir. Bu da bölgenin ticari hayatında bir dalgalanmaya sebep olmuş, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı arasındaki dönemde berberlik ve ayakkabıcılık gibi meslekler Yahudilerin kontrolüne girmiştir. Bu gelişmede bölgenin ulaşılabilirliğinin artmasının da önemli etkisi olmuştur. 1880-1905 yılları arasında inşa edilen Trans Hazar demiryolu Orta Asya'nın seyahat süreleri haftalar ve aylardan günler seviyesine çektiği için bölgeyi ulaşılabilir bir hale getirmiştir. Bunun sonucunda ise Rusya'nın diğer bölgelerinden Orta Asya'ya yeni bir göç hareketi ortaya çıkmıştır. Demiryolu, Semerkant, Buhara ve Taşkent güzergâhını izlemiş ve bu bölgeleri Çarlık Rusyası'nın geri kalan kısmına bağlamıştır. Bu bağlamda bölgenin daha sakin olacağını düşünen Rus Yahudileri de bölgeye göç etmiştir. Bu

sayede de Orta Asya Yahudileri çok uzun bir sürenin ardından kendi dışlarındaki dünya ile ilk kez doğrudan ve aracısız olarak irtibat kurabilmiştir. Fakat bunun yanında demiryolu bölgeye daha önce de değindiğimiz gibi yeni göçmenler, ucuz tekstil ürünleri vb. gelmesini sağlayarak geleneksel iktisadi yapıyı ciddi şekilde bozmuştur (Vishnevetski, 2004).

Ulaşım imkânlarının gelişmesi sonucunda 19. yüzyılın ortalarında Orta Asya Yahudileri Filistin'e göç etmeye başlamıştır. Bu kapsamda başta Kudüs olmak üzere Hayfa, Safed ve Tiberias'a yerleşmişlerdir. Kudüs'te oturdukları yere bugün Buhara Mahallesi denilmektedir. Orta Asya Yahudileri Kudüs'te Çağatay Türkçesi ve Farsça baskı yapan bir matbaa kurmuş ve burada bastıkları kitapları Türkistan'a göndermiştir (Pinkhasov, 2009). Rus işgali eğitim alanında da değişimi beraberinde getirmiştir. Hamle (Heder) okulları ile birlikte seküler ilkelere göre eğitim veren okullar da ortaya çıkmış ve büyük bir ilgi görmüştür. Fakat bu yeni ve seküler eğitim veren okullarda görev yapan öğretmenler de Kudüs'te eğitim almış Orta Asya Yahudileri arasından seçilmiştir. Seküler eğitim veren okullar Çarlık Rusyası idaresi tarafından desteklenmiştir ama bununla birlikte diğer okullara da eğitim izni verilmiştir. Seküler okullarda eğitim dili tahmin edileceği üzere Rusça'dır. Eğitimde ortaya çıkan bu gelişme, onunla ilgili basın-yayın gibi bağlantılı sektörleri de harekete geçirmiştir (Vishnevetski, 2004).

Sovyet İdaresi Dönemi

Çarlık Rusyası toprakları olan bölgede Sovyet İdaresi'nin tesisi ile sonuçlanan 3 yıllık dönemde (1917-1920 yılları arası) Orta Asya Yahudileri Rusların yanında yer almıştır. Orta Asya Yahudileri'nin büyük bir kısmı Bolşevik Devrimi'ni desteklemiştir zira devrimin onların iktisadi durumlarını daha da iyileştireceği ve sosyal statülerinde iyileşmeye sebep

olacağını düşünmüşlerdir (Vishnevetski, 2004). Fakat Türkistan'daki radikal Yahudi entelijansiyası bağımsız bir cumhuriyet kurulması fikrine destek vermiştir. Kurulacak olan bu cumhuriyetin bağımsız olması veya Rusya'ya bağlı olması o kadar önemli değildir. Bu yüzden Buhara Yahudileri'nden iki temsilci Rafael Potilahov ve Jacop Va'diyayev kısa bir süre yaşayan Hokand Özerk Cumhuriyeti'nde bakanlık olarak görev almıştır. Yahudi topluluğu içindeki radikaller bu dönemde Cedidcileri de desteklemiştir. Bunlardan birisi olan Yunusov, 1918 yılında gerçekleşen bir Cedidci gösteriden sonra idam edilmiştir (Vishnevetski, 2004).

Ancak Sovyet rejiminin bölgede yerleşmesi Orta Asya Yahudilerinin beklediği bir şekilde sonuçlanmamış, özellikle Kolektifleştirme ve Kolhozlaşma gibi ekonomik uygulamalar sonucunda bölgedeki ekonomik ve ticari yapı tamamıyla devletleştirildiği için Orta Asya Yahudileri'nin altın çağı sona ermiştir. Pek çoğu iç savaş döneminde olaylara karıştıkları için haklarını ve imtiyazlarını kaybetmiştir. Tüccarlara ağır vergiler konulmuş ve çoğu da hükümet kurumları ve kolektif çiftliklerde işçi olarak çalışmaya gönderilmiştir. Terziler, ayakkabıcılar ve berberler kooperatifler çatısı altında birleştirilmiştir. Binlerce Yahudi kolhozlar yüzünden kendi dükkânları ve ticarethanelerini kapatmak ve işçi olarak çalışmak zorunda kalmıştır (Amitin ve Yuabov, 1935, s. 126-135). Bu yüzden Yahudilerin bir kısmı Sovyetler Birliğinden ayrılmak zorunda kalmıştır. 1920 yılından sonra bu sayı hızla artmıştır. Bu sayı öyle artmıştır ki, 1930'lu yıllarda Sovyet idaresi ülkenin güney sınırını kapatmak zorunda dahi kalmıştır (Loy, 2014, s. 315).

Kolektifleştirme politikası kapsamında 1926 yılından itibaren de OZET (Yahudiler Arasında Ziraatın Teşviki Örgütü) Özbekistan'da pek çok Yahudi Kolhozu kurmak için girişimde bulunmuş ve bunlardan 26 tane kurmaya da muvaffak

olmuştur. Ancak bu girişim beklenen ilgiyi görmemiş ve kısa sürede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1950 yılında bunlardan sadece iki tanesi faaliyettedir (Vishnevetski, 2004). Sovyet döneminde Hıristiyanlar ve Müslümanlara getirilen yasaklamalardan Yahudiler muaf tutulmamış, onların da ibadetlerini yapmaları yasaklanmıştır (Loy, 2014, s. 307-336).

Orta Asya, Sovyet demir perdesinin arkasında kalsa da dışarı ile olan irtibatı tam olarak kesilmemiştir. Buna en güzel örnek ise 1956 Süveyş Krizi sırasında Özbekistan ve Tacikistan'da Orta Asya Yahudileri'nin adlarını taşıyan yazı ve makaleler çıkmış olmasıdır. Benzer bir gelişme 1967 Altıgün Savaşı'ndan sonra da yaşanmıştır. 1973 Ramazan Savaşı (Yom Kippur) sonrasında ise seçilmiş kişiler meydanlarda konuşmuş ve İsrail kınamıştır ancak bunun Sovyet idaresinin zoru ile yapıldığı gayet açıktır.

Eğitim konusuna gelince, Sovyet döneminde seküler eğitim veren okullara ağırlık verildi. Bu okullardaki ilk öğretmenler ise Aşkenazi Yahudileri'dir. Fakat Aşkenaziler Orta Asya Yahudilerinin konuştuğu dil ve lehçeyi konuşmamaktadır ve Aşkenazilerle Buhara/Orta Asya Yahudileri çoğunlukla ayrı mahallelerde yaşamıştır. Aşkenaziler daha çok şehirlerin modern (Rus) mahallelerini yerleşmek için tercih etmişlerdir (Kaye, 2021, s. 24). Başlarda Aşkenazi Yahudileri'nin görev aldığı okullardaki eğitim dili İbranice'dir. Ancak 1923 yılından sonra İbranice'nin yerini Orta Asya Yahudilerinin konuştuğu Tacik lehçesi almıştır. Bu kapsamda 1921 yılında duyulan ihtiyaç üzerine Taşkent'te bir öğretmen okulu açılmıştır (Pinkhasov, 2009).

Orta Asya'nın Sovyet döneminde 5 ayrı cumhuriyete bölünmesinden sonra Orta Asya Yahudileri bu yeni yapılanmada da görev almıştır. Örneğin Avram Abdurrahmanov Özbekistan Adalet Bakanı, İskiyo Yuabov da Özbekistan Milli Azınlıklar Bakanı olarak görev yapmıştır. Yine

İliya Leviyev Tacikistan Yüksek Sovyeti'nin sekreterliğini yapmıştır. 1930'larda Zina Kurayeva SSCB Yüksek Sovyeti'ne seçilmiştir (Pinkhasov, 2009). Fakat 1930-1938 arasında Stalin'in yürüttüğü temizlik harekâtı esnasında bu durum değişmiş ve eski rahatlık büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Kendisi de bir Gürcü Yahudisi olan Stalin, Alman saldırısı öncesinde bu türden bir tasfiye ve gözdağı hareketinin herkesi bir arada tutmak için gerekli olduğunu, muhalefeti bastıracağını düşünmüştür. Bu tutum sonucunda Orta Asya Yahudileri'nin kültüründeki Orta Asya etkisi azalmış, bunun yerini Rus etkisi almıştır.

İsrail'e ve Diğer Ükelere Göçler

Orta Asya'dan Filistin'e yapılan ilk göçler 19. yüzyılın başlarına kadar gider. Orta Asya Yahudileri'nin Kudüse ilk göçü (Aliyah) esnasında 1.500 kadar Yahudi Orta Asya'dan bölgeye göç etmiştir. Bu da o dönemde tüm Orta Asya Yahudileri'nin ortalama olarak %10'una denk gelen bir rakamdır (Pinkhasov, 2009). Çarlık Rusyası'ndan ilk Yahudi göçü 1880'den sonra olmuştur. 1882-1914 yılları arasında yapılan göçlerin büyük çoğunluğu Amerika kıtasına, çok azı Filistin'e yönelmiştir. Bu göçler sonucunda 1890 yılında Kudüs'te "Rehovot" isimli bir grup kurulmuştur. (Bugün burası Buhara Mahallesi olarak adlandırılmaktadır.) Bu göçler Birinci Dünya Savaşı başlayana kadar devam etmiştir (Vishnevetski, 2004).

İkinci göç dalgası ise 1920'ler de başlamış ve 30'lara kadar sürmüştür. Bu süreçte gidenlerin sayısı hakkında sağlıklı rakamlar yoktur. Bu göç şu şekilde olmuştur: Öncelikle Müslüman rehberler Yahudileri İran veya Afganistan'a geçirmiştir. Yahudiler buralarda İngiliz Konsoloslukları'ndan geçiş vizesi almış ve Odesa'ya (Ukrayna) gitmiştir. Odesa'dan da gemilerle ve kendilerini Afganlı, İranlı veya Türk olarak gösteren belgelerin de yardımıyla, Türkiye'ye geçmişlerdir.

İstanbul'dan da Filistin'e gidiş bileti alınmış ve yolculuk Filistin'e ulaşılması ile son bulmuştur (Pinkhasov, 2009).

Sovyet döneminde son Yahudi göçü 1972-1975 yılları arasında yapılmış ve 8.000 kadar Yahudi bölgeyi terk ederek İsrail'e gitmişti. İsrail'in kurulmasından bu yana Orta Asya'dan Ortadoğu'ya 3 göç (Aliyah) yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Altıgün Savaşı (1967) öncesindedir. İkincisi 1970'lerde ve 1980'lerin başındadır. Üçüncüsü ise 1985 yılında Perestroika ile başlamıştır ve hala aralıklarla sürmektedir (Pinkhasov, 2009).

Orta Asya Yahudileri'nin büyük kısmı başkent Tel-Aviv'de, ülkenin orta kısımlarında, Beerşeva (Birüssebi) ve Kudüs'te yaşamaktadır. Toplam nüfuslarının 100.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buharskaya Gazeta (Buhara Gazetesi) isimli bir gazete çıkarmakta ve kültürlerini korumaya çalışmaktadırlar. Ancak Orta Asya Yahudileri'nin hepsi İsrail'e göç etmemiştir. Orta Asya ve Rusya Yahudileri'nin İsrail'e çok fazla yük getireceği için Amerika'ya göç etmeleri önerilmiştir. Amerika ve Kanada da bir kısım Orta Asya Yahudisi yaşamaktadır. Sayıları 60.000 olarak tahmin edilmektedir. (50.000 kadarının New York Queens'te yaşadığı ifade edilmektedir.) Amerika'ya ilk kez 20. yüzyılın başlarında gitmişlerdir ama asıl göç 60'lı ve 70'li yıllarda olmuştur (Richman, 1991).

Orta Asya Yahudi Edebiyatı

14.-20. yüzyıl arasında Orta Asya Yahudileri arasında edebi eser üretimi de olmuştur. Bu eserler arasında Farsça-İbranice sözlükler, Tanakh'ın İbranice'den Farsça'ya çevirileri ile Farsça şiirler vb. bulunmaktadır (Netzer, t.y., s. 139-156). Orta Asya'da bilinen ilk Yahudi edebi eseri Sefer ha-Melizah adlı İbranice-Farsça sözlüktür. Yazarı Ürgençli Sholomo bin Shmuel'dir (Kaye, 2021, s. 15-16; Bacher, 1900). 16. yüzyıla kadar Orta Asya, İran ve Afganistan Yahudileri tek bir topluluktur. Farsça ve

İbranice karışımı bir dil konuşmuşlardır. Buna daha sonraları Türkçe ve Rusça da karışmıştır. Bu yüzden de ortak bir edebiyatları ve dilleri (daha doğrusu lehçeleri) vardır (Pinkhasov, 2009). Bu noktada Vera Basch Moreen Orta Asya Yahudi edebiyatını iki dini ve edebi akımın bir sentezi olduğunu iddia etmektedir. Bu iki akım veya kaynaktan biri Yahudi Tevrat yorum geleneği, diğeri ise İran-İslam edebi geleneğidir. Ona göre Orta Asyalı Yahudi yazarlar, örneğin Havaca Buhara-i (17. yüzyılın başı), Yusuf bin İshak bin Musa (18. yüzyıl) hem klasik İran şiiri hem de Şahin-i Şirazi (14. yüzyıl) ve İmrani (15. yüzyıl) gibi İran Yahudisi yazarların çalışmalarından etkilenmiştir (Moreen, 2000, s. 11-12).

İran'da Safevilerin başa gelmesi ve Osmanlı-Safevi siyasi rekabeti bu bütünlüğün bozulmasına, tüm Orta Asya ile birlikte buradaki Yahudi topluluğunun da dünyanın geri kalan kısmından kısmen izole olmasına ve kendi içine kapanmasına sebep olmuştur. Fakat bununla birlikte bölgede edebi faaliyetler de devam etmiştir. 16. yüzyıl başlarında Şair Hoca Buhari Danyal Peygamber'in hayatını anlatan bir eser kaleme almıştır; "Danyalname". 17 yüzyılda yine şair Elişa bin Samuel Ragıp "Ben ha melik ve ha Sufi/ Hükümdar ile Sufi" adlı bir hikâyeye yazmıştır. 18. yüzyılda Joseph bin Isaac, Buhari Makkabileri'ni anlattığı "Antonyusname" ve "Heft Birader/Yedi kardeşler" adlı iki kitap kaleme almıştır. Fakat bunlardan Yedi Kardeşler adlı hikâyeye de çalıntıdır. Buhari, bu hikâyeyi 15. yüzyılın sonu-16. yüzyılın başı arasında yaşamış İranlı Yahudi şair İmrani'nin bir şiirinden almıştır. Çünkü İmrani ve Şirazi gibi Orta Asya Yahudisi yazarlar yüzyıllar boyunca kendi takipçilerini etkilemiştir (Loy, 2014, s. 311).

Orta Asya Yahudileri arasında her yüzyıla bir eser geleneği 19. yüzyılda da sürmüştür. İbrahim ibni Ebulhayr, İslamiyeti kabul etmediği için öldürülen Hudeyd'e bir şiir yazmıştır. Haham Simeon Haham (1843-1910) 1890'da Kudüs'e gitmiş ve Eretz

İsrail için bir vakıf kurmuştur. Vakıf, Buhara Yahudi edebiyatından tercüme yapacaktır. En önemli çalışması Tevrat ve İncil'in Farsçaya çevrilmesi ve Abraham Mapu'nun "Ahavat Ziyon"unu tercüme etmek olmuştur. Simon Haham da İmrani ve Şirazi gibi kendisinden sonra gelen Orta Asyalı Yahudi yazarları etkilemiştir (Rypka, 1968, s. 735-740).

Orta Asya Yahudi edebiyatı Sovyet döneminde Sovyet edebiyatının gittiği yolu takip etmiştir. En önemli çıktıları düzyazılar ve hikâyeler olmuştur. Bu dönemin en önemli ve bilinen temsilcileri ise: J. Hayyimov, N. Fuzailov, M. Yitsakbayev, B. Kalenderov, G. Semendarov'dur. Drama ise daha çok Özbek edebiyatının etkisinde kalmıştır. En bilinen drama yazarları ise J. Hayyimov ve J. Amonov'dur. Şiir de ise Tacik etkisi ağır basmıştır. En bilinen Yahudi şair Muhip (Mordechai Bakhayev) ve Y. Kurayov'dur (Pinkhasov, 2009).

1920 ve 30'lu yıllardaki Orta Asya Yahudi edebiyatı hem şiir hem de nesir açısından bir canlanma yaşamış olmakla beraber bir süre sonra çıkmaz sokağa da girmiştir. Orta Asya'daki Sovyet idaresinin ilk yirmi yılında yine Sovyet idaresinin de teşviki ile Sovyet edebiyatının Buhara Yahudi kısmı kurulmuştur. Ancak büyük destekle, Sovyet Milliyetler Politikası kapsamında kurulan bu edebi tarz daha sonra Sovyetler Birliği'nin kültürel haritasından silinmiştir (Loy, 2014, s. 308).

1920 ve 1930'lu yıllarda Sovyet Milliyetler Politikası kapsamında Sovyetler Birliği Komünist Partisi yerel dillerin mümkün olduğunca fazla kullanımını teşvik etmiş, bu kararlar irtibatlı olarak yerel nüfusun kendi cumhuriyetlerindeki idari kadrolarda daha fazla istihdamını emretmiştir (Baldauf, 1993; Rzehak, 2001). Yine bu kapsamda da etnik gruplar arasındaki farklılıklar ön plana çıkarılmış, keza Orta Asya Yahudileri'ne verilen sosyo-kültürel destek de arttırılmıştır (Slezkine, 2004, s. 250).

Edebiyata verilen bu destek sayesinde bir dizi kitap, dergi, gazete ve tercüme risale de Yahudilerin konuştuğu lehçede yayınlanmıştır (Rzehak, 2008, s. 37-55). 1925 yılında Buhara Yahudileri'nin entelektüellerinden oluşan bir grup Tacikçe Roşnoi (Işık) adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştır. İlk başlarda oldukça küçük bir bütçe ile ancak haftalık olarak yayınlanabilen gazete İbrani alfabesi ile basılmış ve sınırlı bir dağıtımı olmuştur. Roşnoi'yi çıkaran grup temelde bölgede yayınlanan ilk Yahudi gazetesi olan Rahamin'i (Merhamet) yeniden canlandırmaya çalışmıştır. Rahamin gazetesi 1910-1914 yılları arasında o zamanki ismi ile Skobolev, şimdiki adıyla Fergana'da, Tacikçe olarak yayınlanmıştır (Loy, 2014, s. 313). Bu dönemde Orta Asya Yahudileri'nin basın konusundaki öncülerinden birisi de gazeteci Aron Saidov olmuştur (Pinkhasov, 2009).

Roşnoi, kısa sürede Sovyet yanlısı Orta Asya Yahudileri'nin merkezi haline gelmiştir. Bu sayede 1927 yılından sonra Sovyet idaresinin mali desteğini de almıştır (Aulov, 2005, s. 125-146). 1929 yılından itibaren gazetede Latin alfabesi de kullanılmaya başlanmıştır ancak İbrani alfabesinin kullanımı 1931 yılına kadar sürmüştür (Loy, 2014, s. 313-314). 1930 yılında Roşnoi, Bayrak-ı Mihnet (İşçi Bayrağı) adını almış ve merkezi de Semerkant'tan Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti olan Taşkent'e taşınmıştır. Bayrak-ı Mihnet'i aylık edebi ve sosyopolitik dergi olan Hayat-ı Mihmet'in, bir yıl sonra, 1931'de kurulması izlemiştir. Eki olan Varak-i Edebiyat-ı Nefis ile Hayat-ı Mihnet dergisi Orta Asya ve özelde Buhara Yahudileri'nin en önemli yayın platformlarından birisi olmuştur (Zand, 1991, s. 404). Öyle ki 1930'lu yıllarda yazarlıkla iştigal eden bütün Yahudi yazarlar ya Bayrak-ı Mihnet'te çalışmış ya da bu dergi ile irtibatlı olmuştur (Loy, 2014, s. 314).

Bu dönemin gazeteleri bölgede yayınlanan Hayat-ı Mihnet (Çalışma Hayatı) ve yukarıda da adı zikredilen Roşnoi'dir. Bunu

birkaç yıl sonra Semerkant'ta Buhara şivesi ile oyun sergileyen bir tiyatronun açılması izlemiştir. Yine 1930'lu yıllarda Taşkent, Yahudilere hitap eden yayınların basıldığı bir merkez haline gelmiştir (Pinkhasov, 2009).

Ancak bu durum 1930'lu yılların sonlarına doğru değişmiştir. 1938-1940 yılları arasında Orta Asya Yahudileri'nin tüm kültürel kurum ve faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu faaliyetleri on yıl önce Sovyet yönetiminin kendisi bizzat cesaretlendirmiş ve teşvik etmiştir. Yahudilerin Tacik lehçesindeki yayınları durdurulmuş, içinde Türkçe ve İbranice kelimelerinde olduğu kendi lehçeleri de Tacikçe'nin bir kolu olarak nitelendirilmiştir. 1938 tasfiyesinde Orta Asya Yahudi topluluğunun öğretmen, yazar ve entelektüelleri tasfiye edilmiştir (Loy, 2014, s. 309; Loy, 2013, s. 73-90).

Sonuç

Orta Asya'ya ilk geliş tarihleri konusunda farklı rivayetler ve görüşler mevcut olmakla birlikte, Orta Asya Yahudileri uzunca bir süredir Horasan, Harezm ve Maverainnehir bölgesinde yaşamıştır. Bu grup bölgenin Çarlık Rusyası idaresi altına girmesinden sonra ortaya çıkan ticaret ve iş fırsatlarının da cazibesi sonucunda Fergana ve Hisar Vadileri ile komşu Kırgızistan ve Kazakistan'ın yakın bölgelerine de yayılmışlardır. Bu dağılma sonucunda kendilerine farklı şehirlerle, bölgelerde kültürel merkezler oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda neredeyse her şehirdeki Yahudi topluluğu diğerlerinden değişen oranlarda dahi olsa farklılaşmıştır. Bu topluluklar ana akım Yahudi düşünce ve inançlarından uzunca bir süre izole halde kaldıkları için kendi kültürel pratiklerini geliştirmiş, inançlarında farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Bu farklılaşmaların ortaya çıkmasındaki ana sebep Orta Asya kültürü ve İslam dini ve Hıristiyanlıkla olan etkileşimlerdir. Ancak bu farklılaşma zaman içerisinde azalmış, Orta Asya'nın Çarlık Rusyası

tarafından işgalinden sonra Yahudilerin özellikle ticaretle olmak üzere bölgedeki gücü ve etkisi daha da artmıştır. Bu etki Sovyet dönemine kadar artarak devam etmiş, yine bu dönemde artan güçleri sonrasında Filistin'e bölgeden ilk göçler de yaşanmıştır. Bu göçler Sovyet dönemindeki kolektifleştirme uygulaması yüzünden daha artmıştır çünkü kendilerine ait ticarethaneleri ve işleri kaybeden ve işçi olmaya zorlanan Orta Asya Yahudileri başta Amerika ve İsrail olmak üzere bölgeden göç etmişlerdir.

Kaynakça

Adler, M. N. (1935). *The Itinerary of Benjamin of Tudela: Critical Text, Translation and Commentary*, Londra: Oxford University Press.

Amitin-Sapiro, Z.L.-Yuabov, I.M. (1935). *Nacioal'nie Mensistve Uzbekistana*. Taşkent: Gosizdat UzSSR.

Aulov, V. (2005). *Gazety i Zurnaly*. R. Pinxasov (Ed.). *Istoriya Buxarskix Evreev* 2. Cilt (içinde ss. 125-146). New York: Roshnoi.

Babakhanov, I. K (1951). *Voprosu o Proiskhozhdanii Evreev Musulman ve Bukhare*. No. 3, *Sovetskaia Etnografiia*.

Bacher, W. (1900). *Ein Hebraisch-Persisches Wörterbuch aus dem Vierzehnten Jahrhundert*. Berlin: De Gruyter.

Baldauf, I. (1993). *Schriftreform und Schriftwechsel bei den Muslimschen Rußland-und Sowjettürken (1859-1937): Ein Symptom Ideengeschichtlicher und Kulturpolitischer Entwicklungen*. Budapeşte: Akademiai Kiado.

- Burnes, A. (1834). *Travels in Bokhara, Being the Account of a Journey from India to Cabool, Tartary and Persia 2*. Cilt. Londra:John Murray.
- Dubnow, S. M. (2001). *History of the Jews in Russia and Poland — Volume I: From the Beginning Until the Death of Alexander I (1825)*. Illinois: Varda Books.
- Goldenwiser, R. L. (2005). The Bukharian Jews Through the Lenses of the 19th Century Russian Photographers. *Iran & The Caucasus*, 9(2), 257-272.
- Guandan, P. (1984). *Jews in Ancient China-A Historical Survey*. S. Shapiro (Ed.) *Jews in Old China* (içinde 46-102). New York: Hippocrene Books.
- Kaganovich, A. (2011). The Genealogy of the Bukhara Jews- Sources and Issues. *Sharsheret Hadorot, The Israel Genealogical Society Journal*, 26(3), 23-30.
- Kaganovich, A. (2016). *Druzia Ponevole: Rossia i Buxarskie Evrei, 1800-1917*. Moskova: Novoe Literaturnoe Obozrenie.
- Kaganovich, A. (2019). The Jewish Communities of Central Asia in the Medieval and Early Modern Periods. *Iranian Studies*, 52(5-6), 923-946.
- Kaye, M. (2021). *The Material Culture and Architecture of the Jews of Central Asia, 1800-1920*. Universiteit Leiden, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Loewenthal, R. (1961). The Jews of Bukhara. *Revue des Etudes Juives*, 120, 345-351.

- Loy, T. (2013). 'Unmasking Enemies' Again and Again? The Memoirs of Mordexay Bacaev and the Revenge of the Soviet Past. *ASIEN, The German Journal on Contemporary Asia*, 129, 73-90.
- Loy, T. (2014). Rise and Fall: Bukharan Jewish Literature of the 1920s and 1930s. *Cahier de Studia Iranica*, 20, 307-336.
- Moreen, V. B. (2000). In *Queen Esther's Garden. An Anthology of Judeo-Persian Literature*. New Haven-Londra: Yale University Press.
- Netzer, A. (t.y.). Judeo-Persian Communities IX, Judeo-Persian Literature. *Encyclopedia Iranica*, 15(2), 139-156.
- Pinkhasov, P. (2009). History of Bukharan Jews. Bukharan Jews Global Portal. <http://www.bukharianjews.com>
- Pinhasov, R. A. (2005), *Istoriya Buxarskix Evreev*. New York: Klub Roshnoi.
- Radloff, V. (1880). "Srednaya Zerefshanskaya Dolina," *Zapiski Imperatorskogo Russkogo Geografischeskogo 6. St. Petersburg: Obshchestva po Otdelu Etnografii*, 33-92.
- Richman, S. L. (1991). Let the Soviet Jews Come to America. *Cato Institute Foreign Policy Briefing*, No. 13, Washington.
- Rypka, J. (1968). An Outline of Judeo-Persian Literature. J. Rypka (Ed.). *History of Iranian Literature (içinde 735-740)*. Dordrecht: D. Reidel, Dordrecht.
- Rzehak, L. (2001). Vom Persischen zum Tadschikischen. Sprachliches Handeln und Sprachplanung in

Transoxanien Zwischen Tradition, Moderne und Sowjetmacht (1900-1956). Wiesbaden: Reichert Verlag.

Rzehak, L. (2008). The Linguistic Challenge: Bukharan Jews and Soviet Language Policy. I. Baldauf, M. Gammer ve T. Loy (Ed.). Bukharan Jews in the 20th Century. History, Experience and Narration (içinde 37-55). Wiesbaden: Reichert Verlag.

Shterenshis, M. (2013). Tamerlane and the Jews. Londra: Routledge.

Slezkine, Y. (2004). The Jewish Century. Princeton-Oxford: Princeton University Press.

Sukhareva, O. (1966). Bukhara 19 Nachala 20 Veka. Moskova.

Tolmas, C. (2006). Bukharan Jews: History, Language, Literature, Culture. Tel Aviv: World Bukharan Jewish Congress.

Topçu, M. (2020). Çarlık Rusyasında Yahudiler (Sosyo-politik, Tarihi ve İnanç Boyutlarıyla), *Tokat İlimiyat Dergisi*, 8(2), 894-899.

Vambery, A. (1864). Travels in Central Asia. Londra: John Murray.

Vishnevetski, A. (2004). The Exodus of Jews from Central Asia. *Jews of Euro-Asia* 3(7), http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/Bukharan_Jews.html

Zand, M. (1991). Notes on the Culture of the Non-Ashkenazi Jewish Communities Under Soviet Rule. Y. Roi ve A. Beker (Ed.). Jewish Culture and Identity in the Soviet Union (içinde 378-444). New York: New York University Press.

HATAY-ANTAKYA'DA YAŞAYAN SURİYELİ* NÜFUSUN SOSYAL UYUMUNUN ÖLÇÜLMESİ**

Rawan ALAEDDİN

raw.alaeddin@gmail.com

0000-0003-4589-0310

Doç. Dr. Tuna BATUHAN

Atatürk Üniversitesi

tuna.batuhan@atauni.edu.tr

0000-0001-7662-3405

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1193810

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 24 Ekim/ 24 October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Aralık / 28 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

* Metin boyunca “Suriyeli” ifadesi ile kastedilen 6458 sayılı Kanunla verilen “geçici koruma statüsü” ile Suriye’den Türkiye’ye gelen kişilerdir.

** Bu araştırma makalesi Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Tezli Yüksek Lisans programında Doç. Dr. Tuna BATUHAN danışmanlığında, Rawan ALAEDDİN tarafından yürütölen “Türkiye’deki Suriyelilerin Sosyopsikolojik Mekânsal Etkileşimleri Bağlamında Toplumsal Uyumunun Değerlendirilmesi: Hatay Örneği” isimli yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Atıf / Cite: Alaeddin, R., Batuhan, T. (2022). Hatay-Antakya’da Yaşayan Suriyeli Nüfusun Sosyal Uyumunun Ölçülmesi. Ortadoğu ve Göç, 12(2). ss. 378-426.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Bu çalışmada en fazla Suriyelinin yaşadığı şehirlerden birisi olan Hatay-Antakya'daki sosyal uyum sürecinin analiz edilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışma kapsamında Hatay'da yaşayan Suriyelilerin sosyal uyumu uygulanan anket vasıtasıyla ölçülmüştür. Anket çalışması, Antakya'daki Suriyelilerin ve yerel halkın kaygıları, endişeleri ve Suriyelilerin ne kadar uyum sağladıklarını anlamak için hazırlanmıştır. Anket formu son hali ile toplam 410 kişiye (205 Türk, 205 Suriyeli katılımcı) uygulanmıştır. Veriler SPSS Programı kullanılarak frekans, Anova testleri, t-testleri, Regresyon, tablo ve grafik olarak kategorize edilmiştir. Uygulanan anket sonuçlarına göre Türk katılımcıların cinsiyetleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (H1a). Türk katılımcıların eğitim durumu, meslekleri, yaşları ve medeni durumları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında farklılık bulunduğu tespit edilmiştir (H1b, H1c, H1d ve H1e). Öte yandan Suriyeli katılımcıların cinsiyetleri, eğitimleri, meslekleri, yaşları ve medeni durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (H2a, H2b, H2c, H2d ve H2e). Türk halkının algılanan kaygıları arttıkça Suriyelilere ilişkin olumlu duygularının azaldığı görülmüştür (H3). Suriyeli ve Türk katılımcıların Türk kaygılarını algılamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (H4). Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türklerin kaygılarını algılamaları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (H5). Son olarak Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (H6). Bu çalışma Hatay-Antakya örneğinde

Suriyelilerin sosyal uyum sorununu irdeleyerek, Suriyeli varlığını toplumsal boyutlarıyla doğru anlamak ve karşılaşılan sorunlara doğru çözümler üretebilmek gerektiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeliler, Sosyal Uyum, Hatay, Antakya.

MEASURING THE SOCIAL ADAPTATION OF SYRIANS LIVING IN HATAY-ANTAKYA

Abstract

In this study, it is aimed to analyze the social cohesion process in Hatay-Antakya, one of the cities where the most Syrians live. Within the scope of this study, the social cohesion of Syrians living in Hatay was measured by means of a questionnaire. The survey study was prepared to understand the worry and concerns of the Syrians and local people in Antakya, and to what extent the Syrians are adapting. The final form of the questionnaire was applied to a total of 410 people (205 Turkish, 205 Syrian participants). Data were categorized as frequency, Anova tests, t-tests, regression, tables and graphs using SPSS Program. According to the results of the questionnaire applied, no significant difference was found between the genders of the Turkish participants and their perceived feelings about the Syrians (H1a). It was determined that there was a difference between the education level, occupation, age and marital status of the Turkish participants and their perceived feelings about Syrians (H1b, H1c, H1d and H1e). On the other hand, there is no significant difference between the gender, education, occupation, age and marital status of the Syrian participants and their perceptions of the Turkish people (H2a, H2b, H2c, H2d and H2e). It was observed

that as the perceived anxiety of Turkish people increased, their positive feelings towards Syrians decreased (H3). A statistically significant difference was found in the perception of Turkish concerns by Syrian and Turkish participants (H4). There was no statistically significant difference between the years of arrival of the Syrian participants in Turkey and the perception of the concerns of the Turks (H5). Finally, it was determined that there is a statistically significant difference between the years of arrival of Syrian participants in Turkey and their perceptions of the Turkish people (H6). This study aims to show that it is necessary to understand the social cohesion of the Syrians in the case of Hatay-Antakya, to understand the existence of Syrians correctly and to produce the right solutions to the problems encountered.

Keywords: Syrians, Social Cohesion, Hatay, Antakya.

Giriş

Bu çalışmada Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerden birisi olan Hatay-Antakya’da ortaya çıkan sosyal uyum sorunları ve bu sorunun mekân üzerindeki yansımaları incelenmektedir. Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin sayısı 2011’den günümüze kadar sürekli artmaktadır. Bu artış ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal alanlarda hayatı doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir. Bu etkinin en yakından hissedildiği yerler Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerdir.

Suriye’deki gerilim 26 Ocak 2011’de gerçekleşen küçük bir barışçıl protesto ile başlamıştır. Ocak 2011’deki Tunus devrimi ile başlayan Arap ayaklanmaları dalgası, Mart ayının ortalarında Suriye’nin her yerine yayılmış ve güneydeki küçük Dera’a kasabası sakinleri hükümeti protesto etmek için sokaklara

çıkmiştir (Houissa, 2017). Endişe ülkenin diğer bölgelerine yayılmış ve protestocular reform çağrısında bulunmuştur. Orta Doğu’da dalgalı bir etki yapan Suriye iç savaşı Avrupa’nın derinliklerine de yansımış ve 2. Dünya Savaşının sona ermesinden bu yana yaşanan en büyük insani krizi tetiklenmiştir (Yacoubian, 2019).

Suriye’de yaşanan iç savaş sonrasında ortaya çıkan göçmen dalgasında, Türkiye kapılarını açmış, Suriye iç savaşından dolayı sınır dışı edilen Suriyelilerin büyük çoğunluğu Türkiye’ye göç etmiştir (Erkan ve Bağlı, 2005). Suriye’den Türkiye’ye ilk toplu göç hareketi 29 Nisan 2011’de Hatay’ın Yayladağı ilçesine bağlı Cilvegözü sınır karakolundan 252 kişilik bir grup ile gerçekleşmiş, o günden bu yana Suriyelilerin göçü artarak devam etmiştir (GİB, 2022).

Türkiye, çatışmaların ilk gününden bu yana, Suriye’deki insanlık dramına seyirci kalmak yerine 3 milyondan fazla Suriyeliye kapılarını açarak dünyanın en çok sığınmacı alan ülkesi haline gelmiştir (Tablo 1). Kuşkusuz bu kadar yoğun bir göç dalgası Türkiye’nin de beklediği bir durum değildi. Başlangıçta misafir kabul edilen ve kamplara yerleştirilen Suriyelilerin savaş bittikten sonra ülkelerine dönmeleri bekleniyordu. Ancak durum beklendiği gibi olmadı. Suriyelilere verilen “geçici koruma statüsü” ise misafir söyleminin devamı olarak görülebilir. Başlangıçta sınırlı imkanların olduğu kamplarda yaşayan Suriyeliler, zaman içinde kamplardan ayrılıp düşük ücretlerle çalışmaya başlayınca sürecin ekonomik ve sosyal etkileri daha anlaşılır olmuştur. Türkiye tarafından misafirperverlik duygusuyla kabul edilen Suriyeliler, geçiş döneminin uzaması ile misafir olmaktan çıkıp toplumun bir parçası haline gelmişlerdir (Dinçer vd., 2013).

Tablo 1: Komşu Ülkelerdeki Suriyeli Sayısı (BMMYK, 2022).

ÜLKE	KAYNAK	VERİ TARİHİ	NÜFUS
Türkiye	Türkiye	21 Temmuz 2022	3.651,428
Lübnan	BMMYK	30 Haziran 2022	831,058
Ürdün	BMMYK	30 Haziran 2022	675,433
Irak	BMMYK	30 Haziran 2022	262,756
Mısır	BMMYK	30 Haziran 2022	143,803
Diğer (Kuzey Afrika)	BMMYK	31 Aralık 2021	41,742

21 Temmuz 2022 tarihi itibari ile Türkiye’de bulunan 3.651,428 Suriyeli’den barınma merkezlerinde yaşayanların sayısı sadece 48 bin 958 kişi iken, 3 milyon 602 bin 470 kişi ise kentlerde yaşamlarını sürdürmektedir (GİB, 2022). Başka bir ifadeyle Suriyelilerin yalnızca %1,3’ü kamplarda yaşarken, %98,7’si kentlerde yaşamaktadır. Sonuç olarak, kamplardaki Suriyelilerin sayısı azalmakta, neredeyse Türkiye’nin her yerine dağılmış olan Suriyeliler kamp dışında şehir sığınmacıları olarak yaşamaktadırlar (Erdoğan, 2019). Bu rakamlar Suriyeli varlığının önemli bir toplumsal olgu haline geldiğini göstermektedir. Suriyelilerin gelişile birlikte kentlerin sosyolojik ve ekonomik yapısında büyük değişimler yaşanmış, bu da yerleşik halkın Suriyelilere yönelik tehdit algısını güçlendirmiştir. Bu sebeple, Suriyelilerin yarattığı ekonomik, kültürel ve sosyal sorunları daha kapsayıcı bir süreçte ele almak doğru olacaktır (Karasu, 2017).

Büyük ölçekli kitlesel göçler, insan-mekân ilişkisinin bozulmasını hızlandırarak derin etkiler ortaya çıkarabilir (Ekici ve Tuncel, 2016). Dünyanın birçok yerinde göç nedeniyle büyük şehirlerde nüfus hızla artmış, bu durum gerilim ve kutuplaşma başta olmak üzere kent hayatında siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik ayrışmalara yol açmıştır (Ekici ve Tuncel, 2016). Yoğun sığınmacı varlığı bireylerin ve toplumsal grupların siyasi

tercihlerinde belirgin etkiye sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda radikal ve şiddet içeren hareketlerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine de yol açmıştır (Ekici ve Tuncel, 2016).

Göç İdaresi Başkanlığı'nın 21 Temmuz 2022 tarihli verilerine göre Suriyelilerin en fazla bulunduğu kent 548 bin 108 kişi ile İstanbul'dur. İstanbul'un ardından Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana, Mersin ve Bursa'da yoğun Suriyeli nüfus yaşamaktadır (Şekil 2). Türkiye-Suriye sınır bölgesi ve yakınındaki şehirlerdeki Suriyeli sayısı 2,5 milyondan fazladır: Gaziantep (464 bin 541), Şanlıurfa (384 bin 606), Hatay (369 bin 699), Adana (257 bin 449), Mersin (243 bin 861), Kilis (91 bin 233). Üç büyük kentte de İstanbul (548 bin 108), Ankara (100 bin 285) ve İzmir (150 bin 113) yoğun Suriyeli nüfusu bulunmaktadır.

Bu çalışmada en fazla Suriyelinin yaşadığı şehirlerden birisi olan Hatay'daki sosyal uyum sürecinin analiz edilmesi hedeflenmektedir. 21 Temmuz 2022 tarihi itibarıyla Hatay'da 369.699 Suriyeli bulunmaktadır (GİB, 2022). Çalışma kapsamında yapılan anket ve görüşmelere göre Hatay-Antakya'daki Suriyelilerin yerleşim yerlerini tercih etme nedenlerine bakıldığında, kültürel, akrabalık bağları, etnik köken ve gelir düzeylerinin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Sahadan elde edilen verilere göre Antakya'da bu tür toplama alanlarının olduğu ve Suriyelilerin yerel halktan sosyal ve mekânsal olarak ayrılmayı tercih ettikleri görülmektedir. Üstelik birçok kültürel, tarihi benzerlik ve değerlere rağmen yerel halkın ve Suriyelilerin ayrışması, incelenmesi gereken bir konudur (Cengiz, 2020).

Suriyeliler ve Sosyal Uyum

Artan kitlesel hareketlilik ile farklı dini, etnik, kültürel ve toplumsal grupların ortak yaşamda “daha az soruna” nasıl ulaşacağı; bu toplumsal çeşitliliğin mümkün olan yerlerde nasıl “sosyal iyiye” dönüştürülebileceği konusunda birçok alternatif kavramlar geliştirilmektedir. Göç ve "sosyal uyum" tartışmalarının ayrılmaz bir parçası olan "uyum", "entegrasyon" kavramları, son yıllarda giderek artan bir şekilde, farklı bağlamlarda ve farklı önceliklerle kullanılmaktadır (Erdoğan, 2019).

Uyum, çatışma veya suçun olmaması (Durkheim, 1897), toplumun bir özelliği, birlik arzusu (Festinger vd., 1950), bir istikrar derecesi (Parsons, 2013), bağlantıların gücü (Braaten, 1991), kısa bir süreç olarak (Jeannotte, 2003) ve iyi ilişkiler veya ülke çapında bir kimliğe sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır (Alaluf, 1999). Sosyal uyum kavramının ise evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Tanımların çoğu “dayanışma” ve “birlik” kavramlarını içerir. Daha doğrusu, sosyal düzensizlik, sosyal uyumun karşıtı olarak görülmektedir (Demireva, 2017). Stanley (2003)’e göre sosyal uyum; toplum üyelerinin hayatta kalma ve refah için birbirleriyle işbirliği yapma isteği olarak tanımlanmaktadır.

Schiefer and Van der Noll (2017)’e göre, sosyal ilişkiler “sosyal uyumun en belirgin yönü”dür. Sosyal uyum güven, paylaşılan duygusal bağlılık ve karşılıklılık kavramlarıyla topluluk katılımıyla bağlantılı bir yapı olarak da tanımlanmaktadır (Peterson and Hughey, 2004). Sosyal uyum temel özellikleri: karşılıklı sadakat ve dayanışma, sosyal ilişkilerin ve paylaşılan değerlerin gücü, aidiyet duygusu, toplumdaki bireyler (topluluk) arasındaki güven, eşitsizliklerin ve dışlanmanın

azaltılmasıdır. Sosyal uyum, genel olarak insanların ortak bir girişimde buldukları, ortak zorluklarla karşı karşıya oldukları ve aynı topluluğun üyeleri oldukları hissine sahip olmalarını sağlamayı içerir.

Toplumsal kabullenme ve uyum süreci, göç eden grup ve yerel halkı içeren bir süreci ifade etmektedir. Toplumsal kabul ve uyum sürecinde, yeni yerleşim yerindeki toplumun beklenti ve tutumları aynı zamanda göçmen grubun algısında belirleyici olmaktadır. Toplumsal kabul ve uyum süresinde göç eden grup yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamaya çalışırken yerel halk da bu değişimi benimsemeye başlayacaktır (Gündoğmuş ve Gayırnal, 2019). Toplumsal kabul kavramı tanımlanırken sıklıkla bütünleşmenin altı çizilmektedir. Toplumsal kabul ve bütünleşme süreci iki topluluğu da içerir.

Oytun ve Gündoğar'a (2015) göre Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik olumsuz tepkinin en önemli nedenleri farklı dil, kültür ve yaşam tarzlarına sahip olunmasıdır. Bu durum toplumsal kabul ve sosyal uyumu zayıflatmaktadır (Oytun ve Gündoğar, 2015). Tunç'a (2015) göre sosyal uyum kapasitesi çok daha güçlü olan gençler ve çocuklar, toplumun genelinin uyumunu artıracak önemli bir kapasite sunmaktadır. Ayrıca sınır bölgelerinde aynı etnik kökene veya mezhebe mensup Suriyelilerin yerel halkla sosyal uyumlarının daha hızlı olduğu ve bu durumun sürecin en güçlü yönünü temsil ettiği görülmektedir (Tunç, 2015).

Türkiye'deki Suriyeli nüfusun büyüklüğü ve Türkiye'de kalma eğilimleri de sürekli artmaktadır. Bu durum, göçün doğası gereği dünyanın diğer bölgelerinde de yaygın olan ve beklenen bir durumdur. Ancak Suriye iç savaşının sona ermesinden sonra bile, çoğu Suriyelinin, yıkılan yerler restore edilene kadar kendi

ülkelerine dönmeyecekleri tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler'in dünyanın farklı coğrafi bölgelerindeki deneyimleri ve istatistikleri, sığınmacıların en az üçte birinin geri dönmeyecek olma ihtimalini göstermektedir (Güçtürk, 2014).

Kitlesel göçün doğal sonucu olarak Suriyeliler ve yerel halk karşılıklı sorumluluklar yüklenmekte ve bu sorumluluklar ekonomik, sosyal ve siyasi boyutları içermektedir (Gülerce ve Çorlu, 2021). İki grubun farklı yaşam koşulları, kültürel farklılıklar ve dil bariyeri sosyal uyum sorunlarını daha görünür hale getirmektedir (Gök, 2019). Bu sorunların yanı sıra artan Suriyeli nüfus yerel halkın işini kaybetme korkusu yaşamasına, kamusal hizmetlerde aksaklıklar yaşanmasına ve güvenlik sorunlarına neden olmaktadır (Erdoğan, 2019).

Türkiye'deki Suriyeli nüfusun varlığı ile ilgili tartışmalarda "ensar", "din kardeşliği", "komşu", "mezhep benzerliği", "ortak geçmişler" vb. vurgulanmakta, ancak bu vurguların toplum üzerindeki etkisi zaman geçtikçe azalmaktadır (Erdoğan, 2019). Artan Suriyeli sayısı, kalıcılık, işsizlik ve kamu hizmetlerine erişimde ortaya çıkan sorunlar ve gerilimlerin kültürel erişilebilirliğin olumlu etkilerini ortadan kaldırması nedeniyle toplumsal uyum sürecinde sorunlar ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2019).

Suriyelilerin ekonomik etkisine genel hatlarıyla baktığımızda ise riskler ve fırsatlar iç içe geçmiş durumdadır. Suriyelilerin genel olarak Türkiye ekonomisine katkı sağladığı söylenebilir (Oytun ve Gündoğar, 2015). Suriyeliler ve yerel halk arasındaki ilişkiyi şekillendiren ve Suriyelileri bir tehdit olarak ortaya çıkaran göçün ekonomik etkilerini düşündüğümüzde, ana unsurlar işsizlik, devletin harcamaları, kayıt dışı ekonomi, ülkede ve özellikle sınır illerinde yaşam pahalılığı olarak

sıralanabilir. Sınır illerinde artan kiralar ve yüksek yaşam maliyetleri mikro düzeyde tehdit olarak görülmekte, bu tehditlerin topluma yönelik oluşturduğu algı ise Suriyeliler için algılanan bir risk yaratmaktadır (Tunç, 2015).

Hatay-Antakya örneğinde Suriyelilerin yaşam tarzı ve mekân kullanımını uzun zamandan beri şehir yaşamını etkilemektedir (Cengiz, 2015). Suriyeliler yaşadıkları ortamın (dil, giyim tarzı, davranış tarzı, yemek kültürü vb.) ve bölgenin sosyo-kültürel yapısını etkilemektedir. Bu etki uzun süreli sancılı süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve aynı zamanda sosyal gerginliğe neden olmaktadır. Suriyeliler, yaşadıkları yerleri kültür ve geleneklerine göre şekillendirmekte ve orada gözle görülür değişimler ortaya çıkabilmektedir. Suriyeliler göç etmiş olmalarına rağmen baskın gruptan etkilenirler ve aynı zamanda onu etkileme gücüne de sahiptirler (Harunoğulları, 2016).

Hatay'da Yaşayan Suriyelilerin Sosyal Uyumunun Ölçülmesi

Bu çalışma kapsamında Hatay-Antakya'da yaşayan Suriyelilerin sosyal uyumu uygulanan anket vasıtasıyla ölçülmüştür. Anket çalışması, Antakya'daki Suriyeliler ve yerel halkın kamusal alanlarla ilişkileri, kaygıları, endişeleri ve Suriyelilerin ne kadar uyum sağladıklarını anlamak için hazırlanmıştır. Suriyeli ve yerel halktan katılımcılara ayrı şekilde uygulanan anket formunun ilk kısmı yaş, medeni durum, eğitim ve meslek gibi demografik içerikli sorulardan oluşmaktadır. Ankette yer alan diğer sorularda ise katılımcılara belli ifadeler verilmiş ve diğer grup (Suriyeliler için yerel halk, yerel halk için Suriyeliler) ile ilgili duygularını yansıtması açısından bu ifadelere katılma derecelerini ifade etmeleri istenmiştir. Ankette ayrıca yerel halkın Suriyeliler nedeniyle hissettikleri kaygıları (işini

kaybetme, güvenlik, siyasi ve kültürel kaygılar) ve Suriyelilerin bu kaygılara katılma derecesini ölçmeye yönelik ifadeler de yer almıştır.

Kesin anket formu oluşturulmadan önce, çeşitli kaynaklardan edinilen veriler ışığında Antakya’da 18 yaş ve üzerinde 30 kişilik bir gruba ön test uygulanmıştır. Ön test taslak anketin sınanması ve soruların hazırlanmasında gözden kaçmış ya da unutulmuş konuların, atlanmış soruların olup olmadığını görme imkânı sağlamıştır (Balcı, 2009). Yapılan ön testten sonra ekleme-çıkarmalar ile anket formuna son hali verilmiştir. Anket formu son hali ile toplam 410 kişiye (205 Türk, 205 Suriyeli katılımcı) uygulanmıştır. Çalışma anketi cevapları beş seçenekli likert tipi anketi olduğundan, anket maddeleri “Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum” seçenekleri ile sınıflandırılmıştır. Veriler SPSS Programı kullanılarak frekans, Anova testleri, t-testleri, Regresyon, tablo ve grafik olarak kategorize edilmiştir.

Çalışma kapsamında ayrıca Suriyelilerin Antakya’ya göçü ve toplumsal uyum sürecini belirlemek için süreçte önemli rol oynadığı düşünülen sivil toplum örgütleriyle (STK) mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda “İmran Derneği”, “Dar-Aleez Derneği”, “Violeti Derneği”, “Hatay Birlik Beraberlik ve Kardeşlik Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği”, “Hatay Sosyal ve Kültürel Derneği” ve “Türk Kızılayı” olmak üzere toplam 6 dernek üyesi ile yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1: Türk katılımcıların demografik özellikleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1a: Türk katılımcıların cinsiyetleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1b: Türk katılımcıların eğitim durumları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1c: Türk katılımcıların meslek grupları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1d: Türk katılımcıların yaşları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1e: Türk katılımcıların medeni durumları ile Suriyelilere ilişkin duyguları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Suriyeli katılımcıların demografik özellikleri ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2a: Suriyeli katılımcıların cinsiyetleri ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2b: Suriyeli katılımcıların eğitim durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2c: Suriyeli katılımcıların meslek grupları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2d: Suriyeli katılımcıların yaşları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2e: Suriyeli katılımcıların medeni durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Türk halkının algılanan kaygılarının Suriyelilere ilişkin duygular üzerinde etkisi vardır.

H4: Suriyeli ve Türk katılımcıların Türk kaygılarını algılamaları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

H5: Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türk kaygılarını algılamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

İç tutarlılığının bir ölçüğü olan Cronbach Alfa, bir grup ögenin diğeriyle ne kadar yakından alakalı olduğu ile ilgilidir. Cronbach Alfa 0 ile 1 arasında bir değeri ifade etmektedir (Uzunsakal ve Yıldız 2018).

Alfa katsayısı;

- 0,80-1,00 arasında ise; geliştirilen test (ölçek) yüksek güvenilirliğe sahiptir.
- 0,60-0,80 arasında ise; geliştirilen test oldukça güvenilirlidir.
- 0,40-0,60 arasında ise; geliştirilen testin güvenirliliği düşüktür.
- 0,00-0,40 arasında ise; geliştirilen test güvenilir değildir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik analizi sonuçları Tablo 1’de gösterilmiştir. Anket formu Suriyelilere ve yerel halka ayrı formlarda uygulandığı için Suriyeliler ile ilgili duygular, Türk halkı ile ilgili duygular ve Türk halkı kaygıları (her iki anket formu için) adı altında ayrı ayrı Cronbach Alfa değerlerine bakılmıştır. Formda yer alan ölçeklere ilişkin ifadeler ve Cronbach Alfa değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi

Ölçek	Cronbach’s Alpha	Değişken sayısı
Türk Halkı ile İlgili Duygular	0,807	8
Suriyeliler ile İlgili Duygular	0,947	8
Türk Halkı Kaygıları (Türk Katılımcılar)	0,839	4
Türk Halkı Kaygıları (Suriyeli Katılımcılar)	0,748	4

Güvenirlik analizi sonuçlarına bakıldığında bütün ölçeklerin 0,7’nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Suriyeli katılımcıların Türk halkının kaygıları ile ilgili ölçeğin oldukça güvenilir, diğer üç ölçeğin ise yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür.

Analizlerin Sonuçları

Bu bölümde araştırmadan elde edilen demografik bulgular, Hatay-Antakya’da yaşayan Suriyelilerin ve yerel toplumun ilişkileri ve kaygıları frekans, Anova testleri, t-testleri ve regresyon analizlerinin sonuçlarına yer verilmiştir.

Demografik Verilere Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılanların demografik verilerine yönelik sorulara frekans analiz uygulanmış, verilerin dağılımı N (örneklem sayısı) ve % (örneklem yüzde oranı) olarak sunulmuştur.

Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımlarına bakıldığında Türk ve Suriyeli katılımcılar için kadın ve erkeklerin bir-birlerine yakın dağılım gösterdikleri görülmektedir. Türk katılımcılar için (96) %46,8'ini kadın, (109) %53,2'sini erkek, Suriyeli katılımcılar için (101) %49,3'ünü kadın, (104) %50,7'sini ise erkek katılımcılar oluşturmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: Türk ve Suriyeli Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Türk Katılımcılar		Suriyeli Katılımcılar	
	N	%	N	%
Kadın	96	46,8	101	49,3
Erkek	109	53,2	104	50,7
Toplam	205	100	205	100

Katılımcıların Yaşları İtibariyle Dağılımı

Katılımcıların yaşları itibariyle dağılımları incelendiğinde Türk katılımcıların (88) %42,9'unu, Suriyeli katılımcıların ise (114) %55,6'sını 18-24 yaş aralığında olan katılımcılar oluşturmaktadır. Türk katılımcıların (63) %30,7'si, Suriyeli katılımcıların ise (58) %28,3'ü ise 25-34 yaş aralığında olan katılımcılardan oluşmaktadır. Türk katılımcıların (49) %23,9'unu, Suriyeli katılımcıların ise (26) %12,7'sini 35-44 yaş aralığında olan katılımcılar oluştururken, 45 ve üzeri yaşta olan katılımcılar ise Tablo 4'te görüldüğü üzere Türk katılımcılar için (5) %2,4, Suriyeli katılımcılar için ise (7) %3,4 oranındadır. Anket sorularını cevaplayan katılımcıların çoğunluğunu genç katılımcılar oluşturduğu için, 45 yaş ve üzeri katılımcı oranı azınlığı oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcıların yaşlarını öğrenmeğe yönelik yaş sorusu açık uçlu olarak verilmiş ve

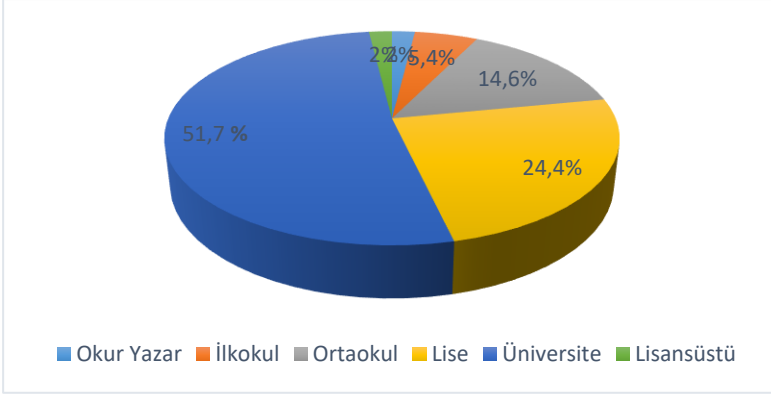
katılımcıların yaş itibariyle dağılımları göz önünde bulundurularak gruplandırılmıştır.

Tablo 4: Türk ve Suriyeli Katılımcıların Yaşları İtibariyle Dağılımı

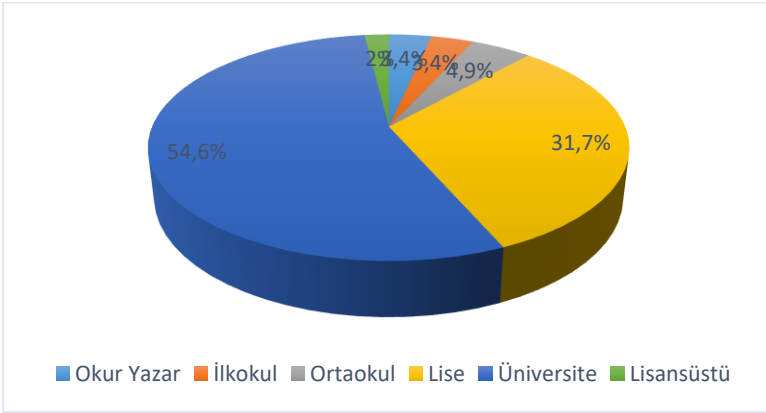
Yaş	Türk Katılımcılar		Suriyeli Katılımcılar	
	N	%	N	%
18-24	88	42,9	114	55,6
25-34	63	30,7	58	28,3
35-44	49	23,9	26	12,7
45 ve üzeri	5	2,4	7	3,4
Toplam	205	100	205	100

Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

Türk katılımcıların (4) %2'si, Suriyeli katılımcıların ise (7) %3,4'ü sadece okur- yazarlık seviyesindedir. Türk katılımcıların (11) %5,4'ü, Suriyeli katılımcıların (7) %3,4'ü ilkökul mezunu; Türk katılımcıların (30) %14,6'sı, Suriyeli katılımcılar (10) %4,9'u ortaokul mezunu; Türk katılımcıların (50) %24,4'ü, Suriyeli katılımcıların ise (65) %31,7'si lise mezunudur. Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin frekans analizi sonuçlarına bakıldığında hem Türk hem de Suriyeli katılımcılar arasında lise ve üniversite mezunları çoğunluğu oluşturmaktadır. Şöyle ki, Türk katılımcıların (106) %51,7'sini, Suriyeli katılımcılar ise (112) %54,6'sını üniversite mezunları oluşturmaktadır (Şekil 1 ve Şekil 2)

Şekil 1: Türk katılımcıların eğitim durumu dağılımı

Şekil 2: Suriyeli katılımcıların eğitim durumu dağılımı

Türk Katılımcıların Meslek Dağılımı

Katılımcıların meslek dağılımına bakıldığında Türk ve Suriyeli katılımcılar için de öğrenciler çoğunluğu oluşturmaktadır. Öğrenciler Türk katılımcılar için (62) %30,2'dir. Ardından sırayla, Türk katılımcılar için (56) %27,3'ünü özel sektörü çalışanları, (52) %25,4'ünü esnaf, (14) %6,8'ini devlet memuru, (14)

%6,8'ünü ev hanımı, (7) %3,4'ünü tercüman, işçi ve boya ustası olarak "diğer" seçeneğinde sıralanan meslekler oluşturmaktadır. Türk katılımcıların meslek dağılımı Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Türk Katılımcıların Meslek Dağılımı

Meslek	N	%
Öğrenci	62	30,2
Özel Sektör	56	27,3
Esnaf	52	25,4
Devlet Memuru	14	6,8
Ev Hanımı	14	6,8
Diğer	7	3,4
Toplam	205	100

Suriyeli Katılımcıların Meslek Dağılımı

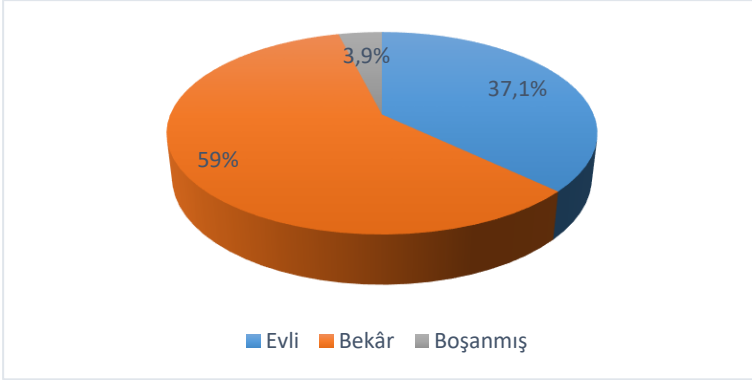
Suriyeli katılımcıların (109) %53,2'sini öğrenciler oluşturmaktadır. Suriyeli katılımcılar için (30) %14,6'sını esnaf, (28) %13,7'sini ev hanımı, (25) %12,2'sini özel sektör çalışanı, (8) %3,9'unu devlet memuru, (5) %2,4'ünü tercüman ve işçi olarak "diğer" seçeneğinde sıralanan meslekler oluşturmaktadır. Suriyeli katılımcıların meslek dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Suriyeli Katılımcıların Meslek Dağılımı

Meslek	N	%
Öğrenci	109	53,2
Esnaf	30	14,6
Ev Hanımı	28	13,7
Özel Sektör	25	12,2
Devlet Memuru	8	3,9
Diğer	5	2,4
Toplam	205	100

Türk Katılımcıların Medeni Durumu

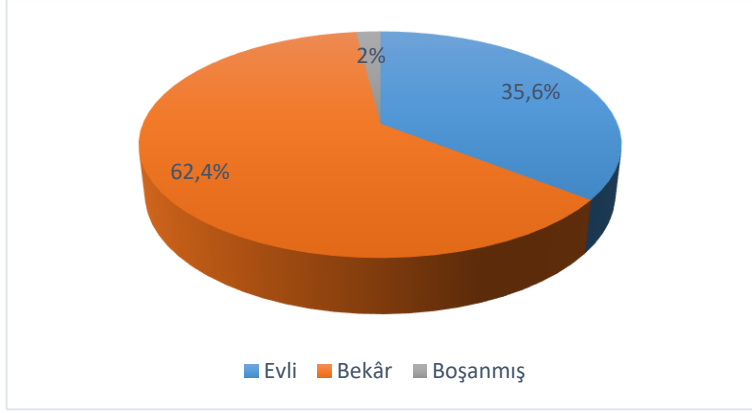
Katılımcıların medeni durum dağılımına ilişkin analiz sonuçları Şekil 11’de gösterilmiştir. Katılımcıların medeni durumu incelendiğinde Türk katılımcılar için (76) %37,1’si evli, (121) %59’u bekâr, (8) %3,9’u boşanmış kişilerden oluşmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: Türk katılımcıların medeni durum dağılımı

Suriyeli Katılımcıların Medeni Durumu

Katılımcıların medeni durumu incelendiğinde Suriyeli katılımcıların verileri Türk katılımcılarla benzerlik göstermiştir. Şöyle ki, Suriyelilerin (73) %35,6’sı evli, (128) %62,4’ü bekâr, (4) %2’si ise boşanmıştır (Şekil 4).

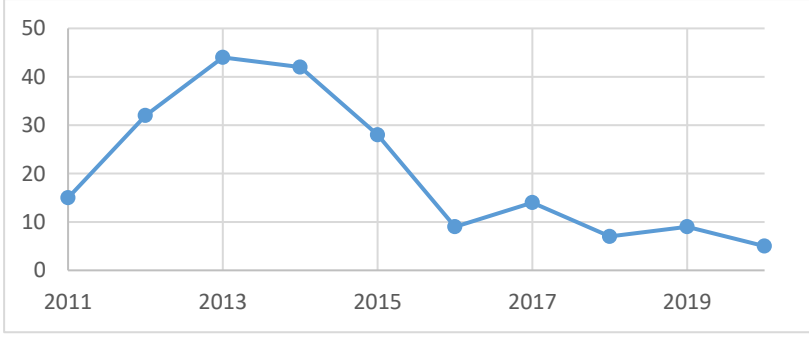

Şekil 4: Suriyeli katılımcıların medeni durum dağılımı

Suriyeli Katılımcıların Antakya ve Türkiye'ye ilişkin

Düşünceleri

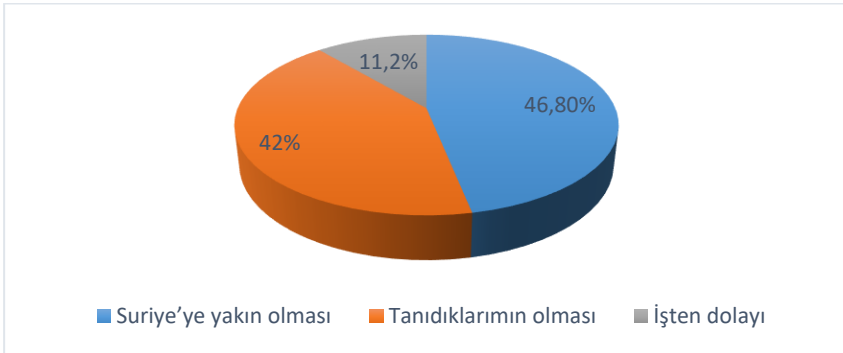
Şekil 5'te Suriyeli katılımcıların Antakya'ya ne zaman geldiklerine dair veriler gösterilmiştir. Katılımcıların çoğu savaş başladıktan hemen sonra Antakya'ya gelmiştir. Ankete katılan Suriyelilerin (15) %7,3'ü 2011'de, (32) %15,7'si 2012'de, (44) %21,5'i 2013'te, (42) %20,5'i 2014'te, (28) %13,7'si 2015'te, (9) %4,4'ü 2016'de, (14) %6,8'i 2017'de, (7) %3,4'ü, 2018'de, (9) %4,4'ü 2019'da, (5) %2,4'ü ise 2020'de Antakya'ya gelmiştir.

Şekil 5: Suriyeli katılımcıların Antakya'ya geldikleri yılların dağılımı

Suriyeli Katılımcıların Antakya'yı Seçme Nedenlerine İlişkin Bulgular

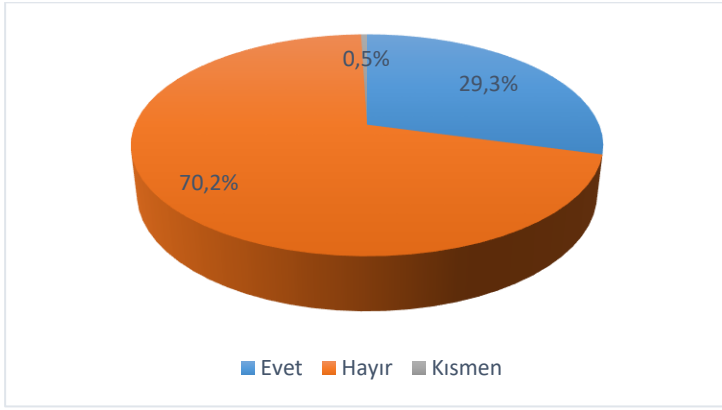
Şekil 6'da Suriyeli katılımcıların Antakya'yı seçme nedenlerini gösterilmiştir. Suriyeli Katılımcıların (96) %46,80'ü Suriye'ye yakın olması, (86) %42'si tanıdıklarının olması, (23) %11,2'si işten dolayı Antakya'yı seçtiklerini belirtmişlerdir. Suriyeli katılımcıların Antakya'yı seçme nedenleri büyük oranda (182) %88,8'i Suriye'ye yakın olması ve tanıdıklarının olmasıdır.

Şekil 6: Suriyeli katılımcıların Antakya'yı seçme nedenleri

Suriyelilerin Türkiye'ye Gelirken Kaygı ve Endişelerine Yönelik Bulgular

Suriyeli katılımcılara Türkiye'ye gelirken kaygı ve endişelerinin olup olmadığını öğrenmeye yönelik soru sorulmuş ve sonuçlar Şekil 7'de verilmiştir. Sonuçlara göre Suriyelilerin (60) %29,3'ü Türkiye'ye gelirken kaygı ve endişe duymuşken, (144) %70,2'si ise kaygı ve endişe duymamıştır.

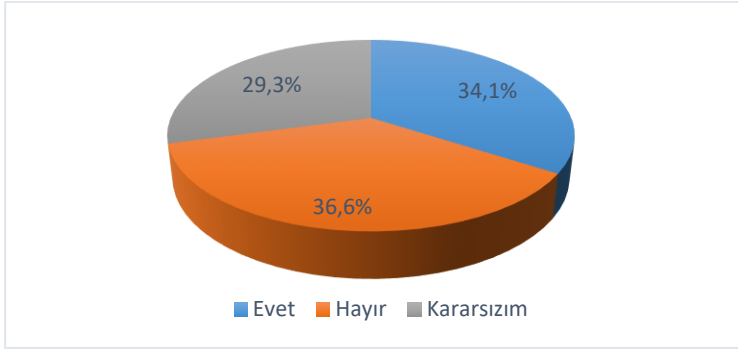
Şekil 7: Suriyelilerin Türkiye'ye gelirken kaygı ve endişelerine yönelik bulgular

Kaygı ve endişe duyan Suriyeli katılımcılara ne tür kaygı ve endişe duydukları sorulmuştur. Çıkan sonuçlara göre Suriyeli katılımcıların en çok kaygı ve endişe duyduğu konu Türkçe bilmemek veya anlayamamak ile ilgilidir. Suriyeli katılımcıların kaygı ve endişe duyduğu bir başka konu ise gurbete gitmek, vatanlarını terk etmek ile ilişkili konulardır. Daha sonraki sıralarda ise eğitim ve iş ile ilgili konular gelmiştir.

İmkân Olsa Türkiye Dışında Başka Bir Ülkeye Gitmeye

Yönelik Bulgular

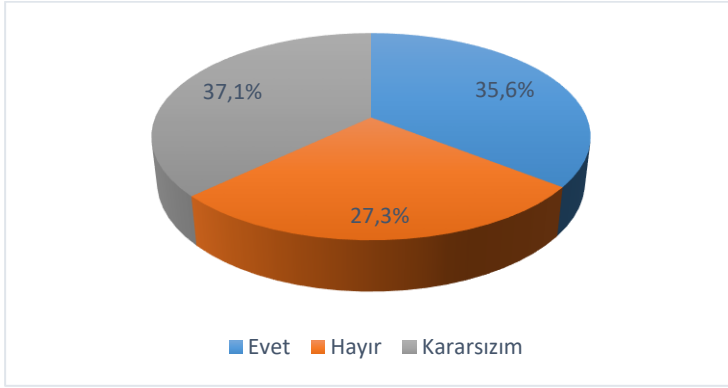
“İmkânınız olsa Türkiye dışında başka bir ülkeye gitmeyi düşünür müydünüz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı Şekil 8’de gösterilmiştir. Suriyeli katılımcıların (75) %36,6’sı başka bir ülkeye gitmeyi düşünmezken, (70) %34,1’i ise gitmeyi düşünmektedir. Suriyeli katılımcıların (60) %29,3’ü ise bu konuda kararsız kalmaktadır. Görüldüğü üzere katılımcıların 3’te biri imkânları olması durumunda Türkiye’yi terk etmeyi düşünmektedirler. Türkiye’yi terk etmek isteyen Suriyeli katılımcıların en çok gitmek istedikleri yer ise Avrupa ve Kanada’dır. Katılımcıların başka ülkeye gitmek istemelerindeki temel neden gitmek istedikleri ülkelerde daha iyi yaşam koşullarının (eğitim, sağlık ve ekonomik nedenler) olacağı düşüncesidir.

Şekil 8: Türkiye dışında başka bir ülkeye gitme düşünceleri yönelik bulgular

Suriye'ye Dönmeye İlişkin Bulgular

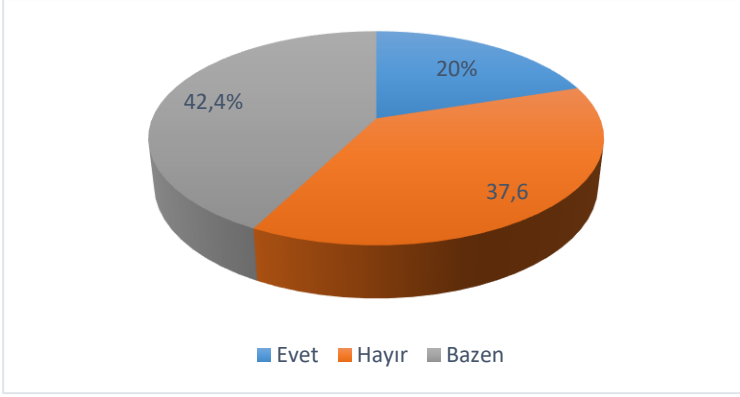
“Suriye'ye dönmeyi düşünüyor musunuz? sorusuna verilen cevapların dağılımı Şekil 9'da gösterilmiştir. Suriyeli katılımcıların (76) %37,1'si bu konuda kararsız kalmaktadır. (73) %35,6'sı dönmeyi düşünmekteyken, (56) %27,3'ü ise Suriye'ye dönmeyi düşünmemektedir.

Şekil 9: Suriye'ye dönmeye ilişkin bulgular

Türk Katılımcıların Suriyeliler ile Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Türk katılımcılara sorulan “Suriyeliler ile sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar Şekil 10'da verilmiştir. Sonuçlara göre, 205 katılımcıdan (77) %37,6'sı Suriyeliler ile sorun yaşamazken, geri kalan (128) %62,4'ü ise Suriyeliler ile sorun yaşamaktadır.

Şekil 10: Türk katılımcıların Suriyeliler ile yaşadıkları sorunlara ilişkin frekans analizi sonuçları

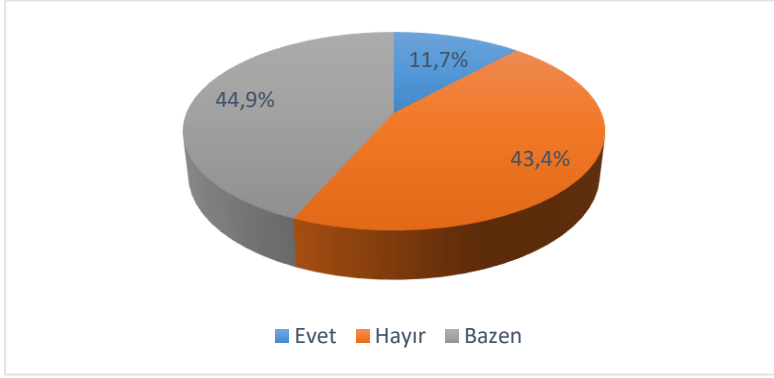
Türk Katılımcılara sorun yaşadıkları durumda en çok ne gibi sorunlar yaşadıkları sorulmuştur (Tablo 7). Görüldüğü üzere bu sorunların başında (68) %53,2'si dil ve iletişim ile ilgili sorunlar gelmektedir. Suriyelilerle sorun yaşayanların yarıdan çoğu dil ve iletişimle ilgili sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Türk katılımcıların Suriyelilerle diğer sorun yaşama nedenleri Tablo 7'de sıralanmıştır.

Tablo 7: Suriyelilerle Yaşanan Sorunlar

	N	%
Dil/ iletişim sorunu	68	53,2
Ön yargılı yaklaşımlar	17	13,3
Komşularımız ile ilgili sıkıntılar	13	10,1
Ev sahibi ile ilgili sıkıntılar	11	8,6
Ayrımcılık	10	7,8
İş/ okul konularında sorunlar	7	5,4
Diğer	2	1,6
Toplam	128	100

Suriyeli Katılımcıların Türk Halkı ile Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Suriyeli katılımcılara sorulan “Türk halkı ile sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki Şekil 11’de verilmiştir. Sonuçlara göre, (92) %44,9’u Türk halkı ile sorun yaşamazken, (118) %55,1’i ise Türk halkı ile sorun yaşamaktadır.

Şekil 11: Suriyeli katılımcıların Türk halkı ile yaşadıkları sorunlara ilişkin frekans analizi sonuçları

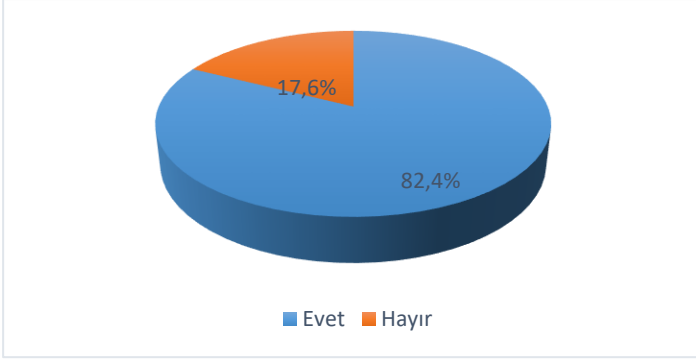
Suriyeli katılımcıların Türk halkı ile yaşadıkları sorunların başında %59,6 oranıyla (68) dil ve iletişim sorunları gelmektedir (Tablo 8). Diğer sorun alanları ise (23) %20,2 oranında iş ve okul konularında yaşanan sorunlar, (11) %9,6 oranında ayrımcılık, (5) %4,4 oranında komşularla ilgili sıkıntılar, (4) %3,5 oranında ön yargılı yaklaşımlar, (3) %2,6 oranında ev sahibi ile ilgili sıkıntılar ve (2) %0,1 oranında ise düşünce farklılığı olarak belirtilmiştir.

Tablo 8: Türk Halkı ile Yaşanan Sorunlar

	N	%
Dil/ iletişim sorunu	68	59.6
İş/ okul konularında sorunlar	23	20.2
Ayrımcılık	11	9.6
Komşularımız ile ilgili sıkıntılar	5	4.4
Ön yargılı yaklaşımlar	4	3.5
Ev sahibi ile ilgili sıkıntılar	3	2.6
Diğer	2	0,1
Toplam	116	100

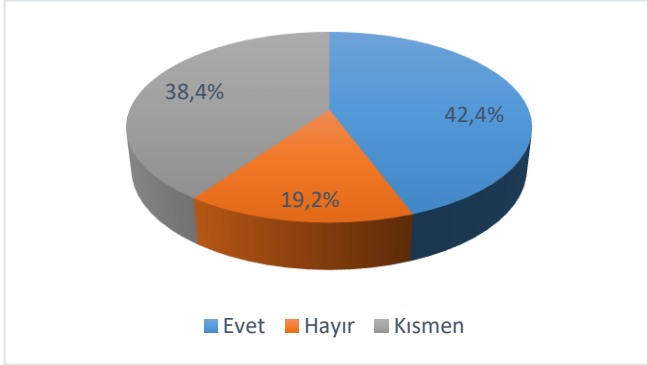
Göç edenlerin karşılaştığı sorunlarından biri dil sorunudur. Sığınmacılar göç ettikleri ülkenin dilini konuşamadıklarında ciddi sorunlar ile karşı karşıya gelebilmektedirler. Göç edenler aynı dili kullanabildikleri, kendilerini ifade edebildikleri, çevreyi anlayabildikleri ve geldikleri bölgedeki insanlarla iletişim kurabildikleri durumunda daha kolay uyum sağlayabilmektedirler. Göç ettikleri ülkenin dilini öğrenmek göç edenleri daha görünür kılar, kamusal alanlarda, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamalarını kolaylaştırır.

Suriyeli katılımcılara Antakya’da yaşayan akrabalarının olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların (169) %82,4’ü Antakya’da akrabası olduğunu belirtmiştir (Şekil 12). Devamında katılımcılara Antakya’da akrabalarının olmasının uyumlarını kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı sorulmuştur.

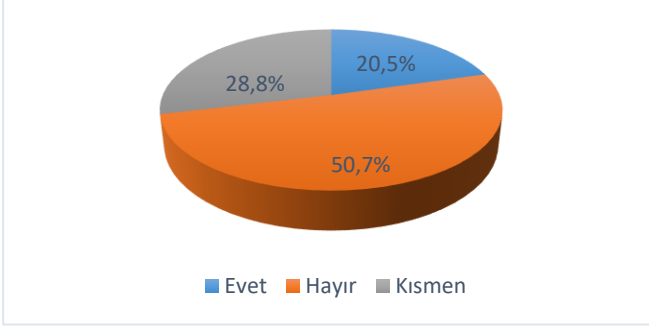
Şekil 12: Suriyelilerin Antakya'da yaşayan akrabalarının dağılımı

169 Suriyeli katılımcıdan 143'ü (%80,8'i) Türkiye'de akrabalarının olmasının uyum sağlamalarına yardımcı (Evet veya Kısmen) olduğunu ifade etmiştir (Şekil 13). Suriyeli katılımcıların (26) %19,2'si ise uyum sağlamada akrabalarının yardımcı olmadığı görüşündedir. Sonuç olarak Suriyeli katılımcıların Antakya'da akraba ve tanıdıklarının olması, kendilerini kültürel olarak yakın hissetmelerine ve sosyal uyumlarının kolaylaşmasına destek olduğu söylenebilir.

Şekil 13: Akrabalarının olması uyumunuzu kolaylaştırdı mı?

Suriyeli katılımcılara Türkiye’de yalnız hissetme durumları sorulmuş ve sonuçlar Şekil 14’te verilmiştir. Sonuçlara göre katılımcıların (104) %50,7’si kendilerini Türkiye’de yalnız hissetmezken, (101) %49,3’ü kendilerini tamamen veya kısmen yalnız hissetmektedir.

Şekil 14: Suriyelilerin Türkiye’de kendilerini yalnız hissetme durumu

Suriyelilerin Antakya’da akrabalarının olması sosyal uyum süreçlerini kolaylaştırmakta, aynı zamanda Türkiye’de kendileri yalnız hissetmemelerini sağlamaktadır. Akrabalık bağlarının, yardımlaşma ve dayanışmada da önemli bir rol oynadığını söylenebilir.

Hipotezlerin Testi

Hipotezleri test etmek amacıyla SPSS paket programında istatistiksel analizler kullanılmıştır. Ölçeklerin normal dağılım gösterip göstermediğine ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış, bütün ölçekler için bu değerler -1,5 ile +1,5 arasında bulunmuştur.

Basıklık ve çarpıklık değerleri-1.5 ile +1,5 arasında olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Sosyo-demografik verilerin dağılımına ilişkin tablolar frekans analizi yardımıyla test edilip raporlanmıştır. Hipotezleri test ederken farklılıkları ölçmek için Parametrik testlerden ANOVA (Welch ve Brown-F) ve T-testi, ayrıca değişkenler arasındaki etkiyi ölçmek için ise Basit Doğrusal Regresyon analizi kullanılmıştır.

H1: Türk katılımcıların demografik özellikleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1a: Türk katılımcıların cinsiyetleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 9: Türk Katılımcıların Cinsiyetleri ile Suriyelilere İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (T-Testi)

		Levene'nin Varyans Eşitliği Testi		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Sig.	t	Serbestlik Derecesi	Sig. (2-tailed)	Ortalama fark	Standart Hata Farkı	%95 Güven Aralığı	
									Alt Sınır	Üst Sınır
Suriyelilere İlişkin Algılanan Duygular	Eşit varyanslar	13,737	0,000	-0,429	203	0,669	-0,07503	0,17501	-0,42009	0,27003
	Eşit Olmayan Farklar			-0,434	202,147	0,665	-0,07503	0,17289	-0,41593	0,26587

Tablo 9'da H1a hipotezine ilişkin T-testi sonuçları verilmiştir. H1a hipotezi: Türk katılımcıların cinsiyetleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını sunmaya yönelik kurulmuştur. Tabloya bakıldığında Levene testi altındaki sig. değerinden (0,000) varyansların homojen dağılım göstermediği görülmüştür. Bu durumda bakılacak değer eşit olmayan varyanslar satırındaki Sig. (2-

tailed) değeridir. Bu değer $0,665 > 0,05$ olduğu için Türk katılımcıların cinsiyetleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumda H1a hipotezi reddedilmiştir.

H1b: Türk katılımcıların eğitim durumları ile Suriyelilere ilişkin duyguları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 10: Türk Katılımcıların Eğitim Durumları ile Suriyelilere İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (ANOVA)

	Levene testi	Kareler toplamı	sd	Ortalama kare	F	Sig.
Gruplar arası	0,698	56,840	5	11,368	8,674	0,000
Gruplar içi		260,804	199	1,311		
Toplam		317,644	204			

Türk katılımcıların eğitim durumları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasındaki farklılığı test etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış ve istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (Tablo 10). Levene testi sütunundan ($0,05 < 0,698$) varyansların homojenlik varsayımının karşılandığı görülmüştür. Bu durumda bakacağımız ikinci değer ise sig. değeridir. Sig. değeri $0,000 < 0,05$ olduğu için H1b hipotezi kabul edilmiştir. Gruplardan hangisinin farklılık gösterdiğini bulmaya yönelik Post Hoc testlerinden Tukey yapılmıştır. Sonuç olarak üniversite mezunu grubun diğerlerinden farklılık göstererek Suriyelilere ilişkin algıladıkları olumlu duyguların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda H1b hipotezi kabul edilmiştir.

H1c: Türk Katılımcıların meslek grupları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1c hipotezine ilişkin Levene testi sonuçlarına göre (0,02) varyansların homojenlik varsayımı karşılanmamıştır. Bu durumda yapılacak olan testler Welch ve Brown- Forsythe testleridir.

Tablo 11: Türk Katılımcıların Meslek Grupları ile Suriyelilere İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (Welch ve Brown-Forsythe)

	İstatistik	Sd1	Sd2	Sig.
Welch	9,600	5	35,538	0,000
Brown-Forsythe	8,000	5	48,630	0,000

Welch ve Brown- Forsythe testleri sonucuna göre Türk katılımcıların meslek grupları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır (Tablo 11). Gruplardan hangisinin farklılık gösterdiğini bulmak için post hoc testlerinden Dunnet-C yapılmış ve öğrenci olan grubun farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu durumda H1c hipotezi kabul edilmiştir. Sonuç olarak öğrencilerin Suriyelilere ilişkin algıladıkları olumlu duygular diğerlerine nazaran daha fazladır.

H1d: Türk katılımcıların yaşları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 12: Türk Katılımcıların Yaş grubu ile Suriyelilere İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (Welch ve Brown-Forsythe)

	İstatistik	Sd1	Sd2	Sig.
Welch	7,112	3	18,823	0,002
Brown-Forsythe	6,707	3	30,829	0,001

Varyansların homojenlik varsayımı karşılanmadığı için, H1d hipotezine Welch ve Brown-Forsythe testleri uygulanmış ve

istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur (Tablo 12). Dunnet-C testine göre 25-34 yaş grubu diğer gruplara göre farklılık göstermiştir. Bu durumda H1d Hipotezi kabul edilmiştir.

H1e: Türk katılımcıların medeni durumları ile Suriyelilere ilişkin duyguları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 13: Türk Katılımcıların Medeni Durumları ile Suriyelilere İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (Welch ve Brown-Forsythe)

	İstatistik	Sd1	Sd2	Sig.
Welch	13,611	2	20,937	0,000
Brown-Forsythe	10,860	2	71,828	0,000

Türk katılımcıların medeni durumları ile Suriyelilere ilişkin duyguları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik Welch ve Browne-Forsythe (varyanslar homojen dağılmadığı için) testleri yapılmış ve medeni durumu bekâr olan grubun diğerlerine göre farklılaştığı tespit edilmiştir (Dunnet- C) (Tablo 13). Yani medeni durumu bekâr olan grup Suriyelilere ilişkin olumlu duygular algılamaktadırlar. Bu durumda H1e hipotezi kabul edilmiştir.

H2: Suriyeli katılımcıların demografik özellikleri ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2a: Suriyeli katılımcıların cinsiyetleri ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 14: Suriyeli Katılımcıların Cinsiyetleri ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (T-Testi)

		Levene'nin Varyans Eşitliği Testi		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Sig.	t	Serbestlik Derecesi	Sig. (2-tailed)	Ortalama fark	Standart Hata Farkı	%95 Güven Aralığı	
									Alt Sınır	Üst Sınır
Suriyelilere İlişkin Algılanan Duygular	Eşit varyanslar	1,842	0,176	-1,206	203	0,229	-0,10197	0,08453	-0,26854	0,06470
	Eşit Olmayan Farklar			-1,209	200,876	0,228	-0,10197	0,08437	-0,26833	0,06439

Tablo 14'e bakıldığında Levene testi altındaki sig. değerinden varyansların homojen dağılım gösterdiği görülmüştür. Bu durumda bakılacak değer eşit varyanslar satırındaki Sig. (2-tailed) değeridir. Bu değer $0,229 > 0,05$ olduğu için Suriyeli katılımcıların cinsiyetleri ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumda H_{2a} hipotezi reddedilmiştir.

H_{2b} : Suriyeli katılımcıların eğitim durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 15: Suriyeli Katılımcıların Eğitim Durumları ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (ANOVA)

	Levene testi	Kareler toplamı	sd	Ortalama kare	F	Sig.
Gruplar arası	0,751	0,673	5	0,135	0,361	0,875
Gruplar içi		74,183	199	0,373		
Toplam		74,856	204			

H_{2b} hipotezi Suriyeli katılımcıların eğitim durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık bulmaya yöneliktir (Tablo 15). Ancak sig. değeri (0,875) $0,05$ 'ten büyük olduğu için Suriyeli katılımcıların eğitim

durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durumda H2b hipotezi reddedilir.

H2c: Suriyeli Katılımcıların Meslek grupları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 16: Suriyeli Katılımcıların Meslek Grubu ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (ANOVA)

	Levene testi	Kareler toplamı	sd	Ortalama kare	F	Sig.
Gruplar arası	0,934	0,880	5	0,176	0,474	0,796
Gruplar içi		73,976	199	0,372		
Toplam		74,856	204			

Suriyeli Katılımcıların Meslek grupları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasındaki farklılığı sınamaya yönelik ANOVA testi uygulanmış ve herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır (Tablo 16).

H2d: Suriyeli Katılımcıların Yaşları ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasında Anlamlı Bir Farklılık Vardır.

Tablo 17: Suriyeli Katılımcıların Yaşları ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (ANOVA)

	Levene testi	Kareler toplamı	sd	Ortalama kare	F	Sig.
Gruplar arası	0,583	0,521	3	0,174	0,470	0,704
Gruplar içi		74,335	201	0,370		
Toplam		74,856	204			

Tablo 17’de çıkan sonuçlara bakıldığında sig. değerinin 0,704 olduğu görülmüştür. Bu durumda Suriyeli katılımcıların yaşları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yani H1d hipotezi reddedilmiştir.

H2e: Suriyeli katılımcıların medeni durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 18: Suriyeli Katılımcıların Medeni Durumları ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (ANOVA)

	Levene testi	Kareler toplamı	sd	Ortalama kare	F	Sig.
Gruplar arası	0,369	0,178	2	0,089	0,241	0,786
Gruplar içi		74,678	20w	0,370		
Toplam		74,856	204			

Tablo 18’de H2e hipotezine ilişkin Anova testi sonuçları verilmiştir. Çıkan sonuçlara göre Suriyeli katılımcıların medeni durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durumda H2e hipotezi reddedilmiştir.

H3: Türk halkının algılanan kaygılarının Suriyelilere ilişkin duygular üzerinde etkisi vardır.

Sebeup sonuç ilişkisini test etmeye yönelik kullanılan analiz tekniklerinden biri de regresyon analizidir. Tek değişkenli regresyonun ana odak noktası, bağımlı bir değişken ile bir bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi analiz etmek, bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki doğrusal ilişki denklemini formüle etmektir (Uyanık ve Güler, 2013). Bu nedenle H3 hipotezi regresyon analizi kullanılarak test edilmiştir (Tablo 19).

Tablo 19: H3'e İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

	Regresyon Katsayısı	Standart Hata	T	P
Sabit	3,628	0,161	22,539	0,000
Suriyelilere İlişkin Duygular	-0,417	0,049	-8,562	0,000

* Algılanan Türk Halkının Kaygıları- Bağımlı değişken (Sabit)

R=0,515'a

R² = 0,265

F=73.301

p=0,000

R değeri ile algılanan Türk halkının kaygıları değişkeni ile Suriyelilere ilişkin olumlu duygular arasındaki korelasyon değerini, R-kare ise bu korelasyon değerinin karesini göstermektedir. F değeri Regresyon katsayılarının sıfıra eşit olup olmadığına ilişkin tümel F değeri olup regresyona ilişkin olarak yapılan varyans analizi sonucunda elde edilir (Dikmen, 2017).

Regresyon katsayısına bakıldığında Suriyelilere İlişkin Duyguların -0,417 olduğu görülmektedir (Tablo 18). Bu değer negatif yüklü bir değer olduğundan, algılanan Türk halkı kaygılarının Suriyelilere ilişkin duygular üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu kanısına varılır. P anlamlılık değeri (0,000 < 0,05) incelendiğinde ise algılanan Türk halkının kaygıları arttıkça Suriyelilere ilişkin olumlu duygular azalmaktadır. Ayrıca algılanan Türk halkının kaygıları Suriyelilere ilişkin duygulara %26,5 (R² = 0,265) oranında açıklamaktadır. Çıkan bu değerlere göre H3 hipotezi kabul edilmektedir.

H4: Türk ve Suriyeli Katılımcıların Türk Kaygılarını Algılamaları İstatistiksel Olarak Anlamlı Farklılık Göstermektedir.

Tablo 20: Türk ve Suriyeli Katılımcıların Türk Kaygılarını Algılamaları Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları T-Testi

		<u>Levene'nin Varyans Eşitliği Testi</u>		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi							
		F	Sig.	t	Serbestlik Derecesi	Sig. (2-tailed)	Ortalama fark	Standart Hata Farkı	%95 Güven Aralığı	Alt Sınır	Üst Sınır
Algılanan Türk Halkının Kaygıları	Eşit varyanslar	5,465	0,020	-5,036	408	0,000	-0,47805	0,0943	-0,66466	-0,29144	
	Eşit Olmayan Farklar			-5,036	403,718	0,000	-0,47805	0,09493	-0,66467	-0,29143	

Suriyeli ve Türk katılımcıların Türk kaygılarını algılamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla T-testi uygulanmıştır (Tablo 20). Suriyeliler ile Türk katılımcılar ayrı iki grup şeklinde ele alınmış ve çıkan sonuçlara göre (sig. 0,000) istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Yani Suriyeli ve Türk katılımcılar Türk kaygılarını farklı şekilde algılamaktadırlar. Bu farklı algılamalar her iki grubun birbirilerini anlamaması ile sonuçlanmaktadır. Suriyeli katılımcıların Türk kaygılarını Türk katılımcılarla aynı algılaması birçok sorunun ortadan kalkmasını sağlayabilir.

H5: Suriyeli Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Yılları ile Türk Kaygılarını Algılamaları Arasında İstatistiksel Olarak Anlamlı Bir Farklılık Vardır.

Tablo 21: Suriyeli Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Yılları ile Türk Kaygılarını Algılamaları Arasındaki Farklılık Testleri Sonuçları (Anova)

	<u>Levene testi</u>	<u>Kareler toplamı</u>	<u>sd</u>	<u>Ortalama kare</u>	<u>F</u>	<u>Sig.</u>
Gruplar arası	0,525	9,180	9	1,020	1,244	0,270
Gruplar içi		159,844	195	0,820		
Toplam		169,024	204			

Tablo 21’de H5 hipotezi adı altında Suriyeli katılımcıların Türkiye’ye geliş yılları ile Türk kaygılarını algılamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiş ve anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

H6: Suriyeli Katılımcıların Türkiye’ye Geliş Yılları ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasında İstatistiksel Olarak Anlamlı Bir Farklılık Vardır.

Tablo 22: Suriyeli Katılımcıların Türkiye’ye Geliş Yılları ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular Arasındaki Farklılık Testi Sonuçları (Anova)

	Levene testi	Kareler toplamı	sd	Ortalama kare	F	Sig.
Gruplar arası	0,703	8,078	9	0,898	2,621	0,007
Gruplar içi		66,778	195	0,342		
Toplam		74,856	204			

Tablo 22’de Suriyeli katılımcıların Türkiye’ye geliş yılları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasındaki farklılık testli sonuçları verilmiştir. Çıkan sonuçlara göre, varyansların homojen dağıldığı görülmüştür. Sig. değeri (0,007) 0,5’ten küçük olduğu için Suriyeli katılımcıların Türkiye’ye geliş yılları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Gruplardan hangisinin farklılık gösterdiğine yönelik post-hoc testlerinden Tukey yapılmış ve 2019 yılında Türkiye’ye gelen katılımcıların diğer gruplara nazaran farklılaştığı görülmüştür. 2019 yılında Türkiye’ye gelen katılımcılar Türklere karşı diğerlerinden fazla olumlu duygular içerisindedirler.

Çalışmanın hipotezlerine ilişkin sonuçlar Tablo 23’te özetlenmiştir. Buna göre, Sig. değeri, 0,665> 0,05 olduğu için Türk katılımcıların cinsiyetleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (H1a). Sig

değeri $0,000 < 0,05$ olduğu için Türk katılımcıların eğitim ve meslek grupları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında da farklılık bulunduğu tespit edilmiştir (H1b ve H1c). Benzer şekilde sig değeri $0,002 < 0,05$ olduğu için Türk katılımcıların yaş ve medeni durumları ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında da farklılık bulunmuştur (H1d ve H1e). Öte yandan Suriyeli katılımcıların cinsiyetleri, eğitimleri, meslekleri, yaşları ve medeni durumları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (H2a, H2b, H2c, H2d ve H2e). P anlamlılık değeri $0,000 < 0,05$ incelendiğinde ise Türk halkının algılanan kaygıları arttıkça Suriyelilere ilişkin olumlu duygularının azaldığı görülmüştür (H3). Suriyeli ve Türk katılımcıların Türk kaygılarını algılamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını ayrı iki grup şeklinde ele alınmış ve çıkan sonuçlara göre (sig. $0,000$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (H4). Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türklerin kaygılarını algılamaları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (H5). Son olarak sig. değeri ($0,007$) $0,5$ 'ten küçük olduğu için Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (H6).

Tablo 23: Çalışmanın Hipotezlerine İlişkin Sonuç Tablosu

	Hipotez ifadeleri	Sonuç	
H1	Türk Katılımcıların demografik özellikleri ile Suriyelilere ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.	H1a Cinsiyet	Reddedildi
		H1b Eğitim	Kabul edildi
		H1c Meslek	Kabul edildi
		H1d Yaş	Kabul edildi
		H1e Medeni Durum	Kabul Edildi
H2	Suriyeli Katılımcıların demografik özellikleri ile Türk halkına ilişkin algıladıkları duygular arasında anlamlı bir farklılık vardır.	H2a Cinsiyet	Reddedildi
		H2b Eğitim	Reddedildi
		H2c Meslek	Reddedildi
		H2d Yaş	Reddedildi
		H2e Medeni Durum	Reddedildi
H3	Türk halkının algılanan kaygılarının Suriyelilere ilişkin duygular üzerinde olumsuz yönde etkisi vardır.	Kabul edildi	
H4	Türk ve Suriyeli katılımcıların Türk halkının kaygılarını algılamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul Edildi	
H5	Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türk kaygılarını algılamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi	
H6	Suriyeli katılımcıların Türkiye'ye geliş yılları ile Türk Halkına İlişkin Algıladıkları Duygular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul edildi	

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmadan çıkan sonuçlara göre Suriyeliler çoğunlukla kendi kültürlerindeki insanlarla sosyalleşmektedirler. Ayrıca Suriyeliler ve yerel halk aralarında sosyal uyum sorunlarının dil bilmeme, ön yargılar, ayrımcılık ve yanlış bilgiler edinmeden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu sorunların aşılabilmesi için kamu kurumları, STK'lar ve yerel halk arasında işbirliğinin kurulması ve göçün yol açtığı sorunların toplumsal alanda çözülmesi için ortaklıklar oluşturulması gerekir. Yerel halk ve Suriyeliler arasında sosyal mesafenin varlığı dikkate alındığında, gruplar arasında sosyal kaynaşmayı arttıracak ve yeni gelenlerin kendilerini toplumun bir parçası hissetmelerine imkân verecek politikalar geliştirilmesine önem verilmelidir.

Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin yüzde 80'den fazlasının kalıcı olacağı gerçeği (Erdoğan, 2018), sorunun sosyal uyum boyutunu daha da önemli hale getirmektedir. Kalıcılığı temsil etmeyen ve hatta belirsizliği devam ettiren “geçici koruma statüsü” sosyal uyumun amaçlanmadığı ya da öncelik olarak

değerlendirilmediği algısını hem Suriyeliler hem de yerel halkta oluşturmaktadır (Biner ve Soykan, 2016; İçduygu ve Ayaşlı, 2019; Koçan ve Kırlioğlu, 2020). Uyumun sağlanmasında ekonomik, sosyal ve siyasi süreçlere katılımın sağlanması, eğitim ve sağlık başta olmak üzere temel hizmetlerin etkin şekilde sunulması ve kolay erişilebilir olması gerekir (Kesgin, 2022). Yerel halkta farkındalık oluşturulması ve empati duygusunun geliştirilmesi yaşanan kaygıları hafifleterek olumlu tutum ve tavırların ortaya çıkmasını ve sonuç olarak sosyal uyum sürecinin olumlu yönde gelişmesini sağlayacaktır (Aydın, 2017; Kocadaş, 2021). Uyumun sağlanamamasının ekonomik ve toplumsal maliyeti uzun vadede daha görünür ve etkili olacaktır. Bu nedenle sosyal uyumla ilgili politikaların kısa zamanda öncelik haline gelmesi ve hayata geçirilmesi gerekir.

Sosyal uyumun sağlanamaması Suriyelilerin sosyal ve mekânsal olarak ayrışmalarını hızlandıracaktır. Bu durum yerel halkın da tedirginliğinin, kaygılarının, olumsuz tutumlarının ve ön yargılarının artmasına neden olabilecektir. Daha da önemlisi eğitimsiz, düşük gelirli ve dışlanmışlık duyguları nedeniyle kimlik krizleri yaşayan genç ve kalabalık Suriyeli nüfusun sosyal uyumunun sağlanamaması, gelecekte çok daha karmaşık ve toplumsal bedeli yüksek sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Suriyeliler sorunu güncel tartışmalarda önyargılar, ayrımcılık ve siyasi söylemler eksenine sıkışmış durumdadır. Suriyelilerin bugün itibarıyla 11 yılı aşkın bir süredir Türkiye’de oldukları ve yakın gelecekte de Türkiye’de yaşamaya devam edecekleri dikkate alındığında, geçicilik ya da misafirlik durumun çok ötesine geçen ve ciddi toplumsal sorunlara neden olan bir olguyla karşı karşıya olunduğu görülmektedir. Sorunu tam olarak anla(ya)mamak, önemsememek ya da geçici görmek bugün yaşanan ciddi toplumsal sorunları daha

da karmaşık ve içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Yapılması gereken, mevcut durumu doğru bir şekilde analiz ederek sorunu nesnel bir şekilde tanımlamak ve doğru çözüm önerileri geliştirmektir.

Kaynakça

Alaluf, M., 1999. Séminaire: Evolutions Démographiques et Rôle de la Protection Sociale: Le Concept de Cohésion Sociale.

Aydın, C., 2017. Göçmenlerin Karşılaştıkları ve Neden Oldukları Bazı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Analiz. Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (IBAD-2017). April 20-23.

Balcı, A., 2009. Sosyal bilimlerde araştırma (7. basım). Pegem Akademi, Ankara.

Biner, Ö. ve Soykan, C., 2016. Bize Misafir Dediler. Söyleyiniz, Kimdir Misafir? Var mıdır kanunda karşılığı?: Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam. <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/SURIYELI-MULTECILERIN-PERSPEKTIFINDEN-TURKIYE-DE-YASAM.pdf>

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2022). <https://www.unhcr.org/tr/>

Braaten, Leif J., 1991. Group Cohesion: A New Multidimensional Model. Group, 1 (15), 39-55.

Cengiz, D., 2015. Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı: Kilis Örneği. Electronic Turkish Studies, 10 (2), 101-122.

- Cengiz, D., 2020. Antakya'daki Suriyeli Mültecilerin Mekânsal Toplanması/Ayrışması: Örüntüler, Süreçler ve Sonuçlar. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Demireva, N., 2017. Briefing: Immigration, Diversity and Social Cohesion. University of Oxford: The Migration Observatory.
- Dikmen, N. 2017. Ekonometriye Giriş, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K., Özmenek Çarmıklı, E., 2013. Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, Ankara.
- Durkheim, E., 1897. Le Suicide: Etude de Sociologie. Hachette Livre-Bnf, New York.
- Ekici, S. ve Tuncel, G., 2016. Göç ve İnsan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi. 5 (1), 9-22.
- Erdoğan, M. M., 2014. Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Erdoğan, M. M., 2018. Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Erdoğan, M. M., 2019. Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erkan, R., Bağlı, M., 2005. Diyarbakır'da Seçmen Davranışı ve Seçmen Davranışının Oluşmasında Yerel Medyanın Rolü. Selçuk İletişim, 3 (4), 181-196.

- Festinger, L, Kurt W. Back, and Stanley Schachter. 1950., Social Pressures in Informal Groups: A Study of Human Factors in Housing. Lincoln: Stanford University Press.
- GİB: Göç İdaresi Başkanlığı (2022), Göç İstatistikleri: Geçici Koruma, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Gök, N., 2019. Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 8.
- Güçtürk, Y., 2014. Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler, Siyaset. Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara.
- Gülerce, H. ve Çorlu, R., 2021. Yükseköğretimdeki Suriyeli Sığınmacı Öğrenciler: Uyum ve Çatışma Alanları. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 12.
- Gündoğmuş, B., Gayırnal, A., 2019. Toplumsal Kabul ve Uyum Süreci Bağlamında Suriyeli Göçmenler. Journal of Academic Value Studies, 5(5), 859-860.
- Harunoğulları, M., 2016. Suriyeli sığınmacıların Kilis şehrindeki mekânsal, kültürel ve ekonomik etkileri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (45), 373-396.
- Houissa, A. Arab Spring: A Research & Study Guide., 2017. Cornell University, https://guides.library.cornell.edu/arab_spring/syria . (23. 09. 2021).
- İçduygu, A. & Ayaşlı, E. (2019). Geri dönüş siyaseti: Suriyeli mültecilerin dönüş göçü ihtimali ve gelecek senaryoları. MiReKoc Çalışma Notları. https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2019/05/Mirekoc_Rapor_GeriDonusSi_yaseti.pdf

- Jeannotte, M. S., 2003. Singing Alone? The Contribution of Cultural Capital to Social Cohesion and Sustainable Communities. *International Journal of Cultural Policy* 9, 35-49.
- Karasu, M., 2017. Göç ve Uyum Sorunu. *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü*, Editör: Y. A. 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu, Elâzığ, 631- 649.
- Kesgin, B., 2022. Geçicilikten Kalıcılığa Suriyeli Göçmenler ve Uyum Sorunu. *Anasay*, Yıl 6, Sayı 19.
- Kocadaş, B., 2021. Suriyeli Sığınmacıların Türk Toplum Yapısına Uyum Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyolojik Düşün*, Yıl: 6, Cilt: 1.
- Koçan, A. ve Kırılıoğlu, M., 2020. Suriyeliler ve Sosyal Uyum: Scudder'in Çerçevesinden Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4).
- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S., 2015. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri Raporu, ORSAM- TESEV Rapor No: 195, Ankara.
- Parsons, T., 2013. *Social System*. London: Routledge.
- Peterson, N., A., Joseph H., 2004. *Social Cohesion and Intrapersonal Empowerment, Gender As Moderator, Health Education Research*.
- Schiefer, D., Van der Noll, J., 2017. *The essentials of Social Cohesion: A Literature review*. *Social Indicators Research*.
- Stanley, D., 2003. *What Do We Know About Social Cohesion: The Research Perspective of The Federalgovernment's Social Cohesion Research Network*. The Canadian

Journal of Sociology/Cahiers Cana-diens de Sociologie,28(1), 5-17.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S., 2013. Using multivariate statistics. Boston: Pearson. Dikmen, N. 2017. Ekonometriye Giriş, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Tunç, A., 2015. Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. TESAM Akademi Dergisi, 2 (2), 29-63.

Uyanık, G. K., and Güler, N., 2013. A Study on Multiple Linear Egression Analysis. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 106, 234-240.

Uzunsakal, E., Yıldız, D., 2018. Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine bir Uygulama. Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), 14-28.

Yacoubian, M., 2019. Syria Timeline: Since the Uprising Against Assad. United States Istitute Of Peace, <https://www.usip.org/syria-timeline-uprising-against-assad>. (01. 01. 2021).

SURİYELİ MÜLTECİLERE UYGULANAN AYRIMCI-DIŞLAYICI TWİTLERİN BERT MODELİ İLE SINIFLANDIRILMASI

Dr. Engin Karaman

İstanbul Esenyurt Üniversitesi

enginkaraman1013@gmail.com

Orcid: 0000 0002 2336 6289

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1148440

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 25 Temmuz/ 25 July 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Aralık / 28 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

Atıf / Cite: Karaman, A. (2022). Suriyeli Mültecilere Uygulanan
Ayrımcı-Dışlayıcı Twitlerin Bert Modeli ile Sınıflandırılması.

Ortadoğu ve Göç, 12(2). ss. 428-456.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi
ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by
at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Bu çalışmanın amacı, mülteciler özelinde ‘Suriyeliler’ temasının Türk halkında uyandırdığı imajı ayrımcılık-ötekileştirme bağlamında sınıflamaktır. Analiz için gerekli olan veri, Twitter platformunda toplanmış gerekli ön işlemlerden geçirilmiş, ardından ayrımcı-dışlayıcı ifadeler içeren ve içermeyenler olarak ikili (binary) sınıflandırılmıştır. Model oluşturma safhasında dönüştürücü (transformer) mimarisini kullanan BERT modeli önerilmiştir. Arkasında çok kapsamlı bir matematik ve derin ağ bulunan BERT modeli; dilden dile çeviri, özet çıkarma ve sınıflama gibi birçok alanda başarılı performans göstermektedir. Oluşturulan modelin doğruluk oranı 0.8562 bulunmuştur. Çalışmanın uygulama aşamasında, geliştirilen model kullanılarak Türkiye’de yaşanan mültecilerle ilgili adli iki vaka üzerine atılan twitler incelenmiştir. Sonuç olarak iki olay üzerinden yapılan değerlendirmede ülkemizde mültecilere yönelik olumsuz duygu ve tutumların endişe verici bir düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Suriyeliler, Ayrımcılık, Dönüştürücü, Bert, Pytorch.

CLASSIFICATION OF DISCRIMINATORY-EXCLUSIONARY TWEETS APPLIED TO SYRIAN REFUGEES BY THE BERT MODEL

Abstract

The aim of this study is to classify the image that the theme of "Syrians" evokes in the Turkish people in the context of discrimination and marginalization in the context of refugees. The data required for the analysis were collected on the

Twitter platform and then classified as binary with or without discriminatory-exclusionary expressions. In the model creation phase, the BERT model is proposed. It shows successful performance in many areas such as translation from language to language, summarizing and classification. The accuracy rate of the created model was found to be 0.8562. In the application phase of the study, tweets on two legal cases related to refugees in Turkey were examined by using the developed model. As a result, in the evaluation made on two events, it has been revealed that the negative feelings and attitudes towards refugees in our country are at an alarming level.

Keywords: Syrians, Discrimination, Transformer, Bert, Pytorch.

Giriş

Her şey, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu bir işportacı gencin (Muhammed Buazizi) kendisine uygulanan baskı ve şiddeti protesto etmek için vücudunu ateşe vermesi ve ardından Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerin yönetimlerini derinden etkileyen bir mecraya dönüşesiyle başladı. Arap Baharı olarak da adlandırılan bu olaylar bazı ülkelerde iktidarları değiştiren, bazı ülkelerde de reform ve anayasal düzenlemelerle demokratik değişimlere neden oldu. Bu ülkeler arasında devinimini tamamlayamayan hatta giderek kronikleşen ve sadece kendisini değil tüm Ortadoğu'yu derinden etkileyen Suriye oldu. 2011'de başlayan olaylar hala önemini korumakta, küresel bir vaka olarak tüm uluslararası aktörlerin (ABD, Rusya, İsrail, Fransa, Türkiye vd.) üzerinde söz hakkı almaya çalıştığı çok boyutlu bir hegemonya savaşına dönüştü. Tamamen demokratik istem ve taleplerle başlayan

barışçıl eylemlere karşı, iktidarın sert ve uzlaşmasız bir tutum göstermesi, süreci geri dönülmez bir hale getirdi. Zaten demografik yapısı heterojen olan ülkenin çatışma potansiyeline yakıt taşıyan dış müdahaleler büyük bir yangın başlattı. Artık çatışmalar ‘Vekalet Savaşı’ olarak boyut değiştirdi. Sonuç olarak bugün Türkiye’yi de derinden etkileyen savaş, her gün yeni acı ve dram öyküleriyle kendini günlük hayatın rutini olarak var ediyor. O halde milyonlarca insanı derinden etkileyen ve kitlesel göç hareketlerine neden olan olaylar zinciri ülkemize nasıl bir etkiye bulundu? Misafirperverliği düstur edinmiş bir ülkenin insanları, zulme uğramış komşu ülkenin halkına hangi duygularla karşılık verdi? İçerisinde birçok karmaşa ve boyut bulunan bu soruların cevabını aramak bu araştırma temelini oluşturuyor. Göç sürecinin başladığı andan günümüze kadar konu üzerine birçok kurum ve akademisyen farklı alanlarda meseleyi derinlemesine irdeledi. Konu birçok bakımdan hâlâ incelenmeye muhtaçtır. Gerek mültecilik statüsünün devamlılığı gerekse de vatandaşlık edinimi açısından Türkiye’nin demografik yapısı ve gelecek tahayyülü bakımından öngöründe bulunup, politika yapıcılarına bakış açısı sunmak zorunludur. Bu çalışmada temel amaç ‘Suriyeliler’ temasının insanlarda uyandırdığı imajı ayrımcılık-dışlayıcılık bağlamında sınıflamaktır. Analiz için gerekli olan veri, Twitter platformunda toplanıp gerekli ön işlemlerden geçirilip ardından ayrımcı-dışlayıcı ifadeler içeren ve içermeyenler olarak ikili (binary) sınıflandırma yapılacaktır. Model oluşturma safhasında son zamanlarda uluslararası literatürde en geçerli sınıflandırma algoritması olarak kullanılan, 2018 yılında Google tarafından geliştirilmiş ve dönüştürücü (transformer) mimarisini kullanan BERT (Bidirectional Encoder Representations for Transformers) modeli kullanılacaktır.

Arkasında çok kapsamlı bir matematik ve derin ağ bulunan BERT modeli; dilden dile çeviri, özet çıkarma ve sınıflama gibi birçok alanda başarılı performans göstermiş kendinden önceki birçok derin öğrenme algoritmaların (CNN, RNN, LSTM vb...) üstesinden gelemediği problemleri aşmıştır. Son günlerde Doğal Dil İşlemede devrim olarak nitelenen ve basında geniş yer bulan, insanların yazdığı metinlere benzer içerik üretmek için üretilen derin öğrenmeli öz bağlanımlı dil modeli (Milliyet, 2021) GPT-3 (Generative Pre-trained Transformer- Üretken Ön İşlemeli Dönüştürücü) modelinin temelini de oluşturur. Sonuç olarak geliştirilen model aracılığıyla bir tweet ya da metnin ayrımcı-dışlayıcı anlam içerip içermediği tespiti amaçlanacaktır.

Teorik metod

Çalışmanın bu kısmı iki bölümden oluşuyor. İlk bölümde Mültecilik kavramı ele alınıp, teorik ve sayısal bilgiler sunulacaktır. İkinci bölümde ise model ve model kullanılan algoritmalar üzerinde durulacaktır.

Tüm cihandaki en kitlesel halk: Mülteciler

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin tanımına göre mülteci; ırkı, tabiiyeti, dini, toplumsal gruba mensubiyeti veya politik fikirleri yüzünden baskıya uğrayan ve ülkesinin dışında bulunan, geri dönemeyen veya korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıslar olarak tanımlanır (UNHCR, 2021). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin 2020 yılının başında yayınladığı rapora göre, tüm Dünya'da kayıt altına alınabilen 80 milyon mülteci bulunuyor. Aynı raporda mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler arasında birinci sırada Türkiye yer alırken, en çok mülteci oluşturan ülke sıralamasında Suriye birinci sırada yer alıyor. Bu anlamda

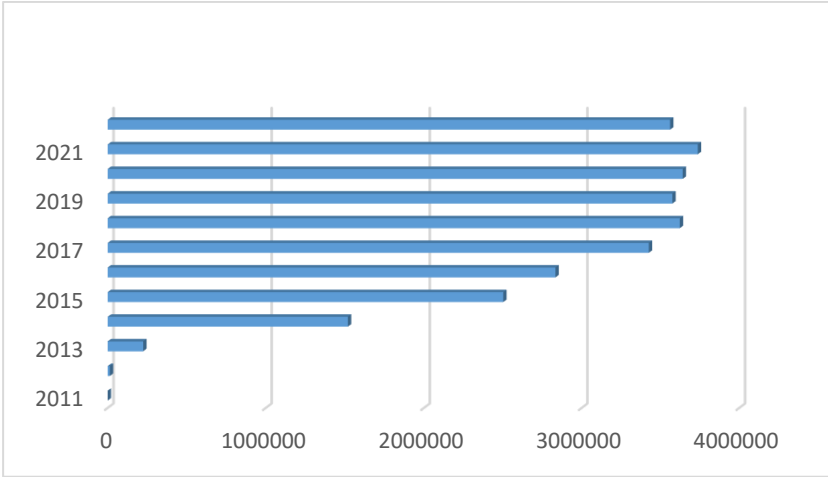
mültecilere karşı geliştirilen ötekileştirici ve dışlayıcı tutumların belirlenmesinde ülkemiz verilerinin uluslararası bir geçerlilik ve güvenilirlik taşıdığı söylenebilir.

Bu çalışmada “Suriyeli Mülteciler” terimi terminolojik olarak, ülkemize zorunlu göç hareketinde bulunarak yerleşen ama mülteci statüsü bulunmayan ancak hukuki statü olarak geçici koruma altındaki Suriye kökenli bireyleri tarif etmektedir. Çalışmada odaklanılan belirleyici faktör, iç kamuoyunun her türlü dış nüfuz hareketini (Suriye, Afganistan, Pakistan ve Afrika ülkeleri) mülteci olarak kabullenerek tutumlarını ona göre oluşturmasıdır. İncilenilen twittlerde hepsi tek bir kavram üzerinde sınıflandırıldığı tespit edilmiştir: Mülteciler. Bu nedenle çalışmanın ilerleyen aşamalarında genel konsept olarak Suriyeli Mülteciler tanımı üzerinden hareket edilecektir.

Suriye iç savaşı ve mülteci hareketliliği

Ülkelerindeki hukuki baskıya, gösteri haklarının olmamasına, işkence ve uzun yargılama süreçlerine ve ekonomik sorunlara karşı örgütlenen Suriye halkı, 2010 yılı Ocak ayında taleplerini duyurmak için eylemlilik süreçlerine başlamıştır. Tamamen barışçıl bir şekilde vücut bulan gösteriler gerek Esad rejimin sert müdahaleleriyle gerekse de dış faktörlerin kışkırtıcı yönlendirmeleriyle çok büyük yıkımlara neden oldu. Sonsuz bir iç savaş sarmalına giren ülkede binlerce can kaybı, milyonlarca yaralanma ve nüfus hareketlikleri yaşandı. Bu göç hareketliliğinin ilk hedef noktasının Türkiye olması kaçınılmazdı. Gerek geniş sınır hattı ortaklığı ve inanç paydaşlığı gerekse de Avrupa varış noktasının güzergahında olması nedeniyle ülkemiz mültecilerin ilk tercihiydi. 2011’de başlayan Suriyeli mülteci hareketinin ilki 29 Nisan 2011’de 252 Suriyelinin Hatay Cilvegözü sınır kapısından geçmesiyle

başladı. İlk gelen Suriyeli mülteciler için Türk Kızılay'ı ve AFAD vasıtasıyla Hatay'da "barınma merkezleri" denilen kamplar kurulmaya başlandı. Bu kamplar yeterli gelmeyince Gaziantep ve Kilis'te çadır ve konteyner kentler inşa edildi (Erdoğan, 2014). Ancak mülteci girişi, sürekliliği ve sayısı tahminlerin çok üzerinde oldu. İlk sene verilerine göre mülteci nüfusu 133 bin iken; üç buçuk yıl içinde bu sayı ise 1 milyon 650 bine ulaştı. Türkiye'de yıllara göre tespit edilen düzensiz göçmen sayısı 2015 yılından önce her yıl ortalama 50.000'leri bulurken Suriye'de yaşanan iç savaşın etkisiyle 2015 yılından itibaren ise her yıl 150.000'lere yükseldi (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). En güncel (gib.gov.tr, 19.12.2022) verilere göre Türkiye'de bulunan mülteci sayısı Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Bu veriler ışığında Süreyi iç savaşı çıkana kadarki süreçte kayıtlı geçici korumaya alınan Suriyeli sayısı 2011 yılı için sıfır, 2012 yılı için ise 14.237 olarak kayıtlanmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda üstel bir artış meydana gelmiş ve 2016 yılı itibarıyla 3 milyondan fazla Suriyeliye geçici koruma hakkı verilmiştir. Türkiye'nin,

kuruluşunun ilk yıllarında deneyimlediği göç olgusuyla gelen insanlara kucak açan kimliği, ilerleyen yıllarda hem ekonomik-sosyal nedenler hem de göçmenlerin tutum ve davranışları nedeniyle yerini öfke ve nefrete bıraktı. Mültecilere yönelik geliştirilen devlet politikalarıyla bu durum düzeltilmeye çalışılsa da halk bazında yansımaları çoğunlukla olumsuz oldu (Karataş,2020:22). İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü tarafından yapılan araştırmada (IstanPol,2021), Suriyelilere karşı hissedilen duygular sıralamasında birinci sırada endişe yer alırken, sonuculuğu nefret hissi almıştır. Ancak yıldan yıla şiddetli öfke hissedenler ve yoğun nefret hissedenler oranı giderek artmış ayrıca yoğun endişe hislerinin yoğun acıma duygusunun önünde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan birçok çalışma, Suriyeli mültecilere yönelik olumlu hislerin giderek nasıl olumsuz seyre döndüğü, buna zemin hazırlayan ekonomik, siyasi ve kültürel faktörleri ve kitle iletişim araçlarında üretilen ayrımcı ve dışlayıcı tutumları incelemiştir (Akbulut, 2020). “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri” başlıklı bir çalışmada (Orhan ve Gündoğar, 2015) ekonomik, toplumsal ve siyasi-güvenlik gibi açılardan, göçün yarattığı etkiler sosyal medya verileri aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmada “mültecilerle yerli halk arasında kültür, dil ve yaşam tarzı farklılıklarının uyumu güçleştirdiği, demografik yapının değiştiği, çocuk işçiliğinin yaygınlaştığı, çarpık yapılaşmanın arttığı, Suriyelilerin yaşam koşulları ve eğitimsizliği nedeniyle suç oranlarındaki artış başta olmak üzere bazı sosyal sorunları beraberinde getirdiği, Suriyeli gelinlerden kaynaklanan boşanmaların arttığı ve ucuz işçiliğin arttığı” gibi görüşlerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Erdoğan (2014) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların %72,5’i Suriyeli çocukların eğitimi konusuna olumlu baktığı, %70,8’inin Suriyeliler kaynaklı ekonominin zarar gördüğü, %62,3’nün Suriyelilerin güvenlik

riski oluşturduğu, %47,4'ü sürekli çalışma iznine karşı çıktığı, %84,5'i vatandaşlık verilmesini onaylamadığı, yarısının Suriyelilerin ülkelerine dönmesi gerektiği ve de %66,9'luk bir kesimin de Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlayamayacağı görüşünü belirtmiştir. Ayrıca Suriyeliler yüzünden işsiz kalma kaygısının yüksek olduğu ve bu nedenlerden dolayı Suriyelileri ötekileştiren bir bakış açısının yaygın olduğu tespiti yapılmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

Suriyelilerin ülkelerine geri dönme ihtimalinin belirsizliği de “biz” ve “öteki” sınıflandırmasını meşrulaştırmaktadır. Öte yandan bakıldığında, göç koşulları, yeni yerleşim yerine oryantasyon ve yaşam şartları mültecilerin güvenliğini tehlikeye atıyor (Bozdağ, 2021). Ülkelerinde yaşadıkları mezalimden kaçarak başka topraklarda umut arayan ve neredeyse yeni bir yaşam serüvenine atılan bu kişiler ikinci kez çetin bir mücadeleyle karşı karşıya geliyor: Ötekileştirme ve Ayrımcılık. Karar ve yetki mekanizmasında hiçbir söz hakkı olmayan halklar, savaşların da en büyük kurbanı oluyor. On yılı aşan mültecilik durumu artık kendini kalıcı bir forma dönüştürmüş durumda. 2019 yılı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına hak kazanan 79 bin 820 kişi bulunuyor (Sözcü, 2021). Ayrıca birçok Suriyeli işletmeci ülkemizde küçük ölçeklide olsa üretimde yer alıp ve istihdam sağlıyor. Dört milyona yakın bu kitlenin çoğunluğunun kalıcı olacağı göz önüne alındığında, sorunun çözümüne dair politika geliştirmek ve çok boyutlu analiz yapmak ülkemiz için ertelenemez bir görev olarak önümüzde duruyor. Bunun için geç kalındığı eleştirisini yapmak doğru olacaktır. Mülteci dalgasının başladığı günlerde bu projeksiyonla politikalar oluşturulsaydı, yukarıda belirtilen toplumsal öfke ve şiddet sarmalı durdurulur

ya da süreç daha yumuşak geçişlerle idare edilebilirdi. Bu çalışma da bu amaçla gerçekleştirilmiş olup, mültecilere yönelik ayrımcı-ötekileştirici duyguları saptama hedefi amaçlandı. Geniş bir veri setiyle eğitilecek olan derin ağ, ayrımcı ve ötekileştirici ifadeler içeren metinleri algılayacak, tutumların zamansal değişimlerini ve uygulanacak politikaların yansımaları değerlendirme açısından önemli dönüşler sağlayacaktır.

Metin İşlemede BERT Model ile sınıflandırma

Metin (text) sınıflandırması, Doğal Dil İşleme (NLP)'de kullanılan en popüler yöntemlerden biridir (Munika vd.,2019). Buradaki temel amaç, belirli bir metin dizisine önceden tanımlanmış kategoriler atamaktır (Sun vd.,2019). Son yıllarda bu alan daha hızlı gelişti ve iki ana tekniğin birleşimi sayesinde giderek daha başarılı hale geldi. Bunlar; kelime gömme (word embedding) ve derin öğrenme tabanlı modellerdir (Pota vd.,2021).

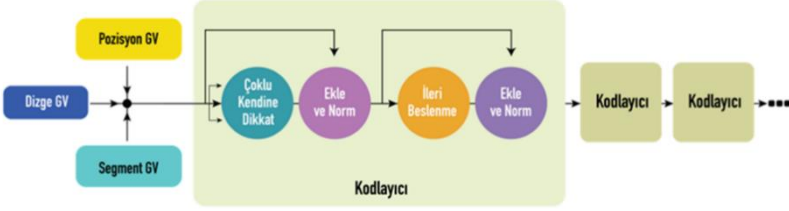
Derin Sinir Ağları, giriş ve çıkış arasında çoklu gizli katmanlar sunan ve nöronların topolojisine ve bağlantılarına bağlı olarak çok sayıda farklı mimaride bulunan Yapay Sinir Ağlarıdır (Yadav/ Vishwakarma,2020 NLP'deki metin sınıflandırma, dil modelleme, makine çevirisi gibi görevlerin çoğu, dizi modelleme (sequence modeling) görevlerinden oluşur. Geleneksel makine öğrenimi modelleri ve sinir ağları, kelime merkezli işlem yaptığı için metinde bulunan sıralı bilgileri yakalayamaz. Bu nedenle, araştırmacılar tekrarlayan sinir ağlarını (RNN ve LSTM) geliştirdi. Bu mimariler metinde bulunan sıralı bilgileri modeller. Bununla birlikte, bu yapıların da sorunları vardır. Önemli bir sorun, RNN'lerin paralelleştirilememeleridir, çünkü her seferinde bir girdi

almaktadırlar. 2018'de Google OPEN AI ekibi tarafından yayınlanan “Attention is All You Need” makalesi yeni bir devrimin işaret fişegi olan Dönüştürücüler (Transformers) modelini tanıtarak NLP'de çığır açtı (Vaswani vd.,2017).

Dönüştürücüler (Transformatörler)

Transformatörler, her katmanında birden fazla dikkat ögesi içeren ve çoklu katmanlardan oluşan yapılardır (Clark vd.,2019). NLP'de Transformatörler, uzun menzilli bağımlılıkları kolaylıkla ele alabilmelerinin yanında diziden diziye görevleri çözmeyi amaçlayan bir mimariye de sahiptir. Transformatörün arkasındaki fikir, giriş ve çıkış arasındaki bağımlılıkları dikkatle (attention) ve yineleme (recurrence) ile tamamen ele almaktır. Transformatör tabanlı modelleri kullanmanın birçok avantajı vardır, ancak en önemlileri şu şekilde sıralanabilir. İlk fayda, bu modeller, bir giriş dizisini belirteç olarak işlemezler, bunun yerine tüm diziyi tek seferde girdi olarak alırlar. Geleneksel sıralı veya tekrarlayan modellerin aksine, dikkat mimarisi tüm girdi dizisini bir kerede işler. Bu, RNN tabanlı modellere göre büyük bir gelişmedir. Başka bir fayda ise; bu modelleri önceden eğitmek için etiketlenmiş verilere ihtiyaç bulunmamasıdır. Bu, transformatör tabanlı bir modeli eğitmek için çok büyük miktarda etiketlenmemiş metin verisi sağlanması gerektiği anlamına gelir. Bu eğitilmiş modeller, metin sınıflandırması, adlandırılmış varlık tanıma, metin oluşturma gibi NLP görevleri için kullanılır. BERT ve GPT-3 en popüler transformatör tabanlı modellerdir. Bidirectional Encoder Representations for Transformers (Transformatörlerden Çift Yönlü Kodlayıcı Temsilleri) ifadesinin kısaltması olan BERT; çift yönlü, hem sol hem de sağ bağlamda ortak koşullandırma yoluyla

etiketlenmemiş metinden derin çift yönlü temsilleri önceden eğitmek için tasarlanmıştır.

Şekil 2. Dönüştürücü Model Mimarisi

Şekil 2’de görüldüğü gibi, BERT’in ilk katmanı, girdi olarak dizge (token), pozisyon (positional) ve segment gömme (embedding) vektörlerinin bir kombinasyonundan oluşur (Rogers vd., 2021). Bunlardan ilki; girdi cümlesinin sayısal temsilini, ikincisi dizgelerin cümlede bulunduğu konumu ve sonuncusu ise dizgenin hangi cümlede olduğunu belirtir. İlk süreç bu üç vektörün toplanarak kodlayıcılara gönderilmesiyle başlar. Böyle kapsamlı bir gömme şeması, model için birçok yararlı bilgi içerir. Bu ön işleme adımları kombinasyonları, BERT’i çok yönlü hale getirir. Böylece, modelin mimarisinde büyük bir değişiklik yapılmadan eğitmek kolaylaşır (Kaggle,2021). Her Transformer bütünleşik bir ikili yapıya sahip olan Otokodlayıcılardan (Encoder- Decoder) oluşur. Bunlar denetimsiz bir şekilde eğitilen, verinin kodlanmış gösterimini öğrenip daha sonra bu kodlanmış gösterimden girdi verisini mümkün olan en yakın şekilde üreten yapay sinir ağlarıdır. Encoder ve Decoder blokları aslında birbirinin üzerine yığılmış birden çok özdeş kodlayıcı ve kod çözücüdür. Hem kodlayıcı yığını hem de kod çözücü yığını aynı sayıda birime sahiptir. Her bir kodlayıcı (Encoder) bloğunda bir tane Çoklu Dikkat Ağı (Multi-Head Attention) ardından da İleri Beslemeli (Feed

Forward) Sinir Ağı katmanı bulunur. Kod çözücüde (Decoder) ise buna ek olarak ekstra bir Maskelenmiş Çoklu Dikkat Yapısı (Masked Multi-Head Attention) bulunur (Hua,2019:137). Çoklu dikkat yapısı, modelin farklı konumlardaki farklı temsili alt uzaylarından gelen bilgileri ortaklaştırarak ağa katılımını sağlar (Vaswani vd.,2017). Bu katmanlar “Ekleme&Normalize” (Add & Norm) ile gösterilen kutularla birbirine bağlanırlar. “Add” kısmı artık (Residual) bir bağlantı olduğunu gösterir ve bu da gradyanın yok olmasını engeller. Norm kısmı ise katmanın normalizasyonunu belirtir. Kodlayıcı ve kod çözücü birimlerinin sayısı bir hiper parametredir. Bu çalışmada 6 adet Encoder, Decoder yapısı kullanılacaktır. Uygulamaya geçmeden önce Dikkat (Attention) yapısının önemi üzerine durmakta fayda olacaktır.

Dikkat Yapısı nedir?

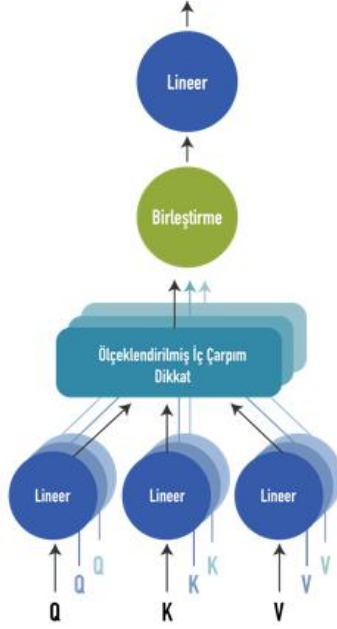
Dikkat, bir sorguyu (Query), bir dizi anahtar-değer (Keys-Values) çiftini ve çıktının tümünü belirli ağırlıklar doğrultusunda vektörel bir sonuca dönüştürme işlemi olarak tanımlanabilir. Dikkat ağırlıkları (Attention weights), mevcut dizge için bir sonraki temsili üretirken diğer tüm dizgelerin ne kadar "önemli" olduğunu belirleyen bir yönelim olarak görülebilir. Tahmin edilecek ve bağlam hakkında fikir veren kelimelere sorgu (Q), önceki tahminler için kullanılan şu anki kelime ile ilgili bilgi taşıyan etiketler anahtar (K) ve kelimelerin içeriklerini temsil eden yapılar ise değer (V) olarak adlandırılır. Dikkat fonksiyonunu bir matris halinde paketlenmiş bir dizi sorgu üzerinde aynı anda hesaplanır ve eş zamanlı olarak anahtar ve değer yapılarıyla bütünleştirilir. Sonuç matrisi şu şekilde hesaplanır;

$$Dikkat(Q, V, K) = Softmax\left(\frac{QK^T}{\sqrt{d^k}}\right)V \quad (1)$$

İç çarpımda ölçeklendirme yapmak için notasyonda $\frac{1}{\sqrt{d^k}}$ düzeltilmesi kullanılır. d^k ; anahtar vektörünün boyutunu ifade eder. Öz dikkat yapısı her boyut için ayrı hesaplamalar yapar. Bununla birlikte, Çoklu Dikkat yapısı kullanılarak, modelin farklı konumlardaki farklı temsil alt uzaylarından gelen bilgiler iç çarpım (dot product) aracılığıyla final değeri oluşturulur. Tek bir dikkat başlığı ile ortalama alma bunu verimli bir şekilde sağlayamaz. Böylece modelin farklı pozisyonlara odaklanma yeteneği genişler.

$$başlık_i = dikkat(QW_i^Q, KW_i^K, VW_i^V) \text{ iken} \quad (2)$$

$$\text{Çoklu Dikkat}(Q, V, K) = \text{İç Çarpım}(başlık_1, \dots, başlık_d)W^0 \quad (3)$$

Şekil 3. Çoklu Dikkat Yapısı

Önceden eğitilmiş modeller ve transfer öğrenme

Modern NLP sistemlerinin önemli bir bileşeni olarak önceden eğitilmiş (pre-trained) kelime gömme tekniği, sıfırdan öğrenilen yerleştirmelere göre önemli iyileştirmeler sunar. Cümle gömmeleri veya paragraf gömmeleri gibi sözcük gömmelerinin genelleştirilmesi de alt modellerde özellik olarak kullanılır. Transfer öğrenimi, büyük bir veri kümesi üzerinde eğitilmiş bir derin öğrenme modelinin başka bir veri kümesinde benzer görevleri gerçekleştirmek için kullanıldığı bir tekniktir. Böyle bir derin öğrenme modeline önceden eğitilmiş bir model denir (AnalyticsVidhya,2021). Son zamanlarda, büyük miktarda etiketlenmemiş veri içeren büyük bir ağ üzerinde dil modellerini önceden eğitme ve alt görevlerinde (downstream)

ince ayar(fine-tuning) yapma yöntemi, birçok doğal dil anlama görevinde bir atılım yaptı (Sun vd.,2019). Bir metin dizisi durumunda, bir RNN veya LSTM, girdi olarak her seferinde bir dizge (token) alır. Böyle bir modeli büyük bir veri kümesi üzerinde eğitmek çok zaman gerektirir. Bu nedenle, NLP'de transfer öğrenmeye duyulan ihtiyaç tüm zamanların en yüksek seviyesindedir. Sonuç olarak, önceden eğitilmiş BERT modeline, çok çeşitli NLP görevleri için son teknoloji modeller oluşturmak üzere yalnızca bir ek çıktı katmanı ile ince ayar yapılabilir (Wang vd.,2020).

Ön eğitim ve ince ayar iş akışı, BERT'in çok önemli bir parçasıdır. İlkinden görevden bağımsız bilgi sağlaması, ikincisinden ise modele eldeki görev için faydalı temsiller oluşturması beklenir (Rogers vd.,2021) BERT modeli ilerleyen aşamalarda kullanım amaçlarına göre birçok çalışmada revize edildi ya da geliştirildi. Bunlara örnek olarak; mBERT (Nozza vd.,2021), RoBERTa (Delobelle vd.,2021), FlauBERT (Le vd.,2021), ALBERT (Lan vd.,2020), vb... verilebilir. BERT modelinin sözcüklerin kullanıldıkları bağlamı temsil etmekte daha başarılı olduğu söylenebilir (Öztürk vd.,2020). Bu çalışmada, Transformers kütüphanesi yardımıyla metin sınıflandırması yapmak için bir BERT modeline ince ayar (fine-tuning) işlemi yapılacaktır. Bunun için Python programlama dili uygulaması olan PyTorch kullanılacaktır.

Uygulama

BERT, Wikipedia'nın tamamı (250 milyon kelime) ve Kitap Derleme (800 milyon kelime) dahil olmak üzere geniş bir etiketlenmemiş metin topluluğu üzerinde önceden eğitilmiştir. Bu işleyiş, BERT'in başarısının ardındaki sihrin yarısıdır. Bunun

nedeni, model büyük bir metin yığını üzerinde eğitilirken, dilin nasıl çalıştığına dair daha derin ve yapısal ilişkileri kavramasıdır. Bu bilgi, hemen hemen her NLP görevi için yararlı olan İsviçre çakısı gibidir (Devlin vd.,2019), Literatürde BERT model üzerinden Twitter verileri kullanan birçok çalışma mevcuttur. Olağandışı olaylar üzerine atılan tweetlerin gerçek ve gerçek dışı olarak sınıflandırılmasında BERT modeli kullanılmıştır (Sevli/Kemaloğlu,2021), Bir başka çalışmada BERT'in çok dilli modeliyle, Türkçeden İngilizceye çevrilmiş metinlerin BERT'in ana modeli performansları karşılaştırılmıştır (Acikalın vd.,2020), Online reklam platformlarından elde edilen reklam metinlerinin sektör bazlı olarak sınıflandırılması yapılmıştır(Özdil vd.,2021), Bir başka çalışmada, anlamlı bir diyalog akışı üretebilecek bir chatbot uygulaması geliştirmek için etiketleme aşamasında birçok algoritma denenmiş, sonuç olarak BERT modelinin en yüksek skoru oluşturduğu saptanmıştır (Ozan/Taşar,2021). Google Play uygulaması üzerinde Türkçe yapılan yaklaşık iki milyon yorum 1-5 arası puanlandırılarak model geliştirilmiştir (Sığırcı vd.,2020). Türkçe metinlerde ironi tespiti için yapılan ve birçok sinirsel yöntemlerin incelendiği çalışmada BERT modeli en başarılısı olarak belirlenmiştir (Cemek vd.,2020).

BERT'in iki farklı parametreye sahip modelleri vardır. İlki 12 katman, 768 gizli boyut ve 12 dikkat noktasına sahip ve 110 milyon parametreden oluşan orta ölçekli model, diğeri ise 24 katman, 1024 gizli boyut ve 16 dikkat noktasından oluşan ve 340 milyon parametreye sahip olan büyük ölçekli modeldir. Tahmin edileceği gibi böyle büyük boyutlardaki modellerin eğitilmesi çok zor olacağı ve bol vakit alacağı için, modellerin doğrudan eğitimi yerine, önceden eğitilmiş modellere ekstra

katman eklenerek bu katmanı, amaçlanan görev için etiketli veriyle eğitilmesi sağlanır.

Analiz

Bu çalışmada yaklaşık 35GB'lık oldukça büyük bir Türkçe dokümanla önceden eğitilmiş olan BERT-BASE-TURKISH-UNCASED modeli (Schweter,2020) kullanıldı. Model Türkçe dilinde NLP alanında yapılan çalışmalarda başarı ile kullanılmıştır. Analiz için gerekli olan veri, Twitter platformundan toplanıp gerekli ön işlemlerden geçirilip ardından ayrımcı-dışlayıcı ifadeler içeren ve içermeyenler olarak ikili (binary) sınıflandırıldı. Sonuç olarak 2264 tweetin %85'i eğitim, %15'i de test setinde kullanıldı. Eğitim setiyle yapılan ince ayar işleminden sonra model teste tabii tutularak tahmin gücü hesaplandı.

Modelde epoch sayısı 12 olarak atandı. Diğer doğal dil işleme modelleriyle karşılaştırıldığında BERT modelinin eğitim süreci daha uzun sürmektedir. Bunun için çalışma bulut ortamında Google Colaboratory (Colab) üzerinden yapıldı. Colab ile ücretsiz Tesla K80 GPU üzerinden Keras, Tensorflow ve PyTorch kullanarak derin öğrenme uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Modelin çalışma süresi 123 dakika sürdü. Eğitim setinin son epochtaki kayıp oranı 0,5682 ve doğruluk oranı 0,8562 olarak hesaplandı. Modelin test seti üzerindeki doğruluk oranı ise 0,81 bulundu.

Örnek Olay İncelemesi

Bu aşamada Türkiye gündemindeki mülteciler konulu haberler üzerinden atılan tweetler modelimiz tarafından incelenecek ve değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bunun için biri olumlu

diğeri olumsuz iki haber seçilecek ve bu olayların olduğu gün ve öncesi yapılan yorumları karşılaştırılacaktır.

Olay 1: 30 Ekim 2021 tarihinde gerçekleşen olayda Suriyeli bir çocuk gasp edilerek öldürüldü. Ayrıntılar Şekil 4'te sunulmuştur.

Fotoğraf: AA/Arşiv

Ankara'nın Altındağ ilçesinde, iki gün önce kaybolan Suriyeli Muhammed Hattabi (11), boş bir gecekondunun içinde öldürülmüş halde bulundu.

Gecekonduda bir oğlan çocuğunun hareketsiz yattığını gören yurtaşlar, polise haber verdi. Yapılan incelemelerde çocuğun başının taşla ezildiği tespit edildi.

Çocuğun üzerinden cüzdan ve kimlik çıkmaması üzerine polis ekipleri, daha önce kayıp bildiriminde bulunan Suriyeli aileyi olay yerine getirdi.

Cesedin başına gelen karı- koca, çocuğun, kaybolan oğulları Muhammed Hattabi olduğunu teşhis etti. Hattabi'nin bedeni olay yerindeki incelemenin ardından otopsi yapılmak üzere Adli Tıp Kurumu Morgu'na kaldırıldı.

Olay 2: Olay 1 ile aynı lokasyonda 11 Ağustos 2021 tarihinde gerçekleşen olayda ise 18 yaşındaki bir Türk genci Suriyeliler tarafından öldürüldü. Ayrıntılar Şekil 5'te sunulmuştur.

Ankara'nın Altındağ ilçesinde dün Suriyeliler ile yaşanan gerginlik sonucu bıçaklanan 18 yaşındaki Emirhan Yalçın'ın hayatını kaybetmesiyle başlayan olaylar büyüdü. Polis ekipleri sokağa dökülen öfkeli kalabalığı evlerine dönmeleri konusunda ikna etmeye çalışırken bir grup ise Suriyelilerin dükkanlarına saldırdı.

Ankara'nın Altındağ ilçesinde 18 yaşındaki Emirhan Yalçın'ın yabancı uyruklu grup ile çıkan kavgada bıçaklanmasının ardından mahalle sakinleri sokağa dökülmüş ve gergin anlar yaşanmıştı. Polisin vatandaşları zorlukla sakinleştirdiği olaylar bugün de devam ediyor. Ağır yaralanan Emirhan Yalçın'ın tedavi gördüğü hastanede hayatını kaybetmesinin haberini alan vatandaşlar, tekrar sokağa döküldü.

MAHALLE SAKİNLERİ SOKAĞA DÖKÜLDÜ

Polis ekipleri Altındağ'da vatandaşları evlerine dönmeleri konusunda ikna etmeye uğraşırken bir yandan da mahalle sakinleri sokaklarda devrile atmaya devam ediyor.

Şekil5. Haber 2 (<https://www.nrdhaber.com/haber-son-dakika...suriyeliler-turk-gencini-bicaklayarak-oldurdu-ankara-karisti-9835.html>)

Türkiye de geniş yankı uyandıran bu iki olaya dair sosyal medyada birçok yorum yapılmış ve tepki oluşmuştur. Bu yorumlar üzerinden modelimiz ayrımcı-ötekileştirici metinleri sınıflamıştır. Olaylara verilen tepkilerin duyarlılığını ölçmek için bir önceki günün analizleri de hesaba katılarak değerlendirme yapıldı. Model tarafından yapılan sınıflandırma ve sonuçları Tablo1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Analiz Sonuçları

	Olay 1				Olay 2			
	Haber Öncesi		Haber Sonrası		Haber Öncesi		Haber Sonrası	
	Ötekileştirme-Dışlayıcılık							
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Twit Sayısı	86	12	180	78	92	14	375	22
Yüzde	88%	12%	70%	30%	87%	13%	94%	6%
Toplam	98		258		106		397	

Analizde kullanılan tweetler gerekli ön işleme ve ayıklama işlemleri yapıldıktan sonra modele sokuldu. Olay 1 öncesi gün yapılan analizde 98 tweet yayınlanmış bunların %88'i mülteciler üzerine olumsuz görüş belirtirken % 12'si olumlu ya da tarafsız görüş beyan etmiştir. Suriyeli çocuğun ölümü haberi sonrası atılan tweet sayısı bir önceki güne oranla yaklaşık iki kat kadar artmış ve olumsuz görüş oranı azalmış (%70), olumlu ve tarafsız görüş oranı (%30) artmıştır. Olay 2 için ise tam tersi bir yönelim oluşmuş, gerek atılan tweet oranı gerekse de mülteciler üzerine beyan edilen ötekileştirici-dışlayıcı dil kullanımı yüzdesi (% 94) artmıştır. Buna ek olarak, metinlerde en sık kullanılan kelimelerin frekans temsilini görselleyen Kelime Bulutu (Word Cloud) uygulaması gerçekleştirildi. Ancak öne çıkan kelimelerin

çoğu argo ve galiz ifadeler içerdiğinden çalışmada yer alması uygun görölmedi.

SONUÇ

Bulunduğu coğrafi konum nedeniyle tarihin her döneminde geçiş noktası olarak kullanılan Türkiye son yıllarda Avrupa'ya giriş kapısı olarak mülteciler için uğrak bir yer oldu. Doğu ve Batı arasında köprü vazifesi gören ülke, savaş ve kaosla özdeşleşen Ortadoğu ve Ön Asya ülke vatandaşlarının kaçış rotasının ilk tercihi olarak tercih edilmektedir. Özellikle yönetsel ve ideolojik değişim taleplerinin halklar nezdinde vücut bulduğu Arap Baharı isyanı ve de son zamanlarda kitlesel göç hareketlerine neden olan Taliban'ın Afganistan'da iktidarı yeniden ele alması milyonları aşan göçmen nüfusunun ülkemize akmasına neden oldu. Sayıları milyonları aşan ve geçici olmaktan çok kalıcı bir yaşam eğilimi gösteren insanlar, olumlu ya da olumsuz bir şekilde Türk halkıyla etkileşim içerisine girmiş, kimi zaman ülke gündeminde önemli bir yer işgal etmiştir. Sürecin başında gerek inançsal ortaklık gerekse de tarihsel geçmişin verdiği kader birliği Türk halkında göçmenlere karşı misafirperver bir tutum sergilenmesine neden olmuştur. Ancak artan mülteci nüfusu, adli vaka sayısı, iş gücü rekabeti ve birçok neden toplumsal gerilmelere yol açmıştır. Bu gerilmelere karşı tepki geliştiren mülteciler ise kendilerine yeni yaşam alanları ve örgütlenme modelleri oluşturarak savunma mekanizması geliştirmiştir. Bu durum iki kamp arasında kronikleşen problemlere yol açmıştır. Özellikle yaşanan bazı yerel olaylar sosyal medya vasıtasıyla ülke sathında toplumsal linç vakalarına dönüşmüştür. Yapılan birçok çalışma ve analiz durumun giderek toplumsal fay

hattında yeni kırımlara yol açacağına işaret etmektedir (Akdeniz,2018).

Bu çalışmada mülteciler özelinde ‘Suriyeliler’ temasının insanlarda uyandırdığı imajı ayrımcılık-ötekileştirme bağlamında sınıflandırılması amaçlandı. Analiz için gerekli olan veri, Twitter platformunda toplanıp gerekli önışlemlerden geçirilip ardından ayrımcı-dışlayıcı ifadeler içeren ve içermeyenler olarak ikili (binary) sınıflandırıldı. Model oluşturma safhasında dönüştürücü (transformer) mimarisini kullanan BERT modeli kullanıldı. Modele Transfer Öğrenme yöntemi uygulanarak ince ayar işlemleri yapıldı. Bu yöntem modelin eğitimi sürecinde büyük zaman tasarrufuna ve örneklem hacmi kazancına neden oldu. Sonuç olarak oluşturduğumuz modelin sınıflama tahmin başarısı %81 olarak test edildi.

Analizin ikinci aşamasında modelin iki farklı örnek olay üzerinden işlenmesi sağlandı. Olay 1 ve Olay 2 olarak isimlendirdiğimiz örneklerin ülke gündeminde nasıl bir tepki uyandırdığı Twitter verileri üzerinden analiz edildi. Bu örnekler seçilirken iki zıt durumun karşılaştırılması hedeflendi. İlk olay Suriyeli bir çocuğun faili meçhul bir şekilde öldürülmesi üzerine oluşan tepkileri ölçerken, ikinci olay ise bir Türk gencinin Suriyeliler tarafından öldürülmesi üzerine gelişen tepkileri ölçtü. Bu iki olayın ülke kamuoyunda oluşturduğu duygu-tepki oluşumunu analiz ederken tutum değişimini belirlemek adına bir önceki gün atılan aynı gündemli twitlerde baz alındı. İki olay üzerinden yapılan analiz üzerinden şu sonuçlara ulaşıldı;

- Sürecin olağan olduğu dönemlerde bile atılan tweetlerde ötekileştirici-dışlayıcı ifade oranları çok yüksek (%80’ler civarı) olarak belirlendi. Bu durum bile

toplumda oluşan mülteci karşıtlığının ne kadar tehlikeli bir düzeye ulaştığını gösteriyor.

- Olay1, gerek bir çocuk mağduriyeti gerekse de vahşice işlenen bir cinayet vakası olması nedeniyle insani değerlere sahip kişiler için kabul edilemez bir durum ihtiva eder. Olay1'deki önceki gün yapılan analizde %12 olan olumlu dil haber sonrası %30'a kadar yükselmiştir. Bununla birlikte olumsuz görüş belirtme oranının %70 olarak ortaya çıkması ön yargılarda esnek olmayan bir yapının olduğunu işaret ediyor.
- Olay2 ise ilk örneğin tersine Suriyeliler tarafından gerçekleştirilen bir mağduriyeti temel aldı. Tahmin edileceği gibi olumsuz enerjiye güç sağlayacak bu vaka anında sosyal medya da bir infial etkisi yarattı. Haber öncesi %87 olan olumsuz twitler 7 puan artmış, olumlu görüş oranı ise %6 olarak belirlendi. Ek olarak önceki günle karşılaştırıldığında atılan tweet oranı 4 kat olmuştur. Bu oran mültecilere bakış konusunda Türk kamuoyunun ne kadar hassas ve duyarlı olduğunu işaret ediyor.
- Her iki olay birlikte değerlendirildiğinde, ülke halkının mülteciler üzerinde büyük oranda ayrımcı-ötekileştirici tutum geliştirdiği saptandı. Öyle ki bu refleksif tutum temel bir insan mağduriyeti (Olay1) üzerinde bile kendini baskın bir şekilde ortaya koydu. Hatta bazı tweetlerde mağdur çocuğu savunan kişilere karşı hakarete varan tepkiler olduğu gözlemlendi. Diğer dikkate değer veri ise Olay2 üzerinden verilen tepkilerin

artış oranıdır. Olay2 esnasında atılan tweetlerin yoğunluğu önceki güne oranla dikkate değer bir şekilde artmıştır. Ayrıca Olay2'ye karşı geliştirilen olumlu görüşler daha çok sakinleştirici ve ılımlı tutumlar olarak belirlendi. Ancak bu görüşlerin bile şiddetli karşı tepkilere maruz kaldığı gözlemlendi.

Tüm değerlendirmeler ışığında ülkemizde mültecilere karşı oluşan tutum ve davranışların insani değerler açısından kaygı verici düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Maalesef bu olumsuz tutumların zaman geçtikçe hem nitel hem de nicel olarak arttığı da ortaya çıkmıştır. Komşu ve Ortadoğu ülkelerinin durumları tahlil edildiğinde savaş koşullarının yerini barış ve istikrara bırakmasının çok yakın olmadığı gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bunun diğer anlamı gerek ülkemizdeki mültecilerin gerekse de üzerine eklenecek yenilerinin uzun süre ülkemizde konaklamaları kaçınılmaz olacaktır. Politika yapıcılarının durumun giderek kronikleşmesinin önüne geçmesi ve de oluşan kamplaşmayı ortadan kaldırması acil önem arz ediyor. Dolayısıyla insanlarda oluşan 'Suriyeli mültecileri geri gönderme' algısının, 'mültecilerle bir arada yaşamak' sürecine doğru evrilmesi en doğru yol olacaktır. Oluşturduğumuz model buna hizmet etmek açısından bir ilk olma özelliği taşıyabilir. Daha kesin ve hassas bir model için örneklem sayısı, konu ve kapsam genişliği arttırmak yerinde olacaktır.

Kaynaklar

Acikalin, U.U., Bardak, B., Kutlu, M. (2021). BERT Modeli ile Türkçe Duygu Analizi. <http://earsiv.etu.edu.tr:80/xmlui/handle/20.500.11851/4264>.

- Akbulut, E. (2020). Misafirlikten Ötekiliğe Suriyeli Mülteciler ve İnsan Hakları: Sultanbeyli Örneği, Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Akdeniz, E. Suriyeliler Geri Döner Mi? Evrensel Gazetesi *erişim tarihi: 18.06.2021*
- Bozdağ, F. (2021). Covid-19'un Suriyeli Mülteciler Üzerindeki Etkileri. *Eff Covid-19 Syr Refug*, 1, 701-722.
- Cemek, Y., Cidecio, C., Öztürk, AU., Çekinel, RF., Karagöz, P. (2020). Investigating The Neural Models For Irony Detection On Turkish Informal Texts . 28th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU), 1-4.
- Clark, K., Khandelwal, U., Levy, O., Manning, C.D. (2019). What does Bert Look at? an Analysis of BERT's attention . *ArXiv190604341 Cs. 1. http://arxiv.org/abs/1906.04341*.
- Delobelle, P., Winters, T., Berendt, B. (2021). RoBERT: a Dutch RoBERTa-based Language Model *http://arxiv.org/abs/2001.06286* .
- Devlin, J., Chang, MW., Lee, K., Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. *http://arxiv.org/abs/1810.04805* .
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması, İstanbul Bilgi Üniv.Yayınları.
- Hua, Y. (2019). Understanding BERT Performance in Propaganda Analysis Proc Second Workshop Nat Lang Process Internet Freedom Censorsh Disinformation Propag, 135-138, *Published online 2019, doi:10.18653/v1/D19-5019*.
- Karataş, İ. (2020). Türkiye'nin Vatandaşlık Politikalarının Öteki Algısındaki Rolünü Suriyeli Mülteciler Üzerinden Düşünmek, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sos Bilim Dergisi, 50, 17-42.

- Lan, Z., Chen, M., Goodman, S., Gimpel, K., Sharma, P., Soricut, R. (2020). ALBERT: A Lite BERT for Self-Supervised Learning Of Language Representations. <http://arxiv.org/abs/1909>.
- Le, H., Vial, L., Frej, J (2020). FlauBERT: Unsupervised Language Model Pre-Training for French <http://arxiv.org/abs/1912.05372>.
- Munikaş, M., Shakya, S., Shrestha, A (2019). Fine-grained Sentiment Classification Using BERT. Artificial Intelligence for Transforming Business and Society (AITB), 1, 1-5.
- Nozza, D., Bianchi, F., Hovy D. (2020). What the [MASK]? Making Sense of Language-Specific BERT Models. <http://arxiv.org/abs/2001.06286>.
- Orhan, O. ve Gündoğar, S.S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdlr Vakfı, İstanbul.
- Ozan, ř. ve Taşar, D.E. (2021). Auto-tagging of Short Conversational Sentences Using Natural Language Processing Methods. <http://arxiv.org/abs/2106.04959>.
- Özdil, U., Arslan, B., Taşar, D.E., Polat, G., Ozan, ř. (2021). Ad Text Classification with Transformer-based Natural Language Processing Methods. <http://arxiv.org/abs/>.
- Öztürk, H., Değirmenci, A., Güngör, O., Uskudarlı, S. (2020). The Role of Contextual Word Embeddings in Correcting The 'De., Da' Clitic Errors in Turkish . In: 2020 28th Signal Processing And Communications Applications Conference (SIU). Gaziantep-Türkiye, 1-4.
- Pota, M., Ventura, M., Catelli, R., Esposito, M. (2021). An effective BERT-Based Pipeline For Twitter Sentiment Analysis: A Case Study in Italian. *Sensors*, 21(1), 1-21.

- Rogers, A., Kovaleva, O., Rumshisky A. (2021). A primer in BERTology: What We Know About How BERT Works Trans Assoc Comput Linguist, 8, 842-866.
- Sevli, O., Kemalöglu, N (2021). Olağandışı Olaylar Hakkındaki Tweet'lerin Gerçek ve Gerçek Dışı Olarak Google BERT Modeli ile Sınıflandırılması, Veri Bilimi, 4(1), 31-37.
- Schweter, S. (2020). BERTurk - BERT Models for Turkish. Zenodo, doi:10.5281., zenodo.3770924
- Sığırcı, İO., Özgür, H., Oluk, A., et al. (2020). Sentiment Analysis of Turkish Reviews On Google Play Store, 5th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK), 314-315.
- Sun, C., Qiu, X., XuYi, Huang X. (2019). How to Fine-tune BERT for Text Classification? In: Sun M, Huang X, Ji H, Liu Z, Liu Y, eds. Chinese Computational Linguistics. Lecture Notes in Computer Science. Springer International Publishing; 2019:194-206. doi:10.1007., 978-3-030-32381-3_16.
- Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar N. (2017). Attention is All You Need . Published Online December 5, <http://arxiv.org/abs/1706.03762>.
- Wang, T., Lu, K., Chow, KP., Zhu, Q. (2020). COVID-19 Sensing: Negative Sentiment Analysis on Social Media in China Via BERT Model. IEEE Access, 8, 138162-138169.
- Yadav, A., Vishwakarma, D.K. (2020). Sentiment Analysis Using Deep Learning Architectures: a Review, Artif Intell Rev. 53(6), 4335-4385.
- <https://www.milliyet.com.tr/gpt-3-nedir-gpt-3-neler-yapabiliyor> 16712 erişim tarihi: 21.05.2021.
- <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/01/Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme> erişim tarihi: 11.04.2021.

<https://www.goc.gov.tr/ gecici-koruma563>, erişim tarihi:
19.12.2022.

<https://www.sozcu.com.tr/ 2020/ gundem/ turkiyede-kac-suriyeli-var-kaci-tc-vatandasi-oldu-3274793> erişim tarihi:
11.09.2021.

<https://www.istanpol.org/ post/ istanbul-da-suriyeli> erişim tarihi:
01.09.2021.

<https://www.analyticsvidhya.com/ blog/ 2019/ 06/ understanding-transformers-nlp-state-of-the-art-models> .
erişim tarihi:11.04.2021

<https://kaggle.com/ abhinando5/ bert-for-humans> erişim
tarihi:11.04.2021.

<https://www.analyticsvidhya.com/ blog/ 2020/ 07/ transfer-learning-for-nlp-fine-tuning-bert-for-text-classificatio>
erişim tarihi:21.04.2021.

YEMEN’DE OSMANLI-İNGİLİZ SINIR GÖRÜŞMELERİ GÖLGESİNDE YAPILAN ANLAŞMA: DEAN(YEMEN) İ’TİLAFNÂMESİ VE OSMANLI MATBUATI *

Ali Sarı

Doktora Öğrencisi

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

alitarih81@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8101-6570>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1194333

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 25 Ekim/ 25 October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Aralık / 28 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2022

Yayın Sezonu / Pub Season: Aralık / December

Atıf / Cite: Sarı, A. (2022). Yemen’de Osmanlı-İngiliz Sınır Görüşmeleri Gölgesinde Yapılan Anlaşma: Dean(Yemen) İ’tilafnâmesi ve Osmanlı Matbuatı. Ortadoğu ve Göç, 12(2). ss. 458-494.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

* Bu makale Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Tarih Anabilim Dalında Prof. Zekeriya Kurşun danışmanlığında yürütölmekte olan “Yemen’de Osmanlı-İngiliz Sınır Çekişmesi: Nevâhi-i Tis’a Örneği” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

19. yüzyıldan itibaren artık çöküş evresine giren Osmanlı Devleti bir takım yerel isyanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Devleti; askeri, siyasi ve ekonomik olarak güç durumda bırakan isyanlardan biri de Yemen’de bulunan İmam Yahya isyanıdır. İlk olarak 1904-1905 yıllarında isyan eden İmam Yahya, başarılı olamamış ancak tamamen de bertaraf edilememiştir. 1905’ten sonra isyan için uygun zamanı bekleyen İmam, Meşrutiyetin yeniden ilan edilerek II. Abdülhamid’in hal edildiği siyasi buhran döneminde ikinci kez isyana kalkışmıştır. İttihat Terakki yönetimi isyanı bastırmakta başarısız olunca 1911 yılında İmam Yahya ile bazı maddeleri gizli olan bir i’tilâfname imzalamıştır. Resmi evrakta Yemen İ’tilâfnamesi olarak geçen bu anlaşma Yemen’de bir takım idari ve siyasi değişiklikleri de beraberinde getirmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde sansürün kaldırılması ile birlikte ülkede birçok yeni gazete yayın hayatına başlamıştır. Bu gazeteler arasında İttihat Terakki’ye yakın olanların yanında ona muhalefet edenler de mevcuttu. Bu gazetelerin hemen hepsi değişik siyasi fikirleri savunuyordu. Bu nedenle aynı konu gazete sütunlarında farklı şekillerde tartışılıyordu. Yemen i’tilâfnamesi de imza edildikten sonra gazetelerde belirli süre de olsa tartışılan konulardan biri olmuştur. Gazetelerin farklı siyasi fikirlere sahip olması anlaşmayı farklı şekilde yorumlamalarını da beraberinde getirmiştir. Bunun yanında anlaşma maddelerinin bir kısmının gizli olması gazetelerin de meseleyi tam kavrayamamasına neden olmuştur. Tanin, Alemdar, Basiret, Sabah gibi önde gelen gazetelerdeki haberlerle Osmanlı arşivindeki anlaşma metnini karşılaştırdığımızda bunu rahatlıkla görebiliyoruz. Bu

makalede o dönemde yayın yapan gazetelerin konuyu ele alış biçimleri ve o dönemki matbuatın bu konudan ne kadar haberdar oldukları anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Yemen, İmam Yahya, İtilaf, Basın.

AGREEMENT MADE IN THE SHADOW OF OTTOMAN-BRITISH BORDER NEGOTIATIONS IN YEMEN: DEAN(YEMEN) ENTENTE AND OTTOMAN PRESS

Abstract

Starting from the 19th century, the Ottoman Empire, which entered the collapse phase, had to struggle with a number of local rebellions. One of the rebellions that left the state in a difficult situation militarily, politically and economically is the Imam Yahya rebellion in Yemen. Imam Yahya, who first rebelled in 1904-1905, was not successful but could not be completely eliminated. After 1905, waiting for the right time for the rebellion, Imam attempted to rebel again during the political crisis when the Constitutional Monarchy was re-declared and II. Abdülhamid was deposed. When the Union and Progress government failed to suppress the revolt, he signed an Entente with Imam Yahya in 1911, some of which were secret. This agreement, which is referred to as the Yemen Agreement in the official documents, brought along some administrative and political changes in Yemen.

II. With the abolition of censorship during the Second Constitutional Era, many new newspapers began to be published in the country. Among these newspapers, there were those who were close to the Committee of Union and Progress, as well as those who opposed it. Almost all of these newspapers advocated different political ideas. For this

reason, the same issue was discussed in different ways in newspaper columns. After the signing of the Yemeni agreement, it became one of the topics discussed in the newspapers, albeit for a certain period of time. The fact that the newspapers had different political ideas brought about different interpretations of the agreement. In addition, the confidentiality of some of the articles of agreement caused the newspapers to not fully grasp the issue. We can easily see this when we compare the news in leading newspapers such as Tanin, Alemdar, Basiret and Sabah with the agreement text in the Ottoman archives. In this article, it will be tried to understand how the newspapers published at that time dealt with the subject and how much the press of that period was aware of the subject.

Keywords: History, Yemen, Imam Yahya, Entente, Press.

Giriş

1831 yılından itibaren Takvim-i Vekayi isimli resmi gazete ile Osmanlı kamuoyu iç ve dış gelişmeleri daha yakından takip etme imkânına sahip olmuştu. Bu gelişme ile birlikte halk sadece gelişmelerden haberdar olmakla kalmıyor aynı zamanda devletin olaylara bakış açısını da gözlemleyebiliyordu. Gazetenin yayınlanma amacı sadece kamuoyunu bilgilendirmek değil aynı zamanda bu bilgiler vasıtası ile geniş kitleleri devletin resmi görüşü doğrultusunda yönlendirmektir (Nalcıoğlu, 2013, s.57).

İlerleyen yıllarda Osmanlı Devleti'nde özel gazeteler de yayınlanmaya başlamış ve toplumun haber alma kaynakları çeşitlilik göstermiştir. Salt haber veren gazeteler geri planda kalırken siyasi ve mizahi gazeteler ön plana çıkmaya

başlamıştır. İkinci Meşrutiyetle birlikte sansürün yasaklanması ile onlarca yeni gazete basılmıştır. Türkçülük, ümmetçilik, batılılaşma, sosyalizm, liberalizm gibi bütün ideolojileri savunan gazeteler imparatorluğun hemen her köşesinde ulaşılabilir hale gelmişti.

Bütün bu gazeteler her ne kadar farklı ideolojilere sahip olsalar da şekil olarak birbirlerine çok yakındılar. Gazetelerin hemen hepsi dâhili meseleler, harici meseleler, ilmi gelişmeler gibi başlıklar altında yayın yapıyordu. Gazetelerin başlıkları benzerlik gösterirken siyasi bakış açısı içeriği farklılaştırıyordu. Örneğin önemli bir mevkiye yapılan bir atama bir gazetede övülürken başka bir gazetede en ağır tenkitlere uğrayabiliyordu. Bu tarz örnekleri çoğaltmak mümkündür.

II. Meşrutiyet devrinin önemli olaylarından birisi şüphesiz Yemen'deki İmam Yahya isyanıdır. Bu isyanın hem iç politikaya hem de dış politikaya etkileri oldukça önemlidir. 1902 yılından itibaren Yemen'in orta kesimlerinde Osmanlı Devleti ile İngiltere sınır çizme çalışmaları yapıyorlardı. Bu çalışmalar sırasında İngilizler Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak için bazı isyanları desteklemişlerdir. İngiltere bu isyanlar vasıtası ile Yemen halkının Osmanlı Devleti'nden kopmasını ve İngiliz idaresine girmesini hedefliyordu. Bâbîâli de buna karşı hem isyanı bastırmaya hem de Yemen halkını kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Ancak silahlı müdahalenin istenen neticeyi vermeyeceğinin bilincinde olan Bâbîâli 1911 yılında uzun yıllardır mücadele ettiği İmam Yahya ile bir anlaşma imzalamak zorunda kalmıştır.

Makalenin konusu ise bu anlaşma meşrutiyet devri matbuatında nasıl yankılanmıştır? Daha da önemlisi gazetelerin verdiği malumat ne kadar doğrudur? Örneğin anlaşmanın bazı

maddeleri gizlidir. Bu nedenle bu anlaşma bir zafer midir yoksa hezimet midir? Konu gazetelerde işlenirken abartılı ifadeler var mıdır? Bu konu gazetelerde bir övgü ya da yergi aracı olarak mı kullanılmıştır yoksa doğru bilgi verme gayesi mi ön plandadır? Bu makalede bu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. Ayrıca makalenin ekinde Osmanlı arşivinde bulunan İ'tilâfnamenin bütün maddeleri verilecektir. Bu maddelerin özellikle gizli olanları ilk defa burada yayınlanacaktır. Bu sayede araştırmacıların da anlaşmanın başarı ya da başarısız olup olmadığına dair sorularına cevap bulmasına yardımcı olacaktır.

İngiltere'nin Aden İşgali

Doğu Hindistan Kumpanyası'nın kurulması ile Doğu dünyasında etkinliğini artıran İngiltere 1760 yılından itibaren Kızıldeniz bölgesinde ciddi bir konuma gelmiş bulunuyordu. Osmanlı otoritesinin Yemen'in güney taraflarında azalması ile burada bulunan aşiretlerle birçok ticari anlaşmalar imzalayan İngiltere, 1798'de Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi ile Hindistan ticaret yolununun tehlikeye girdiğini görerek bölgedeki gücünü daha da artırma yoluna gitmiştir. Bu amaçla 1799 yılında Babülmendeb'in karşısında bulunan bazı adaları işgal etmişti (BOA, TS.MA. E. 559-21). Ancak Babülmendeb'in Kızıldeniz'den gelen sert rüzgârlar nedeni ile gemiler için tehlike arz etmesi üzerine yeni arayışlara girmiştir. Sana İmamı'nın Muha'da İngiliz tüccarlarına sürekli kötü davranması İngiltere'nin alternatif liman arayışlarını daha da hızlandıran etkenlerden biri olmuştur. Bölgede bulunan limanlar arasında Aden ön plana çıkmıştı (Farah, 2002, s.16). Aden konum itibari ile hem güvenli bir liman hem de gemiler için kömür deposu olarak kullanılmaya oldukça müsait bir konumda bulunuyordu. İlk başta İngiliz kaptan Stafford Bettsworth Haines vasıtası ile

1837 yılında Aden'e yerleşmenin yolları aranmaya başlanmıştır. Bu sırada İngiliz bayrağı taşıyan Deria Dawlut isimli bir geminin Aden açıklarında kazazede olarak batması ve bazı mallarının yağmalanması bahane gösterilerek 17 Ocak 1839 yılında Aden İngiltere tarafından işgal edilmiştir (Accounts, 1839, s. 82).

İngiltere Aden'i işgal ederken ciddi anlamda bir zorlukla karşılaşmamıştı. Ancak Aden'de yeni bir koloni kurmak ve bunu ticari bir merkez haline getirmek için yaptığı faaliyetler Muha Şeyhi Şerif Hüseyin'in muhalefeti ile sekteye uğramıştı. Aden ve Sana arasında bulunan kabilelerin de Aden'e giden kabilelere saldırması İngiltere'nin bölgede daha militarist davranmasına neden oldu. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın desteğinin yanında İngiltere'nin azledilmesi için yaptığı baskılara karşılık Bâbîâli tarafından 1843 yılında Yemen Emiri olarak atanan Şerif Hüseyin (BOA, A.DVN. NMH 5-15) bölgenin en güçlü figürü konumuna gelmiş bulunuyordu. Ancak Şerif Hüseyin'in başta Sana İmamı olmak üzere bölgede bulunan birçok kabileye saldırılar düzenlemesi üzerine Osmanlı Devleti 1849 yılında Yemen'e askeri bir harekât düzenleyerek Hudeyde ve Muha'yı itaat altına almıştır.

Yemen askeri harekâtından sonra sahil tarafında etkinliğini artıran Bâbîâli bir yandan yeni bir idari mekanizma kurmaya çalışırken diğer yandan da Sana dâhil iç tarafları da yeniden itaat altına almaya çalışmıştır. Merkezden atanan valilerin de beklenen başarıyı sağlamaması üzerine kısa bir dönem Yemen mutasarrıflık olarak da yönetilmiştir (BOA, İ.MMS. 7-255). Ancak bu karar da Yemen'deki istikrarsız duruma çare olamamıştır.

Kısa bir dönem valilik yapan Ali Yaver Paşa'nın kabile reislerini maaş karşılığında itaat altına almaya çalışması ilk başlarda

başarılı olsa da Asir şeyhinin düşmanca tutumu bu girişimi de akîm bırakmıştır. Bununla da yetinmeyen Asir Şeyhi Mehmet'in 1869 yılında Ebu Ariş'e saldırması üzerine Sultan Abdülaziz, Yemen üzerine sefer düzenlenmesi için emir vermiştir. Ahmet Muhtar Paşa komutasında Yemen'e giden Osmanlı askerleri Asir Şeyhi Mehmet'i öldürerek önemli bir başarı elde etmiştir. 1873 yılına kadar devam eden harekât sonucunda Sana, Taiz, Menaha gibi önemli şehirler yeniden idare altına alınmıştır. Elde edilen yerlerin büyüklüğü 35 bin kilometre kare büyüklüğünde idi. Burada yaşayan toplam nüfus ise yaklaşık 3 milyon civarında idi (BOA, A. MKT. MHM. 449-83).

1873 Yemen askeri harekâtı Osmanlı Devleti ile İngiltere'yi bir anlamda sınır komşusu yapmıştı. Bir tarafta Yemen'in meşru sahibi Osmanlı Devleti diğer tarafta ise entrikalarla Yemen'in güneyine yerleşmiş İngiltere bulunuyordu. Bir de her iki tarafın otoritesini de istemeyen ve istikrarsız durumdan yararlanmaya çalışan kabileler mevcuttu. Bu durum istikrarsız bir yapı için oldukça elverişli bir zemin teşkil ediyordu. Bazı başıbozuk askerlerin Aden'in kuzeyinde bulunan Lahic'e firar etmesi ile başlayan Osmanlı-İngiltere ihtilafı Lahic kabilesinde başlayan iktidar mücadelesi ile zirve noktasına ulaştı. Lahic şeyhinin kardeşi Abdullah, İngiltere himayesinde bulunan abisi Fazıl'a isyan etmiş ancak başarısız olmuştur. Şeyh Fazıl'ın adamları tarafından evi kuşatılan Abdullah, Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Osmanlı askerleri Şeyh Fazıl'ın adamları ile çatışarak Abdullah'ı himaye altına almıştır. Ancak Ahmet Muhtar Paşa'nın bu faaliyeti İngiltere'nin sert tepkisine neden olmuştur. İngiltere'nin Aden valisi Lahic'e asker sevk etmiştir. Ahmet Muhtar Paşa, Bâbîâli'den ne yapması gerektiği hakkında bilgi istemiştir. Bâbîâli ise o sırada devletin İngiltere ile çatışmaya girecek durumda olmadığını farkında idi. Bu

nedenle Ahmet Muhtar Paşa'dan Osmanlı askerlerinin Lahic'ten çekmesini bildirmişdir. Bu çekilme ile konu geçici olarak çözüme kavuşturulmuştur (Rumbeyoğlu, 1334, s. 10).

Ancak İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Lahic'ten vazgeçmeyeceğinin farkında idi. Çünkü o sırada Hariciye Nazırı olan Raşid Paşa, İngiltere büyükelçisi Elliot ile yaptığı mükalemede Lahic'in Yemen'in bir parçası olduğunu ve Yemen'in de mehd-i İslamiyyet olduğunu ifade etmiştir (BOA, HR.SYS., 85-1). Bu sırada İngiltere himayesinde bulunan Dalia şeyhi önemli bir konumda olan Taiz'e saldırılar düzenliyordu. İngiltere Hariciye Nazırı Lord Granvill, Londra Büyükelçisi Musurus Paşa'ya Dalia bölgesinde yapılacak bir sınır çizimi ile konunun çözülmesini teklif etmiştir. Osmanlı Devleti bu öneriye olumsuz bir cevap vermemekle birlikte sıcak da bakmamıştır. Çünkü iki devlet arasında yapılacak bir sınır çizimi hem Yemen'in bir kısmından vazgeçmek hem de İngiltere'nin Aden işgalini meşrulaştırmak anlamına geleceği aşikârdı. Bu sebeple Bâbîâli oldukça ihtiyatlı hareket etmeye çalışıyordu.

Bâbîâli, buna rağmen sınır çizme ihtimalini göz önünde bulundurarak Ferik Hüseyin Fevzi Paşa'yı bölgeye yollayarak bölgenin haritasını çizdirmiştir. Buna karşılık olarak 1880 yılında bir İngiliz subayı Dalia bölgesinde 60 askerle bölgede keşif faaliyetlerinde bulunmuştur. 1884 yılında ise İngiltere, Dalia şeyhi Ali Mukbil'e silah vererek Osmanlı himayesinde bulunan kabilelere saldırtmıştır. İngiltere bu faaliyetlerle Osmanlı Devleti'ni sınır çizmeye ikna etmek istiyordu. Ancak Osmanlı Devleti, Yemen'de herhangi bir sınır çizimine sıcak bakmıyordu. Bunun üzerine 1885 yılında İngiltere'nin Aden valisi Adams Dalia'ya gelerek sınır taşları dikmiştir (BOA, DH. ŞFR, 131-42).

II. Abdülhamid, İngiltere'nin bu faaliyeti üzerine Bâbîâlî'de bir meclis toplanmasını ve nasıl bir yol takip edilmesi gerektiğine karar verilmesini irade buyurmuştur. Yemen valisi Ahmet İzzet Paşa'nın bölgeden yolladığı bilgileri de göz önünde bulunduran Bâbîâlî İngiltere'nin bu faaliyetini tanımadığını bildirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak isteyen İngiltere bu kez Sana'ya altı saat uzaklıkta bulunan Durhan bölgesinde 1891 yılında Hamîdüddin öncülüğünde bir isyan çıkartmıştır (BOA, BEO, 14-1033). Osmanlı askerleri zor da olsa bu isyanı bastırmışlardır. 1892 yılında ise Aden valisi John Jopp Havaşib'te 2 metre uzunluğunda sınır taşları dikmiştir. Hemen akabinde de Allavi muzafatında 200 asker ile sınır taşları dikmiştir. Londra büyükelçisi Rüstem Paşa'nın Lord Salisbury nezdinde yaptığı diplomatik girişimler beklenen sonucu vermemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bölgede bulunan aşiretleri kendi tarafına çekmek için Allavi ve Elfai gibi büyük aşiretlerle yakınlaşmaya başlamıştır. İngiltere'nin buna cevabı ise Anis ve Hiraz kazalarında yeni bir isyan başlatarak olmuştur. Buna ek olarak da Lahic emiri üzerinden isyana mütemâyil kabilelere kaçak yollarla silah sağlamıştır (BOA, Y. PRK. UM, 44-83).

1901 Temmuz'unda 600 asker ve toplar eşliğinde Lahic'e gelen Aden valisi sınır boyunda bulunan Osmanlı karakoluna top atışları yaparak 13 Osmanlı askerini şehit etmiştir (BOA, İ.DUİT, 137-59). II. Abdülhamid olayın bütün yönleri ile araştırılması için muvakkat bir meclis toplatmıştır. İngiltere olaydan üzüntü duyduğunu bildirerek Hüseyin Hilmi Paşa'nın sınır çizimi konusunda uzlaşmaz bir tavır sergilemesi sonucu bu müessif hadisenin meydana geldiğini, Paşa'nın bu tavrını devam ettirmesi durumunda benzer olayların tekrar yaşanacağını bildirmiştir. Yemen valisi Hüseyin Hilmi Paşa da Bâbîâlî'ye

İngiltere ile olan sınır anlaşmazlığının bir şekilde çözöme kavuşturulması gerektiğini bildirmişti. Sadrazam Halil Rıfat Paşa, İngiltere ile yaşanacak çatışmanın zor bir durumda olan Osmanlı Devleti’ni daha da zor duruma sokacağı gerekçesi ile sınır görüşmeleri yapılmasının daha uygun olduğunu II. Abdülhamid’e bildirdi. II. Abdülhamid de bu görüşü uygun bularak İngiltere ile sınır görüşmeleri yapılması talimatını verdi. Uzun süredir Osmanlı Devleti ile sınır görüşmesi yapmak için her yolu deneyen İngiltere bu teklifi hemen kabul etti.

Sınır Görüşmelerinin Başlaması

1901 yılı Ekim ayında anlaşılan sınır çizme faaliyetleri için her iki taraf da delegelerini belirlemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti müzakereci olarak Miralay Mustafa Remzi ve İbrahim Bey’i vazifelendirmiştir (BOA, Y.MTV, 222-67). Remzi Bey’in heyetine lisan ve ahvâl-i mahalliyeye vukûfu cihetiyle 7. Ordu kaymakamlarından Hakkı, Zekeriya ve Halil Remzi, beyler ile Ziya Efendiler tayin edilmiştir. Güvenlik içinse 20 süvari ile 150 piyade kendilerinin emrine verilmiştir (BOA, İ.DUİT, 137-66). İngiltere ise Türk delegasyonu ile i’tilâf olması için Miralay Wahab ve Yarbay Abud’u müzakereci olarak görevlendirmiştir (BOA, BEO, 1744-130752).

Her iki tarafın da seçtiği müzakerecilerin Harbiye kökenli olması dikkat çekicidir. Ortak komisyon Yemen’e gidecek ve sınır çizilecek yerde müzakereleri yapacaklardı. Anlaşma sağlanması durumunda sınır taşları dikilecekti. Ancak İngiltere daha Türk delegasyonu Yemen’e varmadan bazı noktalara sınır taşları dikmiş ve burada bulunan kabilelere para dağıtmıştır. İngiliz delegasyonu masada daha kuvvetli olmak için son ana kadar bütün kozlarını kullanıyordu. Bu durum ise Türk

delegasyonunun İngiliz heyetine karşı güvensizlik beslemesine neden olmuştu.

Konunun nezâketinin farkında olan Bâbîâli Türk delagasyonu Yemen'e varmadan gerek Yemen'de bulunan Yemen valiliği, 7. Ordu ve Hariciye Nezareti ile istişare ederek kapsamlı bir talimatname hazırlamıştır (BOA, DH. MKT, 2598-10).

Bâbîâli hazırladığı talimatnamede sınır çizilecek bölgeyi *Nevâhi-i Tis'a ile Taiz Sancağı* arasındaki bölge olarak tanımlıyordu (BOA, BEO, 1789-134143). Bâbîâli'nin *Nevâhi-i Tis'a*, İngiltere'nin de ağırlıklı olarak *nine tribes* (Gavin, 1975, s.142) nadiren de *nine cantons* (Aden Frontier Delimitation File 37/1905 Pt3, s.30) olarak isimlendirdiği bölge Taiz ve Aden arasında bulunan dokuz aşireti ifade ediyordu. Bu aşiretlerin isimleri ise Lahic, Akrabi, Fazılı, Amiri, Subayhi, Bakai, Avlaki, Allavi, Havaşib'di.

Bâbîâli sınır görüşmeleri yapacak delegasyona verdiği ilk talimatnamede iki husus konusunda çok dikkatli olmalarını bildirmişti. Bunlardan ilki; iki taraf murahhasları tarafından ortak olarak düzenlenecek zabıtlarda bölgenin İngiltere'ye bağlı veya himayesinde olduğunu ima edecek her türlü ifadeden kaçınılmasıdır. Bir diğeri de sınır üzerinde anlaşılması durumunda ilk önce sınır taşlarının dikilmesi ardından bunun zabta geçirilmesidir (BOA, BEO, 1786-133930).

Bâbîâli bu talimata ek olarak dört maddeden oluşan daha kapsamlı bir talimatname hazırlamıştır. Bu talimatnamede Yemen'in Osmanlı toprağı olduğunun İngiltere tarafına delillerle anlatılması ve İngiltere'nin kabilelerle yaptığı anlaşmaların hukuki geçerliliğinin olmadığını savunmaları bildirilmiştir (BOA, BEO., 1810-135681).

İngiltere ise 1892 yılında çizdiği harita üzerine tüm tezlerini inşa etmişti. Londra, Aden'in güvenliğinin tam olarak sağlanması için Kızıldeniz'den Yemen'in iç taraflarına kadar 200 mil uzunluğunda bir sınır çizilmesini kendine amaç edinmişti. Bu sayede hem Aden ticareti inkişaf edecek hem de İngiltere himayesi altında olan kabilelerin oluşturacağı tampon ile Aden daha güvenli hale gelecekti. Ancak bunun ötesinde Nevâhi-i Tis'a bölgesinin dışında kalan aşiretlerle son ana kadar faaliyetlerini sürdüren Wahab İngiliz nüfuzunu Yemen'in iç taraflarına kadar taşımayı amaçlıyordu.

Wahab'ın bu tavırlarının Mustafa Remzi Bey'in milli şuurunu daha da perçinlediği muhakkaktır. 11 Şubat 1902'de Dali'de gerçekleşen ilk görüşme gergin bir havada başladı. Mustafa Remzi Bey, İngiltere'nin Yemen'de bulunmasının uluslararası hukuka uygun olmadığını Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri Osmanlı idaresinde olduğunu ve Aden üzerinde herhangi bir söz hakkı olmadığını bildirmiştir. Miralay Wahab ise bunun toplantının konusu olmadığını ifade ederek sınır çizilmesi tasavvur edilen yerlerden biri olan Kiblet-üş-Şari bölgesinin Dalia'ya ait olduğu meselesini gündeme getirmiştir. Mustafa Remzi Bey ise daha önce bölgeye gönderilen fermanları göstererek buranın Dalia'ya ait olmadığını isbat etmiştir. Osmanlı delegasyonunun karşısında zor durumda kalmasının ötesinde kendi heyetinin gözünde de prestij kaybına uğrayan Miralay Wahab görüşmelere ara verilmesini talep etmiştir (BOA, HR. SYS., 85-7).

Görüşmelere ara verildiği zaman Miralay Wahab hemen Londra ile irtibata geçmiştir. Aslında Londra da Yemen'de bulunmasının hukuki bir dayanağının olmadığını çok iyi biliyordu. Bu nedenle hukuki olmayan (de jure) konumunu fiili

(de facto) olarak ikmal etmeye karar verdi. Bu amaçla Jear kabilesine para vererek bölgede görev yapan Osmanlı harita memurlarının çalışmalarını akamete uğratmıştır. Bâbiâli Yemen’de görev yapan 7. Ordu’dan bazı askerleri buraya sevk ederek müzakerelerde kendisini zor duruma düşürecek faaliyetleri önlemeye çalışmıştır. Mustafa Remzi Bey resmi görüşmelere ara verildiği dönemde Miralay Wahab ile gayr-i resmi olarak görüşmek üzere İbrahim Seyfi Bey’i görevlendirmiştir. Bu görüşmelerde İbrahim Seyfi Bey Wahab’tan statükoyu bozacak faaliyetlere son vermesini talep etmiştir. Ancak Wahab, bölgede bulunan aşiretlerin bağımsız olduğu iddiası ile bu çalışmaların hukuki olduğu cevabını vermiştir. Çünkü Wahab Türk tarafının görüşlerini kabul etmesi durumunda Dalia’nın tamamının elden gideceğinin bilinciyle hareket ediyordu. Mustafa Remzi Bey, Miralay Wahab’ın statükoyu ihlal eden faaliyetlerini engellemede başarısız olunca resmi görüşmelerin başlamasını teklif etmiştir. Miralay Wahab bu teklifi kabul etmiştir. Tekrar başlayan görüşmeler sonucunda 1903, 1904, 1905 yıllarında sınırların bir bölümünde anlaşma sağlanarak protokol imzalanmıştır (Akyıldız, Kurşun, 2015, s.300).

Ancak bu sınır çizimi Yemen’de beklenen sükûneti sağlamamanın yanında yeni problemlerin de doğmasına neden olmuştur. Çizilen sınırı kabul etmeyen kabileler sınır boylarında sabotaj faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bunun sonucunda yeni sınır görüşmeleri başlamış ve bu görüşmelere 1914 yılına kadar devam etmiştir. 1905 yılında ortak komisyonun anlaştığı sınır hattı İngiltere’nin beklentilerini tam olarak karşılamamıştı. Sınır hattında bazı değişikliklere sebep olacak fırsatlar kolluyordu. Bu nedenle İmam Yahya isyanı İngilizler için bulunmaz bir nimetti.

İmam Yahya İsyanı

İmam Yahya Yemen’de ilk isyan hareketini babasının yerine imamlığa geçtikten hemen sonra 1904-1905 yıllarında başlatmış ve isyan sonucunda Sana gibi bazı şehirleri kısa bir süre ele geçirmişti (Personalities, 1917, s.43). Osmanlı Devleti isyanın büyümesi üzerine Ahmet Fevzi Paşa’yı Yemen’e göndererek duruma el koymayı amaçlamıştır. Ahmet Fevzi Paşa, İmam Yahya’nın elindeki bazı yerleri geri almakla birlikte İmamı yakalayıp etkisiz hale getirememiştir. Gücünü kaybeden İmam Yahya ise İngiltere’den istediği desteği bulamamış (Situation in Yemen, 1905-1911, s.652) ve Bâbîâlî’ye barış teklifinde bulunmuştur (BOA, Y. PRK. ASK., 1-33). Bunun üzerine İmam ile anlaşma yoluna gidilmiş fakat tam olarak bir neticeye varılamamıştır.

1910 yılı Mart’ında Yemen valiliği İmam Yahya’nın isyan hazırlığı içinde olduğunu haber vermiştir (BOA, DH. MUİ., 1-23). II. Meşrutiyet’in ilk yıllarında yaşanan buhran İmam Yahya’nın isyan için uygun zemini oluşturuyordu. İmam Yahya, isyanına taraftar toplamak için dini argümanları kullanıyordu (Sırma, 1980, s.143). Özellikle meşrutiyet idaresinin şeriatı ilga edeceği propagandasını şiddetli bir şekilde yapıyordu (Duysak, 2005, s.27).

İmam Yahya’nın 1910 yılında tekrar isyan etmesinin sebeplerinden biri de İngiltere’nin sınır bölgesinde görev yapan askerleri Aden’e geri çekmesidir. İngilizlerin özellikle Dali bölgesinden çekilmesi bölgede siyasi bir boşluğa neden olmuştur. İngiltere ile anlaşma yapmış olan kabileleri Bâbîâlî’den önce kendi tarafına çekmek isteyen İmam Yahya ilk fırsatta isyanı başlatmıştır. İngiltere de Osmanlı Devleti’nin kendisinin çekildiği bölgede nüfuzunu artırmasını engellemek

için İmam Yahya'yı destekliyordu. Hatta adam toplamak için istiyacı olan parayı basacak makinayı Lahic üzerinden Yahya'ya göndermişlerdi (Situation in Yemen 1905-1911, s.276).

Osmanlı Matbuatında Yemen İsyanı

İmam Yahya'nın isyan etmesi doğal olarak gazetelerin ilk gündemi haline gelmiştir. İkdam gazetesinde ilk başlarda isyandan ziyade müsademededen bahsedilerek Yemen vali ve kumandanlığının talebi üzerine Yemen'e 8 tabur asker gönderildiği yazılıyordu (İkdam, nr. 297). Aynı gazete bir gün sonraki sayısında Yemen'le ilgili şu haberi yayınlıyordu;

“İmam Yahya'nın Sana üzerine hücum etmek üzere olduğuna dair dün bir şayia deverân etmiş ise de bu şayanın pek mübalağakerâne olduğuna şüphe yoktur. Maa'haza hükümet her türlü tedâbire tevessül etmekte bulunduğundan İmam her ne yapacak olursa olsun hükümet-i meşrûta-i Osmaniye'nin satvet ve kudretine mukavemet edemeyeceği der-kârdır (İkdam, nr. 298).”

Hükümetin böyle bir haber yaptırmasında kendisine gelebilecek eleştirileri bertaraf etme kaygısının olduğu çok bellidir.

Gazetenin bir gün sonraki sayısında hükümetin zafiyet içinde olmadığı İmamın düşmanlığının meşru hükümete karşı olduğu vurgulanıyor ve imama gözdağı vermekten de geri durulmuyordu. Verilen haberde: *“İmam Yahya'nın şu aralık hükümet-i meşrûta-i Osmaniye aleyhinde idüğü malum olmakla beraber icabında ibrâz-ı satvet ve kudret olunacağından emin bulunduğu cihetle Sana üzerine harekette mütereddid olduğu mevsûkan tahkik kılınmıştır”* deniliyordu (İkdam, nr. 299).

Bu haberden bir hafta sonra aynı gazete Beyrut'ta yayın yapan İttihat-ı Osmani gazetesine atfen İmam'ın kırk bin kişi ile isyana kalkıştığını okuyucularıyla paylaşıyordu. “Yemen'den vârid olan haberler pek çok defa mübalağalı geliyor yalnız muhakkak olan bir şey var ise o da İmam Yahya'nın ilan-ı isyan etmesidir” (İkdam, nr. 305).

Gazetede isyanın ne durumda olduğu hükümetin ne kadar topçu, süvari ve asker gönderdiği haberlerinin yanında isyanın neden çıktığı da tartışılmaya başlanmıştı. Burada İmam Yahya'nın suçlanmasının yanı sıra devletin izlediği politikanın yanlışlığı vurgulanıyordu. İkdam'a göre: “İhtilalin yeniden serdeze-i zuhur olması şimdide kadar takip olunan tarikin iyi olmadığını ispat ediyor. Bedevileri daire-i itaate idhâl için cebir ve tenkil lazım geldiği ve suret-i muslihanede hareket kendilerinde bir eser-i zaaf suretinde telakki edilmekte olduğu tebeyyün ediyor. Geçen seneki sevkıyat-ı askeriye hitam bulur bulmaz Sana ve Asir kabâili vukuat-ı sabıkayı ferâmûş ve hükümet tarafından gösterilen siyaset-i i'tilâfkâraneden cesaret alarak yine kıyama teşebbüs etmişlerdir” (İkdam, nr. 307). Aslında hükümet isyanın büyüklüğünün ve ciddiyetinin farkına varmış buna karşılık olası bir başarısızlık ya da muhtemel ağır hezimetlere karşı kamuoyunu hazırlamaya girişmişti.

Tanın gazetesi ise birkaç gün sonra uzun bir yazı ile Yemen'de ne tür bir ıslahat yapılması gerektiğini açıklıyordu. Yazının dibâcesine göre İmam Yahya Zeydiyye mezhebine mensup olup Yemen'in doğu kısmında kalan Sade'de ikamet etmektedir ve uzun süreden beri Yemen'in Osmanlı idaresinde bulunan dağlık kısmına saldırılar düzenlemekte ve hatta bu saldırılar Sana'ya kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti de buna karşılık birtakım askeri tedbirlerle İmam Yahya'nın önüne set

çekmeye çalışmıştır. Ancak İmam tam tenkil edilmediğinden fırsat buldukça saldırılarına devam etmektedir. Yemen'in uzaklığı asker sevkini de güçleştirdiğinden yeni tedbirler düşünülmüştür. Buna göre Yemen'in cibal ve Tihame kısımlarının iki kısma ayrılması ve cibal kısmının valiliğine İmam Yahya'nın tayin edilmesi ve orada şer'î, mülki memurlarla birlikte zabitanın atanması yetkilerinin verilmesinin düşünüldüğü ancak bundan bazı mahzurlar sebebiyle vazgeçildiği yazılmıştır. Bu mahzurlardan en önemlisi Şafii mezhebine mensup bazı kabilelerin bu durumdan rahatsız olacağı endişesidir (Tanin, nr. 859).

Tanin'in bir başka nüshasında daha sert bir yazı kaleme alınmıştı. Yazıda sorunların kaynağı ve çözüm önerilerinde milli hissiyat kendini belli ediyordu. Yazıyı yazanın kimliği ise meçhuldü ve şöyle yazıyordu:

“Yemen ihtilallerinde zulmün su-i idarenin memurinin seyyiat-ı ahvalinin ila-ahir tesiri az olmuştur. İşte iki seneden beri Yemen'de hükümet adeta yok gibidir. Ne vergi tahsil olunuyor ne kabâil üzerinde icra-yı hükümet ediyor. Öyle iken evvelkilere makis olamayacak derecede müthiş bir ihtilal zuhur etti. Vergilerin affı mahalli bir meclis-i mebusan teşkili, imama az çok imtiyazat itâsı ve saire gibi tedabir ile Yemen'in ıslah edileceğine ve artık kan ve insanca yeni fedakârlıklar icrasına yeni ordular sevk ve izamına hacet kalmayacağına inananlar kendi ulvi ve necip hayallerini hakikat olmak üzere kabul eden bir takım büyük filozoflardır. Yemenlilerin halet-i ruhiyesi ve su-i medeniyesi meclis-i mebusan teşkili ve âna mümasil efkârı telakki etmekten pek uzaktır. Yemen'de yalnız bir

hakikat vardır o da daima kuvvetli olmak lüzumundan ibarettir. Bütün Osmanlılar kâil olmalılardır ki Yemen’de zuhur eden bütün ihtilallerin ilk ve son sebebi hükümetin oradaki zaafından ibarettir. Yemenli hükümetini kuvvetli gördüğü müddetçe hükümete itaat eder ve ihtilal etmez vakta ki hükümetin kuvvet ve satvetini duçar-ı zaaf olmuş görür. İşte o zaman imamlarının şeyhlerinin davet-i isyanına icabet eder. Arap kuvvetin meftun ve mahbubu acz ve zaafın hasım ve hasinidir. Burada şüphesiz ki adalet lazımdır ancak adalet esasgîr olmak için kuvvete arz-ı ihtiyaç vardır” (Tanin, nr. 958).

Osmanlı kamuoyunda bu tartışmalar devam ederken Ahmet İzzet Paşa geniş yetkilerle İstanbul’da kendisini Yemen’e kendisini götürecek vapura biniyordu. Kendisini veliaht Yusuf İzzettin Efendi’nin de olduğu kalabalık bir grup yolcu ediyordu (Tasvir-i Efkâr, nr. 507).

Ahmet İzzet Paşa, Yemen’e varır varmaz kumandayı eline alarak önce Menaha’yı daha sonra da Sana’yı geri almıştır (Tanrıku, 1965, S.62). Hükümet lehinde yayın yapan Tanin, bu gelişmeyi okuyucuları ile paylaşıyordu. Onlara göre: “Orada artık sulh ve sükûnet tamamen tesis edilmiştir. Civardaki ussat artık her gün kafilâ kafilâ gelip teslim olmakta şenlikler icra eylemekteymişler. Artık burada evlad-ı vatan yekdiğerini kırmaktan vazgeçerek yekdiğerinin ellerini suret-i samimiyede sıkıya başlamış herkes şâd ve herkes memnun imiş. Biz de onların bu memnuniyetine iştirak eyleriz” (Tanin, nr. 955). Gazete bir hafta sonra “bi-tevfik-i Teâla Yemen vilayetinde isyandan evvelki hal ve vaziyetin tamamen iade edildiği Yemen

Kuva-yı Umumiye Kumandanlığından bildirilmiştir” (Tanin, nr. 961) diye yazıyordu.

Yemen İ'tilâfnamesi

Gazeteler her ne kadar konunun çözüldüğü haberini yayınlasalar da Yemen’de olanların farklı olduğu Ahmet İzzet Paşa’nın sadarete yazdığı yazıdan anlaşılıyordu. Paşa, Yemen’de sükûnetin tam olarak tesis edilmesi için İmam Yahya ile anlaşmanın kaçınılmaz olduğunu bildiriyordu. Bu nedenle kendi inisiyatifi ile İmama anlaşma teklifinde bulundu. Gerekçelerini ise şu şekilde açıklıyordu:

“Bendeniz bil-akis imam ile akd edilecek halisane bir i'tilâf urban tehlikesini uzun bir zaman için bertaraf etmiş olur itikat vâsıkındayım. Binaenaleyh arazi terk edilmemek şartıyla i'tilâf teşebbüsüne girdim. Bu babda müsaade-i resmiye itasına muvafakat buyrulduğu takdirde meclis-i vükelada müzakere ile istihsâl vaad ve tahriren dahi temenni ettiğim vechile. Şayed İmam şerâit-i ma'kûle dâhilinde i'tilâfa yanaşmaz ise mesuliyet kendisine terk edilerek harbe mübaşeret olunabilir” (BOA, A. DVN. NHM, 37-1).

Ahmet İzzet Paşa bu hamlesi ile yapılacak bir anlaşmada devletin İmam karşısında elinin daha güçlü olacağını hesapladığı anlaşılıyor. Eğer İmam anlaşmaya yanaşmaz ise bu sefer de Yemen’deki diğer grupların desteğini almak daha kolay olacaktı. Bu durumun farkına varan İmam Yahya görüşmeyi kabul etmiştir. 8 Haziran 1911 tarihinde Meclis-i Vükela’da konu tartışılmış ve İmam Yahya ile arazi verilmemek şartıyla barış görüşmesi yapılmasına izin verilmesi kararı alınmıştır (BOA, MV., 153-13). Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa 10

Haziran 1911’de Ahmet İzzet Paşa’ya yapılacak görüşmenin çerçevesini çizen şu talimatnameyi yollamıştır:

“...Umum sâdât ve fukahâ ve meşâyihin ma’lûmâtıyla akd edilecek i’tilâfın imam tarafından nakzı kolay olmadığı gibi şâyed imam şerâit-i ma’kule ile i’tilâfa yanaşmayacak olur ise mes’uliyet kendisine terk edilerek harekâta başlanılabileceğine... İmama Şehare Emiri ve Seyyidi ve İmamı ünvanı verilmek ve kendi etrafında bulunan müstevfî maaşlarla istihdamları te’min edilmek üzere şart-ı i’tilâfın bu esas dâiresinde icâb-ı hâle göre teferruâtının ta’yiniyle bil-müzâkere netâyicinin bildirilmesi...” (BOA, MV., 153-13).

Ahmet İzzet Paşa, 1911 Temmuz’unda İmam Yahya ile iletişime geçerek barış için şartları belirlemişleridir. Her iki taraf da ilk önce esir takası üzerinde anlaşır. İzzet Paşa esirleri almak için yolladığı askerlerle İmam Yahya’ya Faslı Müslüman bir kadının bir Fransız zabitanına rakı ikram ettiği bir fotoğrafı yollar. İmam da esir takası için orada bulunan doktora bu resmin anlamını sorar. Doktor da cevaben İngilizlerin burada böyle karışıklıkları duyması halinde İslam haremlerine girerek aynı muameleyi Yemenlilere yapacağını ifade eder (Takvimli Gazete, nr. 1137). İmam Yahya bu resmin tesiri ile en yakınında bulunanların ısrarlarına rağmen bu doktora muayene olarak yaralarını tedavi ettirerek Bâbiâli’ye ile güvendiğini göstermeye çalışmıştır. İmam Yahya, barış için bazı uzlelerin kendisine verilmesi, hukuki düzenlemeler ve bir takım resmi unvanlar karşılığında barış görüşmesini kabul etmiştir (BOA, BEO, 3924-294226).

Ahmet İzzet Paşa ve İmam Yahya Umran civarında bulunan Dean köyünde 18 Ekim 1911’de buluşmuşlardır (BOA, BEO, 3946-295930). İki gün süren görüşmeler sonucunda 20 Ekim

1911 tarihinde anlaşma imzalanır (BOA, A. DVN. NHM, 37-1). Özellikle İmam Yahya bu anlaşmanın yapılmasına çok sevinmiştir (Birinci, 2001, s.135). Ahmet İzzet Paşa da anlaşmanın Osmanlı Devleti açısından faydalı olduğunu ve ağır şartlar taşımadığını düşünüyordu (İzzet Paşa, 1992, s.103).

İkinci el kaynaklarda görüşme yapılan köyün adından mülhem Daân (Öz, “Mütevekkil-Alellah, Yahya Hamîdüddin”, DİA, XXXII, s.215) anlaşması olarak zikredilen bu anlaşma sadece Osmanlıca bir evrakta Yemen İ'tilafnamesi ismiyle geçmektedir (BOA, A. DVN. NHM, 37-1, Lef 36). Burada i'tilâf ifadesinin kullanılmasının tesadüfi olmadığı görülmektedir. Fransızca karşılığı entente olan i'tilâf bir muahededen ziyade yakınlaşma manasında kullanılır (Sami, 1317, s.235). Anlaşma altısı gizli olmak üzere toplam 26 maddeden oluşuyordu.

Osmanlı Matbuatında Yemen İ'tilafnamesi

Bu anlaşma ilk olarak Tanin'in 17 Ağustos 1911'deki sayısında şu şekilde zikredilmiştir:

“İmam Yahya ile husûl-i i'tilâf zımında bir müddetten beri cereyan eden müzakerât hayliden hayliye ilerlemiştir. Malum olduğu üzere Yemen kuva-yı askeriye başkumandanı İzzet Paşa hazretleri Yemen'e i'zâm edildiği sırada bu bâbda bazı mertebe salâhiyet ve me'zûniyeti de hâiz bulunuyordu” (Tanin, nr. 1063).

Aynı gazete birkaç gün sonra şöyle diyordu: İtilâf-ı mezkûrun nukât-ı mühimmesi hallolunmuş geriye teferruat kâbilinden şeyler kalmıştır. Bugün mahâfil-i hükümette İmam ile olan müzâkerâta bitmiş nazarıyla bakılıyor (Tanin, nr. 1069). Fakat gazete 10 gün geçtikten sonra daha ihtiyatlı bir yaklaşım sergiliyordu. Gazete Ahmet İzzet Paşa'nın dönmek için izin

istediğini “İmam ile cereyan eden müzâkerât ise dediğimiz gibi henüz neticelenmemiştir. Bunun hüsn-i suretle ve karîben neticeye iktirânı me’muldür diye yazıyordu.”(Tanin, nr. 1082).

27 Ekim 1911 tarihinde İkdâm gazetesi Harbiye Nezaretinin şu müjdeli haberini veriyordu:

“Umran civarına gelen İmam Yahya hazretleriyle ayın beşinci günü mülakat olunarak müzâkerât-ı câriyenin bilutfihi Teâla talimat-ı mübelliga dairesinde hüsn-i neticeye îsal ve beynehümada bir vifâk-ı metin ve daimi tesis ve istihsal olunduğu ve dört günlük müsâferet esnasında imam-ı müşârunileyh hazretleriyle maiyetleri ve alel-umum urban tarafından ibraz olunan asâr-ı muhabbet ve muhâlasat fevkalade bir derecede olmakla beraber teavün ve ittihat ile tevâfûr-i şan ve şevket-i Osmaniye hakkında pek samimane davetin tekrarlandığı beyan ve iş’âr edilmiştir. Birçok seneden beri ma-teessüf bî-nihaye mukâtelât-ı hûnîne bir sahne-i felaket olan Yemen kıta-i vâsiasının ba’de-ma bir sükûn ve huzur-i tâm içinde istikmâl-i esbab-ı umran ve refahına bir mukaddeme-i hayır demek olan şu mülakat ile ânın netâyici bil-vücûh câlib-i şükran-ı mevâddeden bulunmuştur” (İkdâm, nr. 587).

Hemen ertesi gün başta Tanin, Alemdar, Sabah gazeteleri aynı haberi paylaşıyorlardı. Burada ilginç olan İkdâm, Alemdar ve Sabah gazetelerinin Hürriyet ve İtilaf fırkasının görüşlerini savunan gazeteler olmasıydı.

İtilafnamenin içeriği hakkında ilk haber 11 Ekim 1911 tarihinde Tanzimat gazetesinde görülür. Gazetenin aldığı duyuma göre:

“Muahedennin akdinden evvel imam rüesa-yı aşâire gönderdiği muhaberatta şu suretle mühür vaz’ etmekte idi. İmam Yahya Hamîdüddin Emir-ül-müminin El-Müvekkil Alellah Seyyid-ül-alemin. Fakat akd-i i’tilâftan sonra imzasında Zeydiyyeler İmamı Yahya Hamîdüddin’den başka bir şey yazmıyor. Akd edilen mukavele mucibince Yemen’in dağlı[k] civarları ve dâhilinde bulunan mahaller için lazım olan müftüler İmam tarafından tayin edilecek ve hükümet-i Osmaniye tarafından tasdik olunacaktır. Bundan mâ-adâ Zeydiyyelerin mezhebi hükümet tarafından resmen tanınacaktır. İzzet Paşa hükümet namına aşâir şeyhlerine gümüştan mamul eşyalar hediye etmiştir. Bunların meblağı 4 bin liradır” (Tanzimat, nr. 83).

İkdam gazetesi de 4 Kasım 1911 tarihli sayısında i’tilâfın içeriği hakkında aldığı duyumları okuyucularına aktarıyordu. Buna göre hükümet Yemen’e Arapça bilen memurlar atayacak İmam Yahya seyyidlerin yaşadığı Cama kazasının hakimlerini atayacaktır. Yemen’deki para basma usulü değiştirilecektir. İmam Yahya Cama kazası dâhilinde kendi namına sikke basma hakkına sahip olacaktır. Yeni sikkeler basıldığında eskileri tedavülden kaldırılacaktır (İkdam, nr. 595).

Sabah gazetesi ise ilk defa devletin İmam Yahya’ya senelik otuz altı bin lira para ödeyeceğini yazmıştır (Sabah, nr. 7937). Daha sonraki sayısında yeni maddeleri de ekler. Bu maddelerden ilki Osmanlı Devleti’nin başka bir devletle savaşa girmesi durumunda İmam’ın yüz bin silahlı asker yollayacağı maddesidir. Ayrıca isyan sırasında kullandığı silahları da yerel memurlara teslim edecektir (Sabah, nr. 7946).

Bu i'tilâfnameye en ciddi eleştiri de yine Sabah gazetesinden gelmiştir. Gazete 15 Kasım 1911 tarihli yazısında bu i'tilâfın kanunlara aykırı olduğunu yazar. Gazeteye göre:

“Bir vilayet-i Osmaniye'nin şekli-i idaresi meclis-i millimizden musaddak ve irade-i seniyye ile mamulün bih bir kanun mevcut olmadıkça tağyir ve tebdil edilmez. Bu bir kaide-i külliyyedir. Şayet kuvve-i teşriyyemiz bu kaideden tebâüd ederse menâfi-i hayatiye-i vatan ile haiz alaka işlerde su-i istimalata kapı açılmış olur” (Sabah, nr. 7957).

Gazetenin eleştiri konusu yaptığı husus meselenin Meclisi Mebusan'da tartışılmamasıdır. Yemen meselesinin nezaketine de vurgu yapılan yazı şöyle devam etmektedir:

“İmam Yahya ile i'tilâfın bazı maddeleri vardır ki bunların neden ibaret olduğunu mevki-i tatbiki vaz' edilmeleriyle beraber herkes anlayacaktır. Bu maddelerin Meclis-i Mebusan'da müzakere edilmesinden mahzur tevellüd edemez. Fakat meselenin nezaketi ez-cümle Zeydiyyelerin ahval-i ruhiyesi nazar-ı dikkate alınırca bu maddelerin müzakeresi esnasında bile şîme-i ihtiyatkâriye münâfi sözler söylemesinden su-i netâyic tevellüd edebileceğini itirafa mecburiyet elverir. Devlet-i Osmaniye serbesti-i vicdan usulünü kabul etmiş olduğu cihetle Osmanlılardan bir Şii yahut bir Zeydiyye hissiyat-ı vicdaniyesine sadık kalabilmek hususunda muhalefet görmez görmemesi Kanun-i Esasi ile musaddak esasat icabındandır... Seniyy-ül-mezhep olmayan tebaa-i İslamiye'nin serbesti-i vicdan icabınca nail olacağı müsaadât arasında ahenk husulü mukarrerât-ı

müttehizenin yalnız ruhunda değil hatta zavâhir-i tatbikiyesinde bile büyük bir ihtiyatla harekete mecburiyet hâsıl eder. Hele mesele-i mezhebiyenin bir de idari işlere ta'liki olursa işin nezaketi bir kat daha tezâyüd eyleyeceği muhtac-ı izah değildir. İştittigimize ve anladığımızı göre i'tilâfname ahkâmının resmen neşrinde bizden kat-ı nazar İmam Yahya hazretlerince de mahzûr varmış. Hatta vesikaya aleniyet verilirse i'tilâfın akdiyle takip kılınan gayenin tehlikeye girmesinden korkulmakta imiş” (Sabah, nr. 7957).

Tanin gazetesi de bu habere cevap niteliğinde 18 Kasım'da şu haberi yayınlar:

“İmam Yahya ile i'tilâf şerâiti takarrür etmişse de hükümet Yemen'in menafi-i mülk ve millete muvafık surette tanzim-i idaresi için tedâbir-i lazımenin ittihazına Meclis-i Mebusan'dan salâhiyet talep edilecektir. Meclis-i Mebusan lüzum gösterdiği takdirde hükümetin celse-i hafiyeye talep ederek izahat-ı kafiye vereceği de ayrıca müstahberdir” (Tanin, nr. 1154).

Anlaşmanın padişah tarafından tasdik edilip uygulamaya konulacağı sırada basın ve halkın dikkati İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasıyla buraya kaymıştır. Bu sebeple Yemen meselesi kaçınılmaz olarak gündemin ikinci sırasına düşmüştür. İmam Yahya, Trablusgarp savaşı için asker göndereceği haberleri birbirini takip etmiştir. Bu haberlerle İmam Yahya hakkında kamuoyunda olumlu hava oluştuğuna kanaat getirildiği bir zamanda Tanin gazetesi Dean anlaşması hakkında yedi gün süren bir yazı dizisi yayınlar. Yazı metni Yemen muhabirinin yolladığı telgraflardır. İlk üç günkü yazıda İmam Yahya ile Ahmet İzzet Paşa'nın Dean'da yaptıkları

görüşme ve bu görüşmede yaşananlar anlatılmıştır. Sonraki üç sayıda anlaşmanın yirmi maddesi açıklanır. Son sayıda ise Dean'da kılınan Cuma namazından bahsedilir.

“İmamın hatibi i'tilâf-ı vâkî hutbede kavme şu suretle tebliğ etmiş ve işbu hutbenin imamın emr-i mahsusuyla okunmuş olduğunu öğrendik. Hutbe Hülasası: Kelime-i tevhid altında birleşen Müslümanlar arasında tahakkuk eden i'tilâftan dolayı Cenab-ı Hakka hamd olunur. Müslümanların el ele vererek a'dâ-yı dine karşı cihad için birbirine Nusret etmeleri farzdır. Bugün şu ayeti celilenin hükmi saadeti tecelli etti. Cenab-ı Allah'ın size bahş eylediği inamı yâd ediniz. Siz birbirinize düşman iken kulübünüzü te'lîf eyledi ve bu sayede ihvan oldunuz. Cenab-ı Hak “Ey Ümmet-i Muhammed siz münazaâ etmeyiniz. İçinize tefrika düşer ve kuvvetiniz zâil olur” buyurmuştur” (Tanin, nr. 1175).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde özel gazetelerin basılmaya başlaması ile kamuoyunun haber alma kanallarının çeşitlendiği inkâr edilemez bir gerçektir. Klasik devirde uzak vilayetlerde meydana gelen önemli gelişmeler çoğu zaman kamuoyundan gizlenmeye çalışılmış ve kısmen de başarılı olunmuştur. Ancak iletişim kanallarının genişlemesi ve ajansların ortaya çıkması bu durumu tedrici olarak değiştirmiştir. Haber kanallarının artması haberlerin mahiyetini de etkilemiştir. Bu değişkenlik gazetelerin birbirleri ile değişik polemiklere girmelerini ve matbuatın daha renkli ve ilgi çekici hale gelmesini de beraberinde getirmiştir. Bu durumun halkta bir kafa karışıklığı oluşturmaktan ziyade bilgi seviyesini artırdığı söylenebilir.

Gazeteler arasında rekabet olan konulardan biri de haberi ilk önce verme kaygısıdır. Bu kaygı da gazetelerin taşradan gelen haberlerin sıhhatini incelemeden yayınlamalarını beraberinde getirmiştir. Bu cümleden hareketle bazı kaynaklarda Dean Anlaşması olarak isimlendirilen bu anlaşma hakkında Osmanlı matbuatının ulaştıkları her bilgiyi gazete sütunlarına taşıdığını görüyoruz. Bu, bazen hükümet nezdinde bulunan muhabirler bazen de Yemen'den gelen haberler vasıtası ile oluyordu. Haber kaynaklarının farklı olması birbiri ile zıt haber ve yorumları da beraberinde getiriyordu. Hatta Tanin gazetesi bundan dolayı Yemen'den gelen haberlerin abartılı olduğunu ihtiyatlı yaklaşmak gerektiğini söyleme ihtiyacını hissetmişti.

Burada ilginç olan durumlardan biri de ulusal güvenlik ya da devlet mahremiyeti gibi kavramların yerleşmemiş olmasıdır. Örneğin Tanin gazetesi görüşmelerin devam ettiğini gün gün sütunlarında haber yapmıştır. İzzet Paşa'nın bir isyancı ile oturup anlaşma yapması gayet makul bulunmuş hatta İkdam gazetesi i'tilâfı müjde olarak sunmuştur. Bununla beraber satır aralarında Yemen'in özel durumu olduğunu kabul ederek sorunun çözülmesine sevinmekle birlikte anlaşmanın içeriğinden hep kuşku duymuşlardır. Anlaşmanın içeriğinin tam bilinmemesi uydurma haberlere neden olmuştur. Bunların en başında da İmam Yahya'nın sikke bastıracağı haberidir. Ancak ne gizli ne de aleni maddelerde böyle bir kayıt mevcut değildir.

Osmanlı basınının yaptığı en büyük eleştiri yapılan tasarrufların Meşrutiyet ilkeleri ile bağdaşıp bağdaşmadığı konusudur. Bunun yanında konunun Meclis-i Mebusan'da tartışılmaması da bir diğer eleştiri konusudur. Özellikle İmam Yahya'ya kabilelere karşı silah yardımıyla bulunulacağını teminatının verilmesinin meşrutiyet ilkeleri ile bağdaşmadığı çok açıktır. Bu

nedenle İmam Yahya'ya verilen tavizlerin meşrutiyet uygulamalarına zarar vereceği kuşkularını sürekli zikretmişlerdir. Ancak bu kuşkularını izale etmeye fırsat bulmadan İmparatorluğun yıkılışına tanıklık etmişlerdir.

İmam Yahya anlaşmaya sadık kalarak Cumhuriyetin ilanına kadar Osmanlı Devleti aleyhinde herhangi bir faaliyette bulunmamıştır. Ancak bu anlaşma sayesinde Yemen'deki gücünü ve otoritesini daha da artırdığı tartışılmaz bir gerçektir. Ayrıca bu anlaşmadan sonra kısmen de olsa Yemen'de sükûnetin sağlandığı söylenebilir.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret (A)

Name-i Hümayun Evrakı (A.DVN. NMH)

Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM)

Bâbîâli Evrak Odası

Bâbîâli Evrak Odası (BEO)

Dahiliye Nezareti (DH)

Mektubi Kalemi (DH.MKT)

Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI)

Şifre Kalemi (DH.ŞFR)

Hariciye Nezareti (HR)

Siyasi (HR. SYS)

İrade (İ.)

Dosya Usulü (İ.DUİT)

Meclis-i Mahsus (İ.MMS)

Meclis-i Vükela (MV.)

Meclis-i Vükela Mazbataları

Topkapı Sarayı (TS.)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA. E.)

Yıldız Evrakı

Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.)

Yıldız Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK.)

Yıldız Umumi (Y.PRK.UM.)

The National Archives (TNA)

Accounts And Papers: Twenty-One Volumes

Aden Frontier Delimitation File 37/1905 Pt3

Personalities, Arabia

Situation in Yemen, 1905-1911

Sürelî Yayınlar

İkdam

Sabah

Takvimli Gazete

Tanin

Tanzimat

Tasvir-i Efkâr

Kaynak Eserler

Ahmet İzzet Paşa. (1993). Feryadım (I.Cilt). İstanbul: Nehir Yayınları.

Akyıldız A., Kurşun Z. (2015). Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Birinci, A. (2001). Mahmud Nedim Bey Arabistan'da Bir Ömür. İstanbul: İsis Yayınları.

Farah, E. C. (2002). The Sultan's Yemen Nineteenth-Century Challenges to Ottoman Rule. London: I.B. Tauris Publisher.

Gavin, R. J. (1975). Aden Under British Rule 1839-1967. London: C. Hurst Publisher.

Nalcioğlu, B. U. (2013). Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu (1828-1878). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Öz, M. (2011). Mütevekkil-Alellah, Yahya Hamîdüddin. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA) Cilt. XXXII, (s.215).

Rumbeyoğlu, F. (1334). Aden ve Nevâhi-i Tis'a Meselesi. İstanbul.

Sami, Ş.. (1317). Kamus-i Türki. Dersaadet.

Tanrıkut, A. (1965). Yemen Notları. İstanbul.

Ek:

Dean İ'tilafnamesi: *

Mukarrerât-ı Hafiyye:

Birinci Madde: Cânib-i hükümet-i seniyyeden İmam Hazretlerine dağıtacağı emvâl mukabilinde senevi 20 bin aded Osmanlı lirası i'tâ olunacaktır ve meblağ-i mezbûr her üç ayda bir kerre mukassatan lira-yı Osmani olarak imam-ı müşârunileyhe verilecektir.

İkinci Madde: İmam hazretleri düvel-i ecnebiyye devletlerle ile muahede akd etmeyecektir.

Üçüncü Madde: İmam ile kabâilden biri arasında muhârebe zuhûr ettiği ve imam-ı müşârunileyh hükümet-i seniyyeden asker veya cephaneye ile muâvenet talep eylediği takdirde hükümet-i seniyye müşârunileyhin işbu talebini is'âf edecektir.

Dördüncü Madde: Me'mûrînden biri ahvâl-i umûmi ve husûsisinde diyâneten ve muâmeleten evâmir-i şer'iyeye riâyet etmediği takdirde imam-ı müşârunileyh keyfiyeti vilayete ve Dersâdet'e iş'âr edecek ve kendisinin talebi is'âf olunacaktır.

Beşinci Madde: Demiryolu Cemîle'de tevakkuf edecek ve oradan öteye geçmeyecektir. Eğer hükümet-i seniyye demiryolunun Hudeyde'den Taiz kasabasına kadar temdîdini

* İ'tilafnamenin gizli maddeleri ilk defa burada yayınlanmaktadır.

arzu edecek olur ise hükümet-i müşârunileyhanın bu arzusu dört sene sonra icra kılınacaktır.

Altıncı Madde: Yemen'deki Musevilerden olan zimmilere de ahkâm-ı şerî şerif mucîbince muamele olunacaktır.

El-Mütevekkil Ale-I-Allâh Ed-Dâi İlellâh El-Kâim Bi-Emrillâh

Yahya bin Muhammed bin Yahya Hamîdüddin Afa-İlâhü anh

Mukarrerât-ı Aleniyye

Birinci Madde: İmam Mütevekkil Ale-I-Allâh Yahya bin Muhammed Hamîdüddin hazretleriyle Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye ve Yemen Kuvâ-yi Askeriyyesi kumandanı olup cânib-i hükümet-i seniyyeden me'zunıyyeti hâiz bulunan atûfetlü İzzet Paşa hazretleri beyinde Yemen'in âti-üz-zikr cibâl kısmının salâhına aid olmak üzere akd edilen işbu i'tilâf mercî-i âliden tasdik olunacaktır. Kısm-ı mezkûrda Yemen'de kâin ve el-hâletü hâzihi fiilen hükümet-i Osmaniye'nin taht-ı idaresinde bulunan Zafan, Beni Mukatil, Anes, Zımar, Berim ile Taizz sancağına muzâaf olup nısfı ve nısfından ziyadesi Zeydiyyelerden müteşekkil olan nevâhiden mâ-adâ Sana sancağıyla âna mülhak olan Sana, Ümran, Hace, Kevkeban, Haraz kazalarının muzâfâtından mürekkebdir.

İkinci Madde: Memâlik-i mezkûrede sâkin ahâli beyinde tahaddüs edecek davalara aid kâffe-i mevâdde ahkâm-ı şer'ıyye icrâ olunacağı gibi mücrimîn haklarında dahi (Bunların kâffesi esbâbından dolayı) Zeydiyye mezhebi ahkâmı mucîbince ikâme-i hudud edilecektir. hükkâmın tayin ve tebdilleri İmam tarafından icra kılınacaktır. Ancak İmam kendi tarafından hakimın tayin olunduğunu vilayete yazacak ve taraf-ı vilayetten Dersaadet'e, yazılıp da tasdik emri gelinceye kadar

iş e mübâşeretleri tehir etmemek için imam tarafından tayinleriyle beraber hemen iş e başlayacaktır. Ve hükkâm-ı ş erfî tarafından sâdir olacak hükümlerin kâffesini hükümet infâz edecektir. Hatta mahkûm-i aleyh sadır olan hükme kanaat etmeyip istînâf etmek talebinde bulunsa dahi.

Üçüncü Madde: Bir kimse mahkeme-i İstinaftan zulüm gördüğünden dolayı İmama ş ikâyet eylediği takdirde imam-ı müşârunileyh tazallüm-i vâkıanın hakikâtini hükümetten sual edecek ve müştekinin sıdkı tebeyyün ederse mûhakeme iade olunacaktır.

Dördüncü Madde: Mahkeme-i İstinaf İmam tarafından müntahab reis ile azadan mürekkeb olmak üzere merkez-i vilayette teşekkül edecek ve imam-ı müşârunileyh hükkâmın tayinini sual ettiği gibi reis ve azanın tayinini dahi sual eyleyecektir.

Beşinci Madde: Ber-vech-i bâlâ teşekkül etmiş olan mahkeme-i İstinaf ş eran hükm-i i'dâma müstahakk olan bir i'dâmından ibaret bulunan kısas-ı ş erfî ile hükm edecek olursa hâkim olan verese-i maktûlden katilin affını talep veyahûd katilin ailesinden diyet kabul etmeleri için verese-i maktûl-i irzâ eyleyecektir. Eğer verese-i merkûme buna muvâfakat etmeyecek olurlar ise İstinaf mahkemesi keyfiyeti Dersâdet'e iş 'âr edecek ve hâkim tarafından taleb-i afv veyahûd kabul-i diyet hususunda bezl-i mezhûd eylediği halde veresenin katili afv etmediklerini tasrîh ederek icra-yı kısas için müsaade talep eyleyecektir. Fakat mahkemenin iş bu tavrı irsâl olunduğu tarihten irade sudûruna kadar dört mahdan ziyade müddet mürûr etmeyecektir.

Altıncı Madde: Hükâmın tebdilini istilzâm edecek sû-i halleri tebeyyün eylediği takdirde vilayet imama keyfiyeti ve tebdillerini mûcib esbâb ve delâil-i şer'îyyeyi iş'âr edecek ve imam dahi bu kadıları tebdil edecektir.

Yedinci Madde: Yemen'in cibâl kısmı ahâlîsinin gayrı olan ve mezheb-i Hanefiye mensub bulunan kesân beyninde hanefi mezhebi üzere it'â-yı hüküm etmek üzere kuzât nasbı hükümete aid olacaktır.

Sekizinci Madde: Zeydiyye mezhebine mensub bir kimse ile mezâhib-i sâire-i İslamiyye'ye mensub olan ve cibâl ahâlîsinin gayrı bulunan bir kimse beyninde bir dava tahaddüs eylediği surette işbu davayı ve Zeydiyye ve Hanefi mezheplerine mensub kuzâtтан mürekkeb bir mahkeme-i muhteliteye tevdi' olunacaktır. Eğer kuzat-ı mumâileyhim beyninde hükme dair bir ihtilaf hasıl olursa müddeâ aleyh tarafına mensub kuzatın hükmüne itibar edilecektir.

Dokuzuncu Madde: Nahiye ve kazalara tayin olunan kadılar işlerinde ve nefislerinin muhâfazasında ve hususların ahfâdında istihdam etmek ve adedleri nahiyelerde altı, kazalarda üç kişiyi tecavüz etmemek üzere itimad ettikleri kimselerden muavinler alacaklardır. Hükümet bunlara mübâşir veya muhafız sıfatıyla mürettebât verecektir. Bu muavinler kâfi gelmediği takdirde bunlara muavenet etmek üzere hükümet tarafından icâb-ı hâle göre zâbita memurları terfik eyleyecektir.

Onuncu Madde: Evkaf ve vesâyâ velâyeti imama aid olacaktır.

On Birinci Madde: Hükümet-i seniyye cibâl-i mezkûre ahâlîsinin bu itilâf tarihine kadar mukayyed olan cerâim ve bakâka-yı sâbıkalarını afv edecektir. Bu cerâim-i siyasiyeden maksad da muharebe ve gavâil' esnasında vâki olan cürümlerdir.

On İkinci Madde: Hükümet-i seniyye cibâl ahâlîsini cerâim-i sâbika ve bakâyanın cümlesinden afv ettiği gibi Havlan ve Nehim ve Rahib'den dahi cerâim ve bakâyayı mezkûreyi afv edecektir ve mahall-i mezkûre ahâlîsi memurîn-i hükümetin vazifelerine îrâs noksan etmemek ve yollarda muhill-i emn ü âmm olacak ahvâlde bulunmamak şartıyla on sene müddetle vergiden ma'füvv tutulacaktır. Şayed bunlardan bir şahıs veya bir cemaat sâlif-üz-zıkr şarta muhalif bir harekete tasaddî edecek olursa yalnız muhalefet eden şahıs veya cemaat şer'î şerif muc'ibince müstahak olduğu cezayı görecektir. Şayed bir belde ahâlîsinden bi-l-ittifak bir muhalefet sâdır ve bu da sâbit olursa ahâlî-i mezkûre te'dîb olunacakları gibi fî-mâba'd affa mazhariyyet istihkakından dahi sâkıt olacaklardır.

On Üçüncü Madde: Cibâl-i mezkûre ahâlîsinden hiçbir ferd tekâlif-i şer'iyeden başka bir şey ile mutâlebe olunamaz. A'şâr-ı tahmîs ve ağnam ve mevâşi-i sâirede nisâb-ı şer'î üzere alınır.

On Dördüncü Madde: Hükümete veya imam tarafından bir mahalle mensup bir hakime tahsildâr ve muhammin zulmünden ve su-i cibâyetinden şikayet edilecek olursa iş evvel emirde hakimle hükümet-i mahallinin en büyük memuru tarafından tahkik olunur ve şer'î şeirf mûcibince hâkim hükmeder. Hükümet de hükmü infâz eyler.

On Beşinci Madde: Arzularıyla imama bir şey vermek isteyenler için bir mani yoktur. Verilecek şey de ya bizzat imam hazretlerine verilir veya imama aid arazinin ümenâsı olan evkâf memurları veyahud ahâlî tarafından müntahab hükkâm veya meşâyah-i devlet vasıtasıyla itâ olunur.

On Altıncı Madde: İmam kendisine merbût arazinin hasılatını ve hükümet-i seniyye dahi arazi-i mezkûrenin öşr-i şer'îni alacaktır.

On Yedinci Madde: Anis kazasına tabi olup Cebel-i Şark, Benî Kuşeyb, Benî Esad, El-Menar, Benî Halid, Benî Suveyd uzlelerinden mürekkeb olan Cebel-i Şark nahiyesi on sene müddetle kâffe-i tekâliften ma'füvv olacak ve bu müddetin inkızâsından sonra cibâlin mahall-i sâiresi gibi hükümete a'şâr ile sâir tekâlif-i şer'îyyeyi te'diye edecektir. idîğher yerleri gibi aşar ve diğher şeri vergileri ödeyecektir.

On Sekizinci Madde: İmam hazretleri Sana civarında bulunan Benî Hâdis, Benî Haşin, Hemdan, Bilad-ı Şaban, Sebhan, Bilad-ı Rus, Ben-i Behlül nam mahallerle Harâz, Vahl-i Ümran rehînelerinin sebillerini tahliye eyleyecektir.

On Dokuzuncu Madde: İmamın ve hükümetin adamlarıyla sâir kesân ticaret veya diğher bir iş için iyâb ü zihâblarında emniyyet tahtında bulunacaklardır. Şâyed iktisâb-ı maîşet için gidip gelenlerden biri rahat-ı umumiyeyi ihlal edecek bir halde bulunmakla ithâm ediliyor ise tutulup tahkik-i keyfiyyet için hâkim-i şer'îyyeye teslim edilecektir.

Yirminci Madde: Bu i'tilâfnamenin imzasından sonra tarafeyn buldukları hâl ve mevkiîde kalıp yekdiğherine taaddî eyleyeceklerdir. 1329 sene-i hicriyesi şehri Şevvâlinin 27. Ve 1327 sene-i Rûmisi Teşrîn-i Evvelinin 7.'sinde tahrîr kılındı.

El-İmam El-Mütevekkil Alellah Yahya Bin Muhammed Yahya Hamîdüddin (BOA, A. DVN. NHM, 37-1).

ORTADOĞU VE GÖÇ

Araştırmaları Dergisi

Journal of Middle East and Migration Studies

